

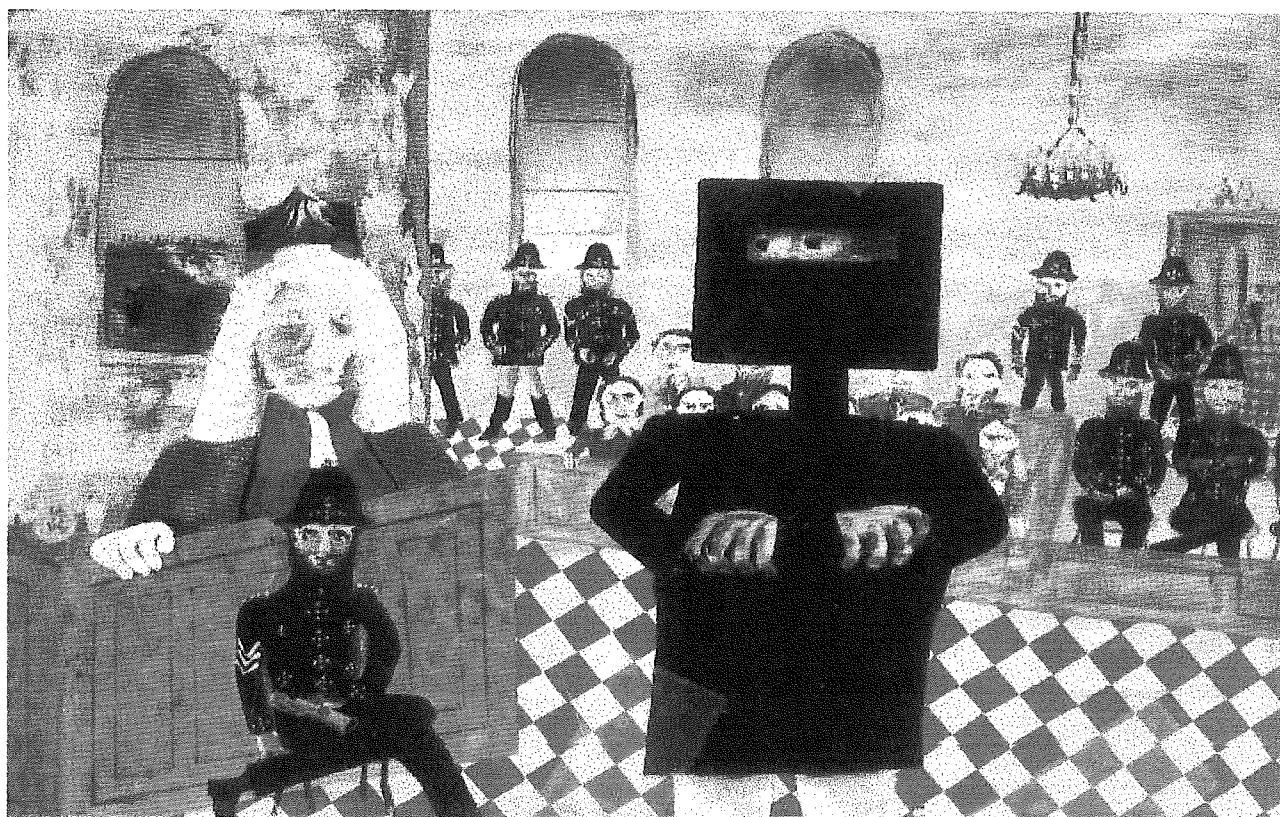
**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**Διατμηματικό Πρόγραμμα
Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Νέες όψεις κοινωνικού ελέγχου και κοινωνικός αποκλεισμός»

Κατεύθυνση : Εγκληματολογία

**Τριμελής Επιτροπή
Φαρσεδάκης Ιάκωβος
Χάιδου Ανθοζωή
Λαμπροπούλου Έφη**

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Λαμπροπούλου Έφη**

Φοιτήτρια Μεταπτυχιακού : ΚΑΛΟΓΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Δεκέμβριος 2002

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Διατμηματικό Πρόγραμμα

Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες»

492.

**«ΝΕΕΣ ΟΨΕΙΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ
ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ»**

Διπλωματική εργασία – Κατεύθυνση Εγκληματολογία

Τριμελής επιτροπή:

Φαρσεδάκης Ιάκωβος

Χαΐδου Ανθοζωή

Λαμπροπούλου Έφη

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Λαμπροπούλου Έφη

Φοιτήτρια Μεταπτυχιακού: Καλογερά Βασιλική

Εξώφυλλο: Philips, D., Davies S.: *A Nation of Rogues? Crime, Law and Punishment in Colonial Australia*, University Press, Melbourne 1994.

Δεκέμβριος 2002

Ευχαριστώ την επιβλέπουσα καθηγήτρια Λαμπροπούλου Έφη της οποίας
η συμβολή υπήρξε πολύτιμη και καθοριστική για την εκπόνηση της
παρούσης διπλωματικής εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ *ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ*

1. Εισαγωγή	1-3
2. Ιστορική εξέλιξη της έννοιας του κοινωνικού ελέγχου	3-6
3. Ποινικό δίκαιο και κοινωνικός έλεγχος	6-14
4. Η επιλεκτικότητα του μηχανισμού ποινικής δικαιοσύνης και η αναπαραγωγή του κοινωνικού αποκλεισμού	14-21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ *ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ*

1. Η εκλέπτυνση του κοινωνικού ελέγχου.....	22-26
2. Ο φόβος του κοινού και η διαχείρισή του	26-29
3. Ιδιωτικοποίηση της εσωτερικής/δημόσιας ασφάλειας	29-33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ *ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ*

1. Ιδιωτική αστυνομία.....	34-36
2. Κοινοτική αστυνόμευση	37-40
3. Κοινοτικές μορφές πρόληψης	40-43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ *ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ*

1. Εξελίξεις της σωφρονιστικής πολιτικής	43-49
<u>Παρέκβαση:</u> Η περίπτωση της Ελλάδας	49-54
2. Ιδιωτικοποίηση των φυλακών	54-58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

1. Αύξηση των ποινικών νόμων κα εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης	59-61
2. Εξωδικαστικές μορφές επίλυσης των διαφορών που αφορούν το ποινικό δίκαιο	61-64
3. Εφαρμογή εναλλακτικών μορφών απονομής δικαιοσύνης για την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού των φυλακών	64-68
Συμπεράσματα	69-72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73-80

ΝΕΕΣ ΟΨΕΙΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ
ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

1. Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία θα γίνει μία προσπάθεια ανάλυσης των νέων μορφών που λαμβάνει ο κοινωνικός έλεγχος, υπό το πρίσμα της εγκληματολογίας και οι κίνδυνοι που προκύπτουν για την ενίσχυση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** αναφέρεται το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο ακολουθεί η εργασία και είναι η θεωρία της ετικέτας (Labelling approach). Με βάση αυτή τη θεωρία γίνεται προσπάθεια να αναλυθεί η κατασκευή της έννοιας του εγκλήματος, η διαδικασία της κατασκευής των ποινικών νόμων, όπως και η επιλεκτική στρατηγική, την οποία ακολουθούν οι φορείς του κοινωνικού ελέγχου.

Επίσης, αναλύεται η λειτουργία των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, ως μηχανισμού κατασκευής, αντίληψης και αναπαραγωγής του εγκλήματος και του εγκληματία. Κατά τη διαδικασία αυτή υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων, στην οποία επικρατούν τα συμφέροντα των οικονομικά ισχυρών ομάδων, διότι καταφέρνουν να τα προστατεύσουν και επιτυγχάνουν την επίλυση των διαφορών τους με άλλους, ηπιότερους τρόπους. Ο συνδυασμός των παραπάνω διαδικασιών με τη συμβολή των ΜΜΕ, καταλήγει να συνδέει με το έγκλημα τα ασθενέστερα οικονομικά στρώματα, μέλη των οποίων τελικά αποτελούν τους εγκληματίες.

Κατά συνέπεια, ένα τμήμα από τις πιο αδύναμες κοινωνικές ομάδες περνώντας από μια διαδικασία «φιλτραρίσματος» από τους φορείς του κοινωνικού ελέγχου, έχουν τις περισσότερες πιθανότητες να καταλήξουν στη φυλακή, δημιουργώντας την πελατεία της. Είναι οι «επικίνδυνες τάξεις», οι οποίες συγκεντρώνουν την αυστηρότητα του κοινωνικού ελέγχου, -ο οποίος παρουσιάζεται διαφορετικός ανά εποχές- και διατηρούνται με αυτό τον τρόπο υπό έλεγχο. Αυτή η ανομοιογενής

μεταχείριση έχει επιπτώσεις σε ολόκληρη τη ζωή των ομάδων αυτών, οι οποίες οδηγούνται σε διάφορες μορφές 'αποστέρησης' και εντέλει σε κοινωνικό αποκλεισμό. Για την ορθότερη κατανόηση των παραπάνω διαδικασιών είναι σημαντικό να αναλυθεί η σημασία την οποία έχει ο τρόπος αντίληψης και ερμηνείας του κόσμου που μας περιβάλλει, καθώς και η περιγραφή της διαδικασίας κατά την οποία σχηματίζεται ο εαυτός.

Στη συνέχεια, αναπτύσσεται η θεωρία του κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος δεν αποτελεί καινούριο φαινόμενο, αλλά ίσως καινούργια ορολογία σύμφωνα με την οποία περιγράφονται παλιές τακτικές.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** γίνεται μια προσπάθεια ανάλυσης του κοινωνικού ελέγχου, όπως παρουσιάζεται στη σημερινή εποχή. Ειδικότερα, αναφέρεται ότι γίνεται πιο εκλεπτυσμένος και η παρέμβαση είναι περισσότερο στις ανάγκες, στα κίνητρα και στις επιθυμίες, στοιχείο που κάνει τον σύγχρονο άνθρωπο ευκολότερα χειραγωγίσιμο. Τα MME βοηθούν ώστε να απευθυνθούν τα μηνύματα αυτά στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι η νεολαία. Η διαχείριση του ελεύθερου χρόνου, της διασκέδασης και των καταναλωτικών αναγκών πραγματοποιείται μέσα από αυτά. Ο σύγχρονος άνθρωπος, δεν θεωρείται ότι έχει εσωτερικεύσει τον εξωτερικό κοινωνικό έλεγχο σε μια εσωτερική συμπεριφορά, αλλά ότι κατευθύνει την συμπεριφορά του από τις ανάγκες προβολής και σύγκρισης με το κοινωνικό του περιβάλλον. Ο σύγχρονος κοινωνικός έλεγχος είναι περισσότερο τεχνικός-προληπτικός και στοχεύει στην ασφάλεια σε οριοθετημένα περιβάλλοντα.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου, αναλύεται η τακτική που ακολουθεί το κράτος σχετικά με το έγκλημα, η οποία είναι η καλλιέργεια του φόβου στους πολίτες για την ενίσχυση της εμπιστοσύνης προς αυτό. Η αμφισβήτηση της αστυνομίας, του κατ' εξοχήν φορέα επίσημου κοινωνικού ελέγχου για τη διατήρηση της δημόσιας ασφάλειας συνέβαλε στην αύξηση του φόβου και την αναζήτηση νέων τρόπων προστασίας των πολιτών. Τον φόβο αυτό διαχειρίζονται τα MME, καθώς και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις ασφάλειας, έχοντας ως βασικό στόχο το κέρδος.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** αναλύονται οι ιδιωτικές μορφές του κοινωνικού ελέγχου (ιδιωτική αστυνομία, προϊόντα ασφάλειας). Κατόπιν, αναλύεται η κοινοτική αστυνόμευση, καθώς και οι μορφές τις οποίες έχει λάβει ως τώρα, ως (ημι-επίσημη) εναλλακτική μορφή για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας.

Στο **επόμενο κεφάλαιο** (τέταρτο), αναφέρονται οι νέες τάσεις αντιμετώπισης των εγκλείστων, οι λόγοι μεταβολής της σωφρονιστικής μεταβολής, οι οποίοι τελικά

οδηγούν στην εξάπλωση του σωφρονιστικού συστήματος και κατά συνέπεια στην επέκταση του δικτύου του κοινωνικού ελέγχου.

Στη συνέχεια του ίδιου κεφαλαίου, ακολουθεί παρέκβαση κατά την οποία εκτίθεται σύντομα η πολιτική την οποία ακολουθεί η Ελλάδα για την αντιμετώπιση του θέματος.

Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την αναφορά στην ιδιωτικοποίηση των καταστημάτων κράτησης ως μία μορφή διαχείρισης του φόβου και εξασφάλισης .

Στο **πέμπτο κεφάλαιο**, αναλύονται οι εναλλακτικές μορφές απονομής δικαιοσύνης με την παρέμβαση των ιδιωτικών φορέων και την επέκταση του κοινωνικού ελέγχου.

Τέλος, ακολουθούν τα συμπεράσματα της εργασίας.

2. Ιστορική εξέλιξη της έννοιας του κοινωνικού ελέγχου

Ο όρος *κοινωνικός έλεγχος* σημαίνει το σύνολο των μέσων τα οποία επιτρέπουν στην κοινωνία να διατηρήσει τη συνοχή της. Οι **Ross** (1901) και **Cooley** (1902), περιλαμβάνουν στην έννοια του κοινωνικού ελέγχου -εκτός από την πίεση που ασκείται στην εξωτερική συμπεριφορά του ατόμου- και την ανθρώπινη αλληλεπίδραση, κατά συνέπεια, την ανισότητα και τη σύγκρουση. Έτσι, ορίζουν ως κοινωνικό έλεγχο την ικανότητα την οποία έχει η κοινωνία να αυτοοργανώνεται και να αυτορυθμίζεται.

Κατά την εξέλιξή του, ο κοινωνικός έλεγχος αντιμετωπίστηκε από διαφορετικές οπτικές¹. Αναλυτικότερα, στο πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα οι κοινωνιολόγοι, μέσω αυτού προσπαθούν να ενσωματώσουν τις εμπειρικές και θεωρητικές τους αναζητήσεις. Στο δεύτερο τέταρτο, ο κοινωνικός έλεγχος συνίσταται στις διαδικασίες της κοινωνικοποίησης, που δημιουργούν συμβατική συμπεριφορά. Οι ιδέες του **Karl Marx**, καθώς και η οικονομική κρίση της εποχής συνέβαλαν στην ταύτιση του κοινωνικού ελέγχου με τη διατήρηση της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων, ενώ παράλληλα θεωρούνταν ότι το ενδιαφέρον βρισκόταν στην κοινωνική αλλαγή.

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αναγνωρίστηκε ότι ο κοινωνικός έλεγχος δεν ήταν απλά και μόνο διαδικασία επίτευξης κομφορμιστικής συμπεριφοράς. Το θεωρητικό του πλαίσιο χρησιμοποιείται σε οργανώσεις και θεσμούς, οι οποίοι συνδέονται με την κοινωνικοποίηση/διαπαιδαγώγηση και επανακοινωνικοποίηση του

¹ Λαμπροπούλου 1994: 29-40.

ατόμου (εκπαιδευτικά, σωφρονιστικά και ψυχιατρικά καταστήματα). Παρόλα αυτά, οι μελέτες που τον συνδέουν με την κομφορμιστική συμπεριφορά εξακολουθούν να υφίστανται. Ο **Parsons** στο έργο του «**The social system**» (1951), υποστηρίζει ότι ο κοινωνικός έλεγχος είναι οι διαδικασίες οι οποίες σκοπεύουν να εξαλείψουν τις αποκλίνουσες τάσεις, καθώς και τους όρους δημιουργίας τους. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο κοινωνικός έλεγχος **αποδυναμώνει** την παρέκκλιση με την μορφή της **πρόληψης** (εξουδετέρωση των συντελεστών δημιουργίας προβληματικών καταστάσεων) ή του **περιορισμού** (αποτροπή δομών που ευνοούν την παρέκκλιση, ή επιβολή κυρώσεως).

Την περίοδο 1960-1980 ο κοινωνικός έλεγχος συνδέεται ξανά με τη συμβατική συμπεριφορά. Οι **Morris Janowitz** και **Joseph Rousek** (1978) προσπαθούν να επανατοποθετήσουν το ζήτημα στη σωστή του βάση, ασχολούμενοι με ερωτήματα σχετικά με κοινωνικές αξίες, αλλά το σημαντικότερο είναι ότι κατέδειξαν τη σημασία του κοινωνικού ελέγχου για τη μελέτη της κοινωνικής ειρήνης και της κοινωνικής συμπεριφοράς. Στις σύγχρονες προσεγγίσεις, στις επιστήμες στις οποίες ο κοινωνικός έλεγχος συνδέεται με την παρέκκλιση, ταυτίζεται πάλι με τη συμβατική συμπεριφορά, αλλά μέσα από ένα νέο πλαίσιο την «**αυτοπειθάρχηση**». «**Η αυτοπειθάρχηση** σημαίνει το αποτέλεσμα της σύγκρουσης ανάμεσα στην ανάγκη για τυποποίηση των όρων ζωής, έτσι ώστε να διατηρούνται σταθερές οι προσδοκίες των ανθρώπων και στην ικανότητα της κοινωνίας για αυτοοργάνωση»². Στη σύγχρονη κοινωνία, οι παράγοντες πειθάρχησης εντοπίζονται πλέον στο ίδιο το άτομο και όχι στον εξωτερικό κόσμο³.

Σύμφωνα με τον **Durkeim** (1930), τα συστήματα κανόνων που διέπουν τις κοινωνικές ομάδες είναι πιθανόν να διαφέρουν από τα κυρίαρχα. Όταν οι παραπάνω διαφορές δεν απειλούν τα καθιερωμένα πρότυπα, οι μέθοδοι αντίδρασης είναι πιο «ήπιες», κινούμενες σε μία κλίμακα από συμβουλές μέχρι και γελοιοποίηση. Αντίθετα, όταν απειλούνται οι κυρίαρχες ομάδες, τότε η αντίδραση γίνεται πιο έντονη με διάφορους τρόπους εκτόνωσης. Έτσι, ο κοινωνικός έλεγχος προσπαθεί να δημιουργήσει μία συλλογική συνείδηση, η οποία είναι το προϊόν μιας ομογενοποιημένης συμπεριφοράς. Η διαδικασία αυτή έγκειται στην προσπάθεια εξασφάλισης και σταθεροποίησης της κοινωνικής αλληλεγγύης, συμβάλλοντας στην κοινωνική συνοχή.

² Λαμπροπούλου 1994: 37-38.

³ βλ. αναλυτικά Λαμπροπούλου 1994:37-41.

Η άποψη του **Ross** (1901) είναι ότι ο κοινωνικός έλεγχος αποτελεί τον κεντρικό άξονα, ώστε να επιτευχθεί ειρηνική συμβίωση ανάμεσα στα άτομα. Σε αυτό συντελούν οι κοινωνικοί όροι, δηλαδή τα κοινωνικά ένστικτα (κατανόηση, κοινωνικότητα, αίσθηση δικαιοσύνης) και τα «μέσα κοινωνικού ελέγχου» (νόμοι, κοινή γνώμη, θρησκεία, συνήθειες, τελετές, τέχνη), διότι χάρη στο σύστημα αξιών ασκούν πίεση στα μέλη της ομάδας στις κρίσιμες καταστάσεις. Κατά συνέπεια, η κοινωνική συμπεριφορά είναι το αποτέλεσμα «εσωτερικού» και όχι «εξωτερικού» ελέγχου, αφού η εσωτερίκευση των ομαδικών κανόνων τους μετατρέπει σε συστατικά στοιχεία της προσωπικότητας του κάθε ατόμου. Συνακόλουθα, οι αυθόρμητες ενέργειες είναι το αποτέλεσμα κοινωνικών και πολιτισμικών επιρροών.

Ο **Cooley** (1864-1929), εστιάζει στην επιρροή που ασκεί η πρωτογενής ομάδα στην προσωπικότητα του ατόμου και θεωρεί τη μελέτη της βιογραφίας απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση της συμπεριφοράς του. Η πρωτογενής ομάδα είναι βασική για το άτομο, διότι εκεί δημιουργείται ο αντανακλώμενος εαυτός, το είδωλο, (looking-glass self) και το άτομο αποκτά την ατομικότητα και τον αυτοέλεγχό του. Τα δύο αυτά στοιχεία είναι τα πιο σημαντικά για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού κοινωνικού ελέγχου. Η συναναστροφή είναι ο καθοριστικός παράγοντας που καθιερώνει το άτομο ως μέλος της κοινωνίας, η οποία του ασκεί έλεγχο, με αποτέλεσμα να γίνεται και το ίδιο το άτομο φορέας κοινωνικού ελέγχου, διότι η συμπεριφορά ενός ατόμου ελέγχεται από τη συνείδησή του, ως απόρροια της συναναστροφής. Κατά συνέπεια, οι κοινωνικές σχέσεις είναι εκείνες που παράγουν τον κοινωνικό έλεγχο.

Ο **Thomas** (1863-1947), αναφέρει ότι ένας χαρακτηρισμός προσδιορίζει την κάθε πράξη, ο οποίος, είτε επιβεβαιώνει τις ήδη υπάρχουσες κοινωνικές αξίες είτε δημιουργεί καινούργιες. Έτσι, το άτομο από τη στιγμή που γεννιέται βρίσκεται σε μία κατάσταση με έτοιμους χαρακτηρισμούς πράξεων. Η βάση αυτών των χαρακτηρισμών βρίσκεται στα ήθη, στα έθιμα και στις παραδόσεις των κοινωνικών ομάδων, όπου και αντικατοπτρίζεται ο τρόπος σκέψης και συμπεριφοράς τους. Συνεπώς, ο κοινωνικός έλεγχος αναδεικνύει τον κοινωνικό χαρακτήρα των προσδοκιών του ατόμου, οι οποίες ενυπάρχουν στα κοινά γνωρίσματα και στους στόχους της ομάδας. Όταν παραβιάζονται οι προσδοκίες και τα συμφέροντα της ομάδας επέρχονται κυρώσεις.

Η θεματική των μεταγενέστερων ερευνητών ήταν περισσότερο ευρεία, διότι μελέτησαν τη δημιουργία των νόμων, το ρόλο της κοινής γνώμης, την επίδραση των

MME, την εξέλιξη των ηθών, το ρόλο της θρησκείας και τα διάφορα πολιτικά και κοινωνικά κινήματα.

Η παραβατικότητα αποτέλεσε ένα από τα κεντρικά θέματα έρευνας και συνδέθηκε τόσο πολύ με τον κοινωνικό έλεγχο, ώστε έγινε σχεδόν αναπόσπαστο τμήμα του. Ο **Reiss** (1951) αναφέρει ως κοινωνικό έλεγχο «την ικανότητα των κοινωνικών ομάδων ή θεσμών να καθιστούν τους κανόνες και τους νόμους πιο αποτελεσματικούς»⁴.

3. Ποινικό δίκαιο και κοινωνικός έλεγχος

Η παρούσα εργασία θα χρησιμοποιήσει ως θεωρητικό πλαίσιο τη **Labelling approach** (θεωρία της ετικέτας), η οποία βασίζεται στην κοινωνιολογική θεωρία της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης. Η επιλογή της ανάλυσης του κοινωνικού ελέγχου υπό αυτό το θεωρητικό πρίσμα έγινε έχοντας την πεποίθηση ότι η Συμβολική Αλληλεπίδραση και η Labelling Approach συμβάλλουν αποφασιστικά στην ανάλυση του ρόλου του επίσημου κοινωνικού ελέγχου στην παραγωγή και αναπαραγωγή της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Η καινοτομία αυτής της θεωρητικής προσέγγισης έγκειται στο ότι έθεσε το ερώτημα του συστήματος αξιών, το οποίο χρησιμοποιούσαν μέχρι τότε οι εγκληματολόγοι για την περιγραφή της παρέκκλισης και έστρεψε το ενδιαφέρον τους από τον εγκληματία στους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, οι οποίοι παράγουν και αναπαράγουν τον στιγματισμό. Η εμβάθυνση στους μηχανισμούς που λειτουργούν στους θεσμούς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, αλλά και στην αλληλεπίδραση του πράττοντος υποκειμένου και του κοινού, συντελεί στην σφαιρική κατανόηση του θέματος της παρέκκλισης και στην αποφυγή επιφανειακών ερμηνειών.

Σύμφωνα λοιπόν με την Συμβολική Αλληλεπίδραση, κάθε κοινωνική ομάδα διέπεται από ένα κοινά αποδεκτό σύνολο συμβόλων που δημιουργεί ένα πλαίσιο μέσω του οποίου τα μέλη ερμηνεύουν πράξεις και κατασκευάζουν νοήματα⁵. Ως εκ τούτου, η αντίδραση των ατόμων στις πράξεις είναι αποτέλεσμα του νοήματος, ή της ερμηνείας που τους προσδίδουν και όχι των πράξεων καθ' εαυτών. Έτσι, η αντίδραση του κοινωνικού συνόλου βασίζεται στη γνώση της καθημερινότητας, η οποία αποτελεί γνώση ρουτίνας. Οι θετικές ή αρνητικές αντιδράσεις των άλλων στις

⁴ Ανάλυση και βιβλιογραφία σύμφωνα με Λαμπροπούλου 1994:κεφ.1.

⁵ Λαμπροπούλου 1994:111-112, επίσης, 1999:29-30.

διάφορες καταστάσεις διδάσκουν το άτομο, το οποίο, ύστερα δίνει τη δική του ερμηνεία στην πραγματικότητα. Κατά συνέπεια, το άτομο αξιολογεί και ερμηνεύει τη συμπεριφορά του μέσα από τα σύμβολα και τα νοήματα που έχει μάθει από τους άλλους.

Ο άνθρωπος δηλαδή κατανοεί την πραγματικότητα μέσα από ερμηνευτικά σχήματα, όπως είναι οι αξίες, οι κανόνες και οι στόχοι με τα οποία προχωρά η διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Με την κοινωνικοποίηση το άτομο αποκτά σύμβολα, σκέψη και εαυτό και μέσα από τη διαδικασία της προσαρμόζεται στα κυρίαρχα πρότυπα και μαθαίνει να ανταποκρίνεται στις διάφορες καταστάσεις και δυσκολίες.

Η θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης εστιάζει στην ανθρώπινη αλληλεπίδραση και όχι στην προσωπικότητα ως αιτία της ανθρώπινης πράξης. Θεωρεί το άτομο ετεροκαθοριζόμενο και ελεύθερο ταυτόχρονα. Τα άτομα αντιμετωπίζουν τον κοινωνικό έλεγχο σαν ελεύθεροι δρώντες μέσα από την αλληλεπίδραση από την οποία προκύπτει.

Ο **Coolley** (1964) προσπαθώντας να ερμηνεύσει τη διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα άτομα αποδίδει στον όρο «looking-glass self» τρία βασικά στοιχεία: α) την άποψη μας για το πώς φαίνεται η συμπεριφορά μας στους άλλους, β) πώς πιστεύουμε ότι αξιολογούν τη συμπεριφορά μας οι άλλοι και γ) πώς νιώθουμε από την αξιολόγηση της συμπεριφοράς μας από τους άλλους. Ως εκ τούτου, οι άλλοι αποτελούν τον καθρέφτη του εαυτού μας, αλλά είναι περισσότερο σημαντικό το πώς πιστεύουμε ότι μας βλέπουν οι άλλοι, παρά το πώς μας βλέπουν πραγματικά. Όμως, παρά τη σημαντική συμβολή των αντιδράσεων των άλλων στη δημιουργία του εαυτού μας, αποφασιστική είναι η προσωπική μας συμβολή, εφόσον ενώ με την κοινωνικοποίηση η κοινωνία μας δεσμεύει, ταυτόχρονα μας παρέχει και τα μέσα για να δημιουργήσουμε τον εαυτό μας.

Μέσα από αυτή την οπτική, η Labelling Approach προσπαθεί να αφαιρέσει από το έγκλημα ηθικά και νομικά στοιχεία, παρουσιάζοντάς το ως προϊόν της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Εστιάζει κυρίως στα κριτήρια που χρησιμοποιούν οι θεσμοί του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Επίσης, δεν δέχεται ότι η εγκληματική συμπεριφορά διέπεται από αντικειμενικούς κανόνες, εφόσον η έννοια του εγκλήματος αλλάζει σε διαφορετικές κοινωνίες και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και κατά συνέπεια τα εγκλήματα δεν είναι «εγγενώς» κακές πράξεις, όπως και οι χαρακτηρισμοί «έγκλημα» και «εγκληματίας» είναι εξωτερικοί της πράξης και του πράττοντος.

Όπως αναφέρθηκε, οι περισσότεροι ισχυρές ομάδες με τη μεγαλύτερη κοινωνική δύναμη και πολιτική επιρροή, κατάφεραν να επιβάλλουν τις απόψεις τους και να καθορίσουν τις σωστές και λάθος συμπεριφορές ποινικοποιώντας κάποιες από τις τελευταίες, καθορίζοντας με αυτό τον τρόπο την έννοια του εγκλήματος. Έτσι, ο χαρακτηρισμός μιας πράξης από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο, ή την κοινή γνώμη, ως «έγκλημα» και ενός ατόμου ως «εγκληματία» είναι προϊόν μιας διαδικασίας στιγματισμού, διότι σε μια πράξη δεν συμπεριλαμβάνεται και η ερμηνεία της, αφού δύο όμοια γεγονότα μπορεί να επιδέχονται και διαφορετική ερμηνεία. Με άλλα λόγια, η αντίδραση στην πράξη είναι εκείνη που της δίνει το νόημα της εγκληματικής συμπεριφοράς και όχι το περιεχόμενό της. Συνεπώς, τα εγκλήματα είναι το προϊόν κοινωνικού χαρακτηρισμού, δηλαδή οι πράξεις χαρακτηρίζονται ως εγκληματικές, επειδή το κοινωνικό ακροατήριο αντιδρά στην προσβολή συγκεκριμένων προσδοκιών του.

Έτσι, κατασκευάζεται το στερεότυπο του εγκληματία, περιθωριακού: ένα χαρακτηριστικό ή μία ομάδα χαρακτηριστικών παίρνουν τη μορφή ενός γενικού χαρακτηριστικού, που αντιπροσωπεύει συνολικά το τύπο προσώπου με τον οποίο κάποιος ταυτίζεται και τα άτομα να οργανώνουν τη συμπεριφορά τους γύρω από αυτό το χαρακτηρισμό, επαναξιολογείται η πριν από την εκτροπή συμπεριφορά του ατόμου σύμφωνα με τις νέες πληροφορίες και η υπό κρίση συμπεριφορά θεωρείται πλέον συστατικό της βιογραφίας του. Συνεπώς, ο στερεότυπος ρόλος συνδέεται με όλη την προσωπικότητα και η παρέκκλιση αποτελεί μια συγκεκριμένη έκφασή της.

Σε αυτό το σημείο τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως το κύρος, η οικονομική του κατάσταση, ή το στοιχείο εάν η συμπεριφορά του είναι γνωστή στο περιβάλλον του, αποτελούν τον κύριο παράγοντα στο εάν θα χαρακτηριστεί κάποιος εγκληματίας. Σημαντικό ρόλο κατέχει επίσης και η κοινωνική απόσταση ανάμεσα στους εκπροσώπους των θεσμών του κοινωνικού ελέγχου και των στιγματισμένων.

Με τη διάπραξη της εγκληματικής πράξης το άτομο δεν αποδέχεται αυτόματα το χαρακτηρισμό του εγκληματία ή του περιθωριακού.

Στην αποδοχή του χαρακτηρισμού συμβάλλουν σημαντικά το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου, όπως και οι υπηρεσίες κοινωνικού ελέγχου, οι οποίες γίνονται περισσότερο άκαμπτες στα άτομα που έχουν φυλακισθεί, καταδικαστεί κτλ. Το άτομο αντιδρώντας στο στιγματισμό είναι πιθανό να διαπράξει και άλλες παράνομες πράξεις. Η δεύτερη παράβαση αποτελεί αφετηρία για την αποδοχή του

στίγματος ως στοιχείο της ταυτότητάς του, χτίζοντας τη ζωή του μέσα από τον καινούριο του ρόλο⁶.

Η λειτουργία της φυλακής αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα πώς με την είσοδό του σε αυτήν το άτομο αμφισβητούμενο από τους άλλους αρχικά, ξεκινά μια διαδικασία αμφισβήτησης του εαυτού του και τη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου.

Αυτό συμβαίνει διότι η φυλακή επιδρά στην προσωπικότητα του τροφίμου και γεννάει παραδοχές σχετικά με τη ταυτότητα, εφόσον το άτομο με την είσοδό του σε αυτή, ανταποκρινόμενο σε κάποιες προσδοκίες, είναι υποχρεωμένο να συμμετέχει σε κάποιες δραστηριότητες, αποδεχόμενο έτσι ότι είναι ένα ιδιαίτερο είδος προσώπου που ζει σε ένα ιδιαίτερο είδος κόσμου. Σταδιακά δημιουργείται «αποπαίδευση», καθιστώντας το νόημα του να είναι «μέσα», ίδιο με το νόημα του να «βγει έξω». Ως εκ τούτου, επέρχεται μια ένταση ανάμεσα στον οικείο και τον ιδρυματικό κόσμο, η οποία χρησιμοποιείται ως εργαλείο για τη χειραγωγήση ανθρώπων⁷.

Υπό αυτή την έννοια, η παρέκκλιση είναι κατασκευή των κοινωνικών ομάδων και μάλιστα των πιο ισχυρών, οι οποίες σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης συγκροτούν το νόημα της κοινωνικά μη αποδεκτής συμπεριφοράς και κατ' επέκταση της εγκληματικής/παράνομης.

Ως έγκλημα ορίζεται η εξωτερική ανθρώπινη συμπεριφορά, η οποία είναι αντικοινωνική, καταλογίζει ενοχή στον δράστη και είναι αξιόποινη σύμφωνα με την απόφαση των εκπροσώπων της λαϊκής κυριαρχίας⁸.

Με άλλα λόγια, η παρέκκλιση δεν αποτελεί ιδιότητα της συμπεριφοράς, αλλά είναι προϊόν της κατασκευής νοημάτων και της αντίδρασης των ανθρώπων σε πράξεις που εκφράζουν το συγκεκριμένο νόημα. Παραβάτης είναι άτομο το οποίο ανταποκρίνεται στα κριτήρια και τα πρότυπα αυτά. Συνεπώς, η έννοια της παρέκκλισης είναι αποτέλεσμα προκατανοήσεων, κοινωνικών προκαταλήψεων και καθημερινών απόψεων. Επειδή λοιπόν, η αποκλίνουσα συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα χαρακτηρισμού και επιλεκτικών διαδικασιών οι οποίες χρησιμοποιούνται από ορισμένες ομάδες για την παρατήρηση και τον στιγματισμό, καθώς και τη δημιουργία κοινωνικών στερεοτύπων, τίθεται ως κεντρικό αντικείμενο μελέτης η διαδικασία μέσω της οποίας νοηματοδοτούνται ορισμένες πράξεις ως εγκλήματα, καθώς και η

⁶ Λαμπροπούλου 1994:112-119.

⁷ Goffman 1994: 19, 32-34.

⁸ Ανδρουλάκης: «Ποινικόν Δίκαιον. Α' Τα θεμέλια» σελ. 54-55.

«κωδικοποίηση» των γεγονότων ως εγκληματικών⁹. Με βάση αυτή τη διαδικασία νοσηματοδοτείται μία πράξη ως εγκληματική και κατ' επέκταση το άτομο που τη διέπραξε ως εγκληματίας¹⁰.

Όμως, κάποια άτομα που χαρακτηρίστηκαν ως παρεκκλίνοντα, ή ποινικοί παραβάτες, μπορεί στην πραγματικότητα να μην έχουν παραβιάσει κάποιο κανόνα, όπως επίσης η τυποποίηση των χαρακτηριστικών των ποινικών παραβατών μπορεί να μην περιλαμβάνει όλες τις περιπτώσεις, εφόσον κάποιοι παραβάτες μπορεί να διαφύγουν τη σύλληψη, επομένως δεν έχουμε όλα τα στοιχεία για όλους. Υπό αυτό το πρίσμα, οι επιστήμονες οι οποίοι ασχολούνται με το θέμα της παρέκκλισης δεν μπορούν να ορίσουν κοινούς παράγοντες προσωπικότητας, ή τις συνθήκες της ζωής οι οποίες να εξηγούν την παρέκκλιση από τους κοινωνικούς κανόνες και την παραβίαση του ποινικού δικαίου σε όλες τις περιπτώσεις¹¹.

Ένας ακόμη μηχανισμός χαρακτηρισμού είναι το δίκαιο και ειδικότερα το ποινικό, έχοντας έναν πολυδιάστατο ρόλο, αφού συντελεί στην σταθεροποίηση των κοινωνικών προσδοκιών, στον έλεγχο της συμπεριφοράς και στην επίλυση των συγκρούσεων των μελών της κοινωνίας¹². Το σημείο διαφοροποίησης του δικαίου από τα άλλα μέσα ελέγχου έγκειται στον ευρύ κύκλο αναφοράς του, στην ορθολογικότητα των κανόνων του και στη δυνατότητα επιβολής του με τον μηχανισμό της δικαιοσύνης. Εδώ ακριβώς έγκειται και η υπεροχή των δικαϊκών ποινικών κανόνων από τους μη δικαϊκούς κανόνες.

Οι κανόνες δικαίου έχουν στη διάθεσή τους ισχυρούς μηχανισμούς ελέγχου για τη διατήρηση του επιδιωκόμενου προτύπου συμπεριφοράς.

Οι λειτουργίες των κοινωνικών και ειδικότερα των δικαϊκών κανόνων για το άτομο, την ομάδα και την κοινωνία, είναι πολλές. Η βασικότερη ίσως είναι η καλλιέργεια ασφάλειας και εμπιστοσύνης στα μέλη της κοινωνίας με την παροχή πλαισίου, βάσει του οποίου θα ορίζεται η συμπεριφορά των μελών της. Όμως, η σταθερότητα αυτή έχει το μειονέκτημα να δυσχεραίνει μερικώς την άμεση προσαρμογή των κανόνων δικαίου στις νέες συνθήκες, με το ενδεχόμενο να κινδυνεύουν να χάσουν την δεσμευτικότητά τους.

Το ποινικό δίκαιο επειδή αναφέρεται στο σύνολο των μελών της κοινωνίας είναι ιδιαίτερα δεσμευτικό γι αυτούς και η παραβίασή του συνεπάγεται φυσικές, υλικές και

⁹ Λαμπροπούλου, όπ. π.

¹⁰ Christie, 1994:23.

¹¹ Becker 2000: 59-60.

¹² Λαμπροπούλου 1999:κεφ. 1.

κοινωνικές κυρώσεις. Φυσικές και υλικές από τον μηχανισμό απονομής δικαιοσύνης, κοινωνικές από τα νομοταγή μέλη της κοινωνίας, δηλαδή στιγματισμό, περιθωριοποίηση και κοινωνικό αποκλεισμό.

Η δημιουργία και επιβολή των ποινικών κανόνων δικαίου αποτελεί μία διαδικασία κατά την οποία συμμετέχουν διάφορες κοινωνικές ομάδες. Κατά πρώτον, συμμετέχουν οι ομάδες οι οποίες θέτουν τους κανόνες και αποτελούν θεσμό που διατυπώνει τη δεσμευτικότητα μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς η οποία επιβάλλεται, ενώ παράλληλα καθορίζεται κύρωση σε περίπτωση παραβίασής της. Κατόπιν, υπάρχει η ομάδα αποστολέων του κανόνα, και των επωφελούμενων από τον κανόνα, όσων δηλαδή έχουν συμφέρον από τη ρύθμιση. Η τελευταία κατηγορία περιλαμβάνει και μεγαλύτερες κοινωνικές ομάδες που ενδιαφέρονται για την δημιουργία, τήρηση ή επιβολή κύρωσης κάποιου κανόνα, χωρίς να φαίνεται ότι έχουν κάποιο άμεσο προσωπικό όφελος (π.χ «εργολάβοι της ηθικής»). Οι έρευνες διαπίστωσαν ότι η δημιουργία διαφόρων ποινικών νόμων είναι αποτέλεσμα πίεσης διαφόρων ομάδων συμφερόντων, ή λειτουργικών αναγκών της ίδιας της κοινωνίας.

Αυτό σημαίνει ότι κατά τη διαδικασία της νομοθέτησης η κάθε κοινωνική ομάδα που συμμετέχει, προσπαθεί να προστατεύσει, ή να προωθήσει τα συμφέροντά της. Συγκεκριμένα, συμμετέχει το **πολιτικο-διοικητικό σύστημα** (κοινοβούλιο, κυβέρνηση, διοίκηση) που αντιδρά ανάλογα με το είδος του νόμου και το βαθμό πολιτικοποίησής του. Εάν ένας νόμος είναι ιδιαίτερα πολιτικοποιημένος, δηλαδή υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, εκείνοι που ελέγχουν τη διαδικασία χαρακτηρισμού είναι η κυβέρνηση και τα κόμματα, επιδιώκοντας να αυξήσουν την επιρροή τους. Εάν ο νόμος δεν είναι ιδιαίτερα πολιτικοποιημένος, τότε παρεμβαίνουν οι άμεσα ενδιαφερόμενοι και η διοίκηση, είτε είναι οι αρμόδιοι υπάλληλοι των υπουργείων είτε οι φορείς επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Επίσης, σημαντικός είναι ο ρόλος των άμεσα ενδιαφερομένων, ειδικών, οργανώσεων, κοινής γνώμης, μέσων μαζικής ενημέρωσης, οι οποίοι προσπαθούν να επηρεάσουν το περιεχόμενο της νομοθέτησης και τη διατύπωση των ρυθμίσεων ανάλογα με τα συμφέροντά τους.

Αυτό πραγματοποιείται με την άτυπη συμμετοχή τους στην προκοινοβουλευτική νομοθετική διαδικασία, όπου παρουσιάζουν και επιδιώκουν την επιβολή των απόψεών τους, καθώς και με την τυπική συμμετοχή τους κατά τη δημόσια ακρόασή τους από τις κοινοβουλευτικές επιτροπές. Πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη μας ότι η πλειοψηφία των θεμάτων που ρυθμίζει το ποινικό δίκαιο, απευθύνεται κυρίως στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, τα οποία αδυνατούν να υπερασπίσουν δυναμικά τα

συμφέροντά τους, επειδή δεν είναι οργανωμένα. Επομένως υπάρχει μια άνιση μεταχείριση, η οποία γίνεται σαφής όταν εξετάσουμε την ποινική νομοθέτηση, τόσο από την κοινωνική όσο και από την πολιτική της διάσταση. Η **κοινωνική** αφορά τη διαδικασία χαρακτηρισμού μορφών συμπεριφοράς ως εγκληματικών και προσδιορισμού της αντίδρασης του ποινικού συστήματος. Οι δημιουργοί του νόμου κατά τη διαδικασία χαρακτηρισμού των πράξεων ως εγκλημάτων, επηρεάζονται από τις απόψεις που επικρατούν για την αποκλίνουσα συμπεριφορά και τη δικαιοσύνη, ενώ παράλληλα δεσμεύονται από κανόνες της νομικής και δογματικής τεχνικής.

Η ποινική νομοθέτηση ως **πολιτική** διαδικασία λήψης αποφάσεων, χαρακτηρίζεται από τη σύγκρουση και τον ανταγωνισμό συμφερόντων των πραττόντων κατά την προσπάθειά τους για απόκτηση ισχύος, ή για την συμμετοχή τους στην κατανομή εξουσίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι το μέγεθος των συγκρουόμενων μερών συχνά μεταβάλλεται, με αποτέλεσμα κάποιες φορές να περιλαμβάνουν ολόκληρη την κοινωνία, οπότε σε αυτή την περίπτωση δεν μπορούμε να πούμε ότι υφίσταται σύγκρουση συμφερόντων. Από την άλλη πλευρά, οι ποινικοί νόμοι είναι προϊόντα σύγκρουσης, αλλά η θεσμοθέτησή τους δημιουργεί τελικά συναίνεση. Επίσης, παρατηρήθηκε ότι κατά τη νομοθετική διαδικασία δημιουργούνται διάφορες ομαδοποιήσεις και συναινέσεις που σχετίζονται, είτε με κομματικές συμμαχίες, είτε με συμμαχίες εκπροσώπων διαφορετικών κοινωνικών υποσυστημάτων. Επειδή λοιπόν χωρίς την ύπαρξη κανόνα, η παρέκκλιση ως κοινωνικό γεγονός δε θα υφίστατο, η εγκληματικότητα θεωρείται αποτέλεσμα «συλλογικής πράξης», όπου συμμετέχει ο παραβάτης του κανόνα, αυτός που έθεσε τον κανόνα και αυτός που τον εφαρμόζει. Αυτές οι ομάδες κατασκευάζουν την παρέκκλιση, μέσα από μια συμβολική διαδικασία αλληλεπίδρασης, η οποία εκφράζεται σε δράση-αντίδραση-αντίδραση στην αντίδραση/παρέκκλιση. Οι πράξεις που τιμωρούνται απεικονίζουν συστήματα ερμηνείας του κόσμου και των κοινωνικών καταστάσεων, τα οποία υπάρχουν όχι μόνο στους δημιουργούς ή τους εφαρμοστές, αλλά και στους παραβάτες του κανόνα.

Όμως, επειδή τα ερμηνευτικά συστήματα διαφέρουν ανάμεσα στις ομάδες, συχνά συγκρούονται. Η **θεωρία της ετικέτας** υποστηρίζει ότι στην κοινωνία υπάρχει πολιτισμικός πλουραλισμός. Η άνιση κατανομή της ισχύος ανάμεσα στις ομάδες επιτρέπει στις ισχυρότερες να επιβάλλουν με τη νομοθέτηση τα πολιτισμικά τους πρότυπα. Κατά συνέπεια, οι κοινωνικοί και δικαιοκοί κανόνες δημιουργούνται από

ισχυρές (δηλαδή όχι κατ' ανάγκην οικονομικά ισχυρές) κοινωνικές ομάδες και επιβάλλονται με τη βοήθεια του κυρωτικού μηχανισμού.

Παρόλο που η διοίκηση αναζητά την καλύτερη λύση, είναι βασικό ότι οι πληροφορίες οι οποίες της παρέχονται απεικονίζουν συμφέροντα και κατά συνέπεια, η επιλογή αναφέρεται σε συμφέροντα. Επιπλέον, οι εμπειρογνώμονες τους οποίους χρησιμοποιεί η εκάστοτε κυβέρνηση, όπως και η χρήση ειδικών από τα κόμματα, προέρχονται από το δικό τους πολιτικό χώρο. Συνεπώς, η πληροφόρηση που παρέχουν οι ειδικοί, φροντίζουν να εξυπηρετεί καλύτερα τις νομοθετικές πρωτοβουλίες της κυβέρνησης. Ενώ και άλλοι δικαιοί κανόνες αφορούν τη ρύθμιση των σχέσεων των κοινωνικών ομάδων, οι ποινικοί κανόνες είναι οι πιο αποτελεσματικοί για την εξασφάλιση της αποκτηθείσας ισχύος, διότι δημιουργούν ένα κλίμα αποδοχής των υφιστάμενων σχέσεων εξουσίας.

Στην παραπάνω διαδικασία έχει σημαντικό ρόλο και η **μη-απόφαση**, όπου δεν ασκείται επιρροή από τους ενδιαφερόμενους για να επιβάλλουν τη θέλησή τους, επειδή λαμβάνεται αυτή άμεσα υπόψη και ικανοποιείται άμεσα. Επίσης, συμπεριλαμβάνει και τις περιπτώσεις που δεν θεσπίζονται νόμοι, ή δεν αλλάζουν, με αποτέλεσμα αυτή η διαδικασία να λειτουργεί αποτρεπτικά ως προς την αποποινικοποίηση ορισμένων πράξεων, οι οποίες –όπως δείχνουν οι έρευνες- δεν προσβάλλουν έννομα αγαθά (χρήση ναρκωτικών ουσιών). Επίσης, η μη-απόφαση εμποδίζει την ποινικοποίηση επιβλαβών συμπεριφορών από κοινωνικά και οικονομικά ισχυρές ομάδες.. Υπό αυτό το πρίσμα, επηρεάζει με ένα διαφορετικό τρόπο τον χαρακτηρισμό κάποιων πράξεων ως εγκληματικών, καθώς και τη δημιουργία των ποινικών νόμων.

Συνοψίζοντας, είναι εμφανές ότι κατά τη διαδικασία αξιολόγησης των απαιτήσεων των διαφόρων ομάδων καθώς και τη λήψη αποφάσεων για τις ποινικές ρυθμίσεις, οι νομοθέτες χρησιμοποιούν μηχανισμούς με τους οποίους φροντίζουν να ευνοούνται τα συμφέροντα των ισχυρών ομάδων, καθώς και να μην αμφισβητείται το ποινικό δίκαιο. Παρόλο που οι ποινικοί νόμοι εξυπηρετούν ισχυρά οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά συμφέροντα, ο λόγος δημιουργίας τους είναι η διατήρηση της ισχύος του ίδιου του κράτους¹³.

¹³ Λαμπροπούλου 1999: Κεφ.1,89-94, επίσης, 1994: 43-52.

Όμως οι ποινικοποιήσεις που συντελέστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες και αφορούν το περιβάλλον, τις οικονομικές σχέσεις, τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές κ.λπ, αναφέρονται και σε άτομα με υψηλή κοινωνική θέση. Αυτό θεωρήθηκε «φιλελευθεροποίηση» του ποινικού δικαίου και πρόοδος. Εντούτοις, διαπιστώθηκε ότι οι εν λόγω κύκλοι προτιμούν άτυπες μορφές επίλυσης των διαφορών τους, επιτυγχάνοντας συνήθως διακανονισμό των υποθέσεών τους. Εξάλλου, έχουν τη δυνατότητα εκπροσώπησης τους από έμπειρους και αναγνωρισμένους δικηγόρους, οι οποίοι εξαντλώντας όλα τα μέσα για την καλύτερη υπεράσπιση των πελατών τους, αυξάνουν τις πιθανότητες επιτυχίας. Οι δικαστές επίσης είναι ιδιαίτερα πρόθυμοι να αποδεχθούν τέτοιες μορφές διευθέτησης των παραπάνω παράνομων πράξεων, διότι αποφεύγουν να επιβάλλουν αυστηρές ποινές και να χαρακτηρίσουν ως εγκληματίες άτομα που κατέχουν υψηλή κοινωνικο-οικονομική θέση. Αυτό όμως δεν συμβαίνει με την κλασική εγκληματικότητα, όπου τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα δεν επωφελούνται αυτές τις μορφές επίλυσης των προβλημάτων.

Οι έρευνες διαπίστωσαν ακόμη ότι με την παραπάνω τακτική, το τιμωρητικό αίσθημα του κοινού παραμένει ανικανοποίητο, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται η αξιοπιστία και αποτελεσματικότητα της ποινικής δικαιοσύνης. Για το λόγο αυτό η ποινική δικαιοσύνη, οι φορείς πολιτικής εξουσίας με τη συνδρομή των ΜΜΕ τονίζουν στο κοινό την αναγκαιότητα μιας αποτελεσματικότερης δίωξης του εγκλήματος, περισσότερης και καλύτερης αστυνομίας, όπως και τη δημιουργία περισσότερων νομοθετικών διατάξεων για την αντιμετώπιση της αυξανόμενης κοινής εγκληματικότητας¹⁴.

4. Η επιλεκτικότητα του μηχανισμού ποινικής δικαιοσύνης και η αναπαραγωγή του κοινωνικού αποκλεισμού

Στο παραπάνω κεφάλαιο έγινε μια προσπάθεια ανάλυσης των μηχανισμών παραγωγής και αναπαραγωγής του εγκλήματος και του εγκληματία. Αναφέρθηκε επίσης ο τρόπος με τον οποίο η παραπάνω διαδικασία σε συνδυασμό με την επιλεκτικότητα των φορέων του κοινωνικού ελέγχου συντελεί στον εντοπισμό των πιο αδύναμων κοινωνικά ομάδων, οι οποίες σταδιακά μπορεί να οδηγηθούν σε αποκλεισμό.

¹⁴ όπ.π.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως όρος είναι θεωρητικά ασαφής λόγω του αντικειμένου του, αφού προσπαθεί να συμπεριλάβει όλα τα κοινωνικά προβλήματα ανεξάρτητα από τη φύση τους και την επιστημονική τους θεμελίωση. Τα προβλήματα αυτά τα οποία παραπέμπουν σε κοινωνικό αποκλεισμό χαρακτηρίζονται από διαφορετικά δομικά αίτια, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατόν να προσεγγίζονται με το ίδιο θεωρητικό πλαίσιο, ή να ταξινομούνται στο ίδιο εννοιολογικό σύστημα.

Ενδεικτικά, αναφέρονται κάποια από αυτά: η φτώχεια, η μακροχρόνια ανεργία, η μετανάστευση, η παλιννόστηση, η κοινωνική παραβατικότητα, ή οι θρησκευτικές μειονότητες, η ανισότητα των φύλων, η σωματική και διανοητική δυσμορφία, η υποβαθμισμένη γειτονιά της πόλης, τα γηρατειά, η μονογονεϊκή οικογένεια¹⁵.

Με τον τρόπο που ορίζεται ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτυπώνει μια κατάσταση που περιλαμβάνει χαρακτηριστικά κοινωνικής κανονικότητας και χαρακτηριστικά που δημιουργούν προβλήματα σε αυτή την κανονικότητα (φτώχεια, ανεργία, σχολική αποτυχία κ.λπ). Κατά συνέπεια, περιγράφει μία «έξοδο» των προηγούμενων κοινωνικά ενσωματωμένων πληθυσμών από την κοινωνική κανονικότητα. Όμως, σε αυτό το σημείο γεννάται το ερώτημα αν πράγματι οι πληθυσμοί αυτοί ήταν «μέσα» στο κοινωνικό σύνολο, όπως επίσης τι σημαίνει να είναι κάποιος μέσα, ή έξω και κάτω από ποιες προϋποθέσεις θεωρείται κάποιος ότι ανήκει στην κοινωνία. Η κοινωνία χαρακτηρίζεται ιστορικά από μία μεγάλη παράδοση «αποκλεισμών», οι οποίοι έχουν ερμηνευθεί από την κοινωνική θεωρία με ευρύτητα ερμηνειών. Για παράδειγμα, ο αποκλεισμός των μαύρων από την κοινωνία των λευκών ερμηνεύεται από τη θεωρία των φυλετικών διακρίσεων, αλλά και από τη θεωρία της ανωτερότητας της λευκής φυλής. Με άλλα λόγια, τα ερμηνευτικά θεωρητικά συστήματα των ερμηνειών του αποκλεισμού, που εντάσσονται σε πολιτικά και φιλοσοφικά πλαίσια, νομιμοποιούν τις κάθε φορά συγκεκριμένες επιλογές. Σύμφωνα με τις προσεγγίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού, η κοινωνική δομή δεν έχει ενότητα, είναι κατακερματισμένη. Συνεπώς, το κοινωνικό πρόβλημα ανακατασκευάζεται σε περιπτώσεις ασύνδετων προβλημάτων, με συνέπεια, ο κοινωνικός κόσμος να ερμηνεύεται μέσα από την θεωρητική του κατασκευή.

Στη συνέχεια, οι αποκλεισμένες ομάδες χαρακτηρίζονται περιπτωσιολογικά, εφόσον τα κοινωνικά προβλήματα δεν συνδέονται με την κοινωνική δομή, με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται ως προβλήματα των ιδιαίτερων ομάδων, οι οποίες

¹⁵Πετράκη 1998:19-24.

στη συνέχεια κατηγοριοποιούνται ως «αποκλεισμένες», ενώ παράλληλα, προτείνεται μια σειρά από μέτρα που θα άρουν τον αποκλεισμό.

Στην ουσία, ο θεωρητικός κατακερματισμός του κοινωνικού προβλήματος νομιμοποιεί την κοινωνική πολιτική, η οποία όπως αναφέρθηκε, υιοθετεί δέσμες μέτρων που όμως στοχεύουν στην διαχείριση του ζητήματος. Αυτός ο χειρισμός, συντελεί στην αντιμετώπιση ανεξέλεγκτων και εκρηκτικών καταστάσεων. Συνεπώς, αντί τα κοινωνικά προβλήματα να αντιμετωπίζονται ως συνολική ευθύνη της κοινωνίας, νομιμοποιούνται ως «προβλήματα» των κοινωνικά «αποκλεισμένων ομάδων». Η εικόνα του δυαδισμού σε «μέσα» και «έξω», σε συνδυασμό με την κατηγοριοποίηση σε ομάδες αποκλεισμένων, (μέσα από τη διαδικασία του ορισμού, κατάταξης, ταξινόμησης) συντελούν στο στιγματισμό των ομάδων αυτών.

Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται ενισχύει την παραπάνω διαδικασία, εφόσον η νομιμοποίησή του από την κοινωνική επιστήμη, η χρήση του από τις διοικητικές υπηρεσίες και από την δημοσιογραφική γλώσσα, επικυρώνει την ύπαρξη του «αποκλεισμού» και ως πραγματικότητα.

Οι μηχανισμοί της αποσύνδεσης των κοινωνικών προβλημάτων από τις κοινωνικές δομές, η προσωποποίηση τους, καθώς και ο στιγματισμός των ατόμων, συντελούν επίσης και στην ηθικολογική παρουσίαση του προβλήματος, η οποία συνδέει τα χαρακτηριστικά των ομάδων κοινωνικού αποκλεισμού με μια ιστορικά διαχρονική αντίληψη, όπου η φτώχεια συνδέεται με την αντικοινωνική παραβατικότητα και την εγκληματικότητα. Τέτοια παραδείγματα που οι φτωχοί ταυτίζονται με τους «επικίνδυνους», έχουμε αρκετά στις σύγχρονες κοινωνίες¹⁶. Επιπλέον, η ασάφεια και η σύγχυση που επικρατεί γύρω από αυτό τον όρο, διευκολύνει τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διότι αποφεύγουν διαπιστώσεις τις οποίες δεν θα ήταν πρόθυμες να αποδεχτούν. Για παράδειγμα, η υιοθέτηση πολιτικής η οποία να υλοποιεί τα κοινωνικά δικαιώματα των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων¹⁷.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει πολυδιάστατη μορφή, δηλαδή οι ευπαθείς ομάδες βιώνουν πολύπλευρη αποστέρηση. Η λέξη «αποκλεισμός» συνδέεται με τον σκόπιμο ή όχι περιορισμό στην πρόσβαση των πολιτών σε κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες¹⁸. Συνέπεια της συσσώρευσης αποστερήσεων είναι η περιθωριοποίηση των ομάδων

¹⁶ Πετράκη 1998: ό.π.

¹⁷ Τσιάκαλος 1998:39.

¹⁸ Καβουνίδη 1998: 365-366.

αυτών, από κοινωνικές ανταλλαγές και κοινωνικά δικαιώματα τα οποία χαρακτηρίζουν την κοινωνική ένταξη και κατά συνέπεια και την ταυτότητα του ατόμου.

Συνοψίζοντας, όπως είναι εμφανές, ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μία κοινωνική κατασκευή, η οποία προκύπτει από συγκεκριμένες διαδικασίες άσκησης πολιτικής, ενώ η έννοιά του αποκτά νόημα μέσα από τις διαδικασίες καταπολέμησής του¹⁹.

Η επιλεκτικότητα της ποινικής δίωξης και η διαδικασία απονομής ποινικής δίωξης και η διαδικασία απονομής ποινικής δικαιοσύνης είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα αναπαραγωγής του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η κρίση των δικαστών επηρεάζεται όχι μόνο από τη βαρύτητα της άδικης πράξης και το μέγεθος της ενοχής του δράστη, αλλά και από την πιθανολογούμενή του επικινδυνότητα, τον κίνδυνο υποτροπής την ευαισθησία της κοινότητας και της κοινωνίας, τις πρακτικές συνέπειες από την επιβολή της ποινής στον δράστη και στην οικογένειά του και άτομα εξαρτώμενα από αυτόν (επιχείρηση, εργαζόμενοι). Μικρότερη σημασία έχει το κόστος που θα υπάρξει²⁰.

Επειδή αυτή η διαδικασία είναι σύνθετη και οι υποθέσεις πολλές, οι δικαστές σπάνια έχουν ολοκληρωμένη πληροφόρηση για τις περιπτώσεις των κατηγορούμενων. Η κρίση τους σε περιπτώσεις αβεβαιότητας (ποιος είναι επικίνδυνος, υπότροπος, κ.λπ και ποιος όχι) συνδέεται συχνά με το φύλο, την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση και το κοινωνικό στρώμα του κατηγορούμενου τη φυλή το ποινικό παρελθόν και την τακτική εργασία του. Αυτά τα στοιχεία λειτουργούν ως μηχανισμός μείωσης της κοινωνικής πολυπλοκότητας, ο οποίος βοηθά στη λήψη απόφασης. Επειδή οι έρευνες είναι περισσότερες στις ΗΠΑ, τα στοιχεία που διαπιστώνονται αφορούν κυρίως τους έγχρωμους. Έτσι, οι μαύροι είναι περισσότερο πιθανό να εκληφθούν πιο επικίνδυνοι, ότι ανήκουν στη ζωή του δρόμου και γι αυτό, δυσκολότερο να αναμορφωθούν και να εισαχθούν στην κοινωνία. Αυτή η προκατάληψη οδηγεί στην κατασκευή στερεοτύπων γι' αυτούς, τα οποία τους συνδέουν με το έγκλημα. Επομένως, οι ποινές των μαύρων νέων ανδρών είναι αυστηρότερες από οποιοδήποτε άλλο συνδυασμό φυλής, ηλικίας και φύλου²¹. Το 1/3

¹⁹ Τσίγκανου 1997:29-30.

²⁰ Steffensmeier, Ulmer & Kramer 1998:784-788.

²¹ όπ.π.

των μαύρων ανδρών είναι στη φυλακή, ή βρίσκονται σε απόλυση υπό όρον, ή σε αναστολή ποινής²².

Άλλες έρευνες προσθέτουν την κατηγορία των Ισπανόφωνων ανδρών παραβατών. Επιπλέον, οι άνεργοι παραβάτες οι οποίοι είναι επίσης νέοι, άνδρες και μέλη φυλετικής μειονότητας, εκλαμβάνονται ως απειλή για το κοινωνικό σύστημα και έτσι έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να υποστούν σκληρότερη, ή δυσμενέστερη μεταχείριση²³.

Όσον αφορά στην αντιμετώπιση των αλλοδαπών²⁴ από τους αστυνομικούς, σχετικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο Δυτικό Βερολίνο διαπιστώνουν ότι σε περιοχές όπου διαμένει μεγάλος αριθμός αλλοδαπών (Τούρκοι, Ιταλοί), η καταγραφείσα εγκληματικότητα από την αστυνομία, η οποία αφορά νέους και εφήβους αλλοδαπούς ήταν μεγαλύτερη από των Γερμανών συνομιλήκων τους, οι οποίοι ζούσαν στις ίδιες συνθήκες με αυτούς. Αυτές οι δύο ομάδες αλλοδαπών δεν παρουσίαζαν τόσο σοβαρό ποινικό παρελθόν. Επειδή λοιπόν, οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες διαβίωσης για τους νέους αλλοδαπούς είναι συνήθως άσχημες, οι διαφορές στην παραβατικότητα έχουν σχέση με την κοινωνική διαστρωμάτωση και όχι με την εθνικότητα.

Η **επιλεκτικότητα** επίσης χαρακτηρίζει και την αστυνομία. Σε αυτό έχει σημαντικό ρόλο και ο σκοτεινός αριθμός της εγκληματικότητας. Επιλεκτικές τακτικές δίωξης αποτελούν για παράδειγμα το κριτήριο της ενδυμασίας, η φροντισμένη εξωτερική εμφάνιση και η γενικότερη συμπεριφορά του υπόπτου απέναντι στους αστυνομικούς. Επιλεκτικά κριτήρια χρησιμοποιεί και η εισαγγελική αρχή για τις αποφάσεις της, μειώνοντας έτσι τη σημασία των τυπικών νομικών προϋποθέσεων. Σημαντικοί παράγοντες για τη χρήση αυτών των κριτηρίων είναι η δυσκολία της υπόθεσης, η δομή της εγκληματικότητας, ο αριθμός των άγνωστων δραστών, τα ελλιπή στοιχεία για την υπόθεση όπως και ο φόρτος εργασίας. Συνοψίζοντας, παρατηρείται ότι η επιλεκτικότητα συμβάλλει στον εντοπισμό των πιο αδύναμων κοινωνικά ομάδων, ένα τμήμα των οποίων καταλήγει στη φυλακή.

Σε αυτό το σημείο χρειάζεται να αναφερθεί ότι η φυλακή ως θεσμός κοινωνικού ελέγχου δεν επιτελεί το έργο του περιορισμού της παραβατικής συμπεριφοράς και της κοινωνικής ενσωμάτωσης, αλλά συντηρεί το δίπολο νομοταγείς-μη νομοταγείς

²²Irwin, Austin,& Baird 1998:33-34.

²³ Cassia Spohn και Holleran 2000:303-304.

²⁴ Λαμπροπούλου 1999:157-158.

πολίτες. Μέσα από αυτό το διαχωρισμό, το στιγματισμό και τον εγκλεισμό των εγκληματιών, η φυλακή καλλιεργεί αλληλεγγύη μεταξύ των νομοταγών πολιτών, δίνοντας τους παράλληλα μια πλασματική ομοιογένεια. Έτσι, ο παράγοντας αλληλεγγύη, ενισχύει την αυθεντία του παραβιασμένου νόμου, νομιμοποιεί το σύστημα κοινωνικού ελέγχου, συχνά αποπροσανατολίζει το κοινωνικό σύνολο από άλλες σοβαρότερες πράξεις, ενώ περιορίζει μερικές φορές τα δικαιώματα του πολίτη για την προστασία του από τους εγκληματίες και συμβάλλει στην απόδειξη της κοινής γνώμης ότι το κράτος είναι αποτελεσματικό στην καταπολέμηση του εγκλήματος.

Επίσης, επιβεβαιώνεται η σύννομη συμπεριφορά των νομοταγών πολιτών μιας κοινωνίας, ενώ παράλληλα ενισχύεται το Εγώ του σύγχρονου ανθρώπου²⁵.

Εξάλλου, όπως υποστηρίζει ο **Foucault** (1989), μέσω του συστήματος της φυλάκισης, η εγκληματικότητα ως μορφή παρανομίας, τεμαχίζεται, απομονώνεται, διαβρώνεται, οργανώνεται, φωτίζεται και ελέγχεται, καθώς είναι εγκλειστη σε ένα καθορισμένο περιβάλλον όπου ασκείται συνεχής επιτήρηση²⁶. Οι φτωχότερες τάξεις δέχονται πρώτες τις επιπτώσεις. Η εγκληματικότητα ως «πειθαρχημένη ανομία», ευνοεί τις παράνομες πράξεις των κυρίαρχων τάξεων, εφόσον η ύπαρξη μιας νόμιμης απαγόρευσης δημιουργεί γύρω από αυτήν ένα πεδίο από παράνομες πρακτικές, το οποίο αποτελεί πηγή αθέμιτου κέρδους. Συνεπώς, κατά τον Foucault, η εγκληματικότητα αποτελεί ένα όργανο για τον χειρισμό και την εκμετάλλευση της ανομίας. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει διαχωρισμός του όρου ανομία από την ανομία που εννοεί ο **Durkeim**, δηλαδή την έλλειψη ρυθμιστικών κανόνων της συμπεριφοράς, η οποία συντελεί στην χαλάρωση του κοινωνικού δεσμού. Επίσης διαχωρίζεται και από την ανομία του **Merton** (1968), που ορίζεται ως την επικρατούσα κατάσταση εξαιτίας της έκνομης συμπεριφοράς, η οποία είναι επακόλουθο της διάστασης ανάμεσα στους σκοπούς τους οποίους αναγνωρίζει η κοινωνία ως επιδιωκόμενους, καθώς και των μέσων τα οποία παρέχει στη διάθεση των κοινωνικών ομάδων για την επίτευξή τους²⁷.

Επειδή ο έλεγχος συμπεριφοράς πραγματοποιείται με τους φορείς του κοινωνικού ελέγχου, δηλαδή την αστυνομία, τα σωφρονιστικά καταστήματα και την δικαιοσύνη, παρακάτω εξετάζεται ξεχωριστά ο καθένας από αυτούς.

²⁵ Λαμπροπούλου 1999: κεφ. 5, επίσης, 1994: κεφ.6.

²⁶ Φουκώ 1989:358-365.

²⁷ Τσαούσης: «Η κοινωνία του ανθρώπου», σελ. 130-134, επίσης, 1984: 28-29.

Από ορισμένους επιστήμονες υποστηρίζεται ότι το ποινικό σύστημα που επινοήθηκε μέσα στο πνευματικό κλίμα της σχολαστικής θεολογίας κατασκευάζει ενόχους, διότι στηριζόμενη η λειτουργία του στην αρχή της ενοχής, σημαίνει ότι ο ένας από τους δύο κατηγορούμενους είναι ένοχος, ανεξάρτητα από τον τρόπο που βιώνουν οι ίδιοι την κατάσταση τους. Η αντικατάσταση του παντοδύναμου Θεού από την ποινική δικαιοσύνη βοηθάει στην αποδοχή του δίπολου αθώος-ένοχος.

Οι ορισμοί του νόμου και η επερχόμενη κοινωνική απόρριψη που δημιουργούν, έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν μια παρεκκλίνουσα εικόνα του «Εγώ» και να οδηγήσουν κάποιους να ζήσουν σύμφωνα με αυτή στο περιθώριο. Οι άνθρωποι για να αποφύγουν τη δική τους απόρριψη, συναινούν στην απόρριψη κάποιων άλλων, τοποθετώντας τον εαυτό τους στην «καλή πλευρά», δεχόμενοι παράλληλα την ύπαρξη «κακής πλευράς», στην οποία όμως ανήκουν κάποιοι άλλοι. Έτσι, η δικαιοσύνη λειτουργεί κατά κάποιο τρόπο σαν μηχανισμός οριστικού αποκλεισμού εφόσον εκείνος που πιάνεται είναι ένοχος για όλη του τη ζωή²⁸.

Αυτό συμβαίνει κυρίως, εξαιτίας του στίγματος που φέρει και το οποίο τον ορίζει, ως ανεπιθύμητα διαφορετικό, απομακρύνοντάς τον από τους «φυσιολογικούς». Στη συνέχεια, ασκείται μία ποικιλία από συμπεριφορά διακρίσεων, η οποία ελαττώνει τις ευκαιρίες στη ζωή του. Επιπλέον, κατασκευάζεται μία θεωρία που η ιδεολογία της εξηγεί την κατωτερότητά του, όπως για παράδειγμα αυτής της κοινωνικής τάξης. Επίσης, το γεγονός ότι η κοινωνική ταυτότητα κάποιου μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν πηγή πληροφόρησης με δυσμενείς συνέπειες για όσους είναι «μαζί» του, αποτελεί έναν επιπλέον αρνητικό παράγοντα για τις κοινωνικές συναναστροφές των στιγματισμένων ατόμων. Κατά συνέπεια, στις επαφές των ανθρώπων με ξένους, ή με οικείους, υπάρχει ένας άτυπος κοινωνικός έλεγχος που ουσιαστικά ρυθμίζει τις σχέσεις μας²⁹.

Εκτός από τις διαδικασίες οι οποίες καθορίζουν τη ταυτότητα του ΕΓΩ το στιγματισμένο άτομο έχει να αντιμετωπίσει και τους **ειδικούς**, οι οποίοι τον ωθούν προς διάφορες κατευθύνσεις, λέγοντάς του για το δικό του καλό, τι θα έπρεπε να αισθάνεται και να κάνει, όπως επίσης και τι είναι ή δεν είναι.

Ο επίσημος λόγος για την **επικινδυνότητα** συντελεί στην προηγούμενη διαδικασία, εφόσον εντάσσεται στο συναινετικό πρότυπο οργάνωσης της κοινωνίας, το οποίο ενισχύει την ιδεολογική λειτουργία του ποινικού συστήματος, που

²⁸ Hulsman 1997:116-120.

²⁹ Goffman 1963:11-15, 64-65.

παρουσιάζεται προστάτης κοινών αξιών μέσα από την κοινωνική συναίνεση. Έτσι, η χρήση της επικινδυνότητας, παραβλέπει την έννοια της σύγκρουσης, ενισχύει τη θεώρηση ότι το έγκλημα είναι ατομική δυσλειτουργία, με αποτέλεσμα το κοινωνικό σύστημα να φαίνεται αμέτοχο στην παραγωγή του εγκλήματος και να παραβλέπονται οι ελλείψεις του. Στη συνέχεια, η προσοχή εστιάζεται στο άτομο, η φύση του εγκληματία εκλαμβάνεται ως ιδιότυπη και οι διαφορές εντοπίζονται στα προσωπικά του χαρακτηριστικά, ή στην ιδιαιτερότητα του κοινωνικού του περιγύρου. Αυτή η αντίληψη δημιουργεί στο κοινό την αίσθηση του ευάλωτου απέναντι σε ανεξέλεγκτες συνθήκες βίας, με συνέπεια, η κοινή γνώμη να αντιλαμβάνεται την έννομη τάξη ως προστατευτική δομή, η οποία εάν απουσιάσει, ή χαλαρώσει θα επικρατήσει η βία και η αταξία³⁰.

Συνεπώς, οι ποινικές διαδικασίες λειτουργούν ως μοχλός διακρίσεων και κοινωνικού αποκλεισμού, διότι η λειτουργία τους στηρίζεται σε μηχανισμούς διαχωρισμού, κατάταξης και κατηγοριοποίησης των ανθρώπων επιβεβαιώνοντας και συντηρώντας αποκλεισμένες ζώνες στις κοινωνίες που διαβιώνουμε. Η κοινωνική οργάνωση επίσης βασίζεται στη διάκριση και στο διαχωρισμό, καλλιεργώντας τόσο το διαχωρισμό όσο και την ομοιομορφία χωρίς να δημιουργείται αντίφαση, διότι τα δύο αυτά στοιχεία αλληλοσυμπληρώνονται. Οι μηχανισμοί απονομής δικαιοσύνης αντί να λειτουργούν εξομαλυντικά, αντιθέτως, αποδοκιμάζουν το έγκλημα και στιγματίζουν τον παραβάτη, αντιπαραθέτοντας τους παραβάτες απέναντι στους νομοταγείς πολίτες. Με τον τρόπο αυτό η κοινωνία καθιστά εμφανή την αδυναμία της να απαντήσει στα φαινόμενα της παραβατικότητας και παρεκτροπής, όπως επίσης και να αποδεχθεί τον παραβάτη ως ένα ζωτικό μέλος του οργανισμού της³¹.

εως εδώ
Z

³⁰ Τσαλίκोगλου 1989:30-37.

³¹ Κούρτοβικ 1997:153-154.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

1. Η εκλέπτυνση του κοινωνικού ελέγχου

Κατά την ιστορική εξέλιξη της τιμωρίας, παρατηρείται ότι κυρίως τα πιο αδύναμα οικονομικά στρώματα λαμβάνουν την σκληρότερη μεταχείριση, εφόσον δεν μπόρεσαν να ανταπεξέλθουν στις κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις. Για παράδειγμα, τον 15^ο αιώνα, την περίοδο του μερκαντιλισμού, η χρήση της θανατικής ποινής και της φυσικής τιμωρίας ήταν συχνότερη. Αυτό το μέτρο όμως επιβαλλόταν στους φτωχούς, διότι ο ευγενής είχε τη δυνατότητα να εξαγοράσει την ποινή του, ή να πάει εξορία³².

Η ιστορική εξέταση του κοινωνικού ελέγχου βοηθά στην κατανόηση του ρόλου των σχέσεων εξουσίας, στη δημιουργία του, όπως έδειξε ο Foucault³³. Για παράδειγμα, στην αρχαιότητα ο κοινωνικός έλεγχος βασιζόταν στην ανταπόδοση, ενώ στις φεουδαρχικές κοινωνίες η βία της πολιτικής και θρησκευτικής εξουσίας δε γνωρίζει όριο. Στόχος του κοινωνικού ελέγχου ήταν το ανθρώπινο σώμα. Με την υπερβολή, τη δυσαναλογία και αυστηρή τιμωρία σε σχέση με το αδίκημα, επιδιώκεται η επανόρθωση της ζημιάς, η οποία θεωρούνταν ότι στρεφόταν ενάντια στον μονάρχη, καθώς και η απόδειξη ισχύος του. Το βασανιστήριο, πολιτική εκφοβισμού, ουσιαστικά ενίσχυε την εξουσία, αποκαθιστώντας την. Ο μονάρχης εμφανίζεται ως η κυρίαρχη δύναμη η οποία βρίσκεται υπεράνω του νόμου, διότι έχει τη δυνατότητα τελευταία στιγμή να τον καταργήσει, αποδίδοντας χάρη στον δράστη.

Ύστερα από μερικές δεκαετίες, καταργήθηκαν τα δημόσια βασανιστήρια και στόχος της ποινικής καταστολής είναι η ψυχή. Η ποινή πλέον αποβλέπει στην βελτίωση, τη θεραπεία, μετατρέποντας την τιμωρία σε στέρηση των δικαιωμάτων μέσω του θεσμού της φυλακής. Σε αυτή την διαδικασία συμμετέχουν τεχνικοί, όπως είναι οι φύλακες, οι ιατροί, οι ψυχίατροι, οι παιδαγωγοί, οι ιερωμένοι, οι οποίοι επιβεβαιώνουν ότι δεν αποτελεί το σώμα και ο πόνος το σκοπό της τιμωρίας. Με αυτό τον τρόπο παρεμβαίνει στην απόφαση η προσωπικότητα του εγκληματία και παράλληλα ομάδες εμπειρογνομόνων βοηθούν τους δικαστές στη λήψη της απόφασης.

³² Shichor 1995:19.

³³ Φουκώ 1989:17-21, 102-110, 119-125.

Επίσης, είναι χαρακτηριστικό κατά τον Foucault, ότι επήλθε μεταβολή στις πράξεις που θεωρούνταν ως εγκλήματα και κυρίως επηρεάστηκε η ποιότητα, η φύση και η ουσία του εγκλήματος, ενώ παράλληλα χρησιμοποιούνται καλύτερες τεχνικές δίωξης.

Η μεταρρύθμιση του ποινικού δικαίου αποτελεί μία στρατηγική για την αναδιάρθρωση της τιμωριτικής εξουσίας με μεθόδους οι οποίες εντείνουν τα αποτελέσματά της μειώνοντας το κόστος της, δηλαδή αποκτά καινούρια «οικονομία». Πιο ορθολογική ποινή, με μικρότερη αυστηρότητα, αλλά με μεγαλύτερη καθολικότητα και αναγκαιότητα. Ο εγκληματίας αποτελεί ένα «νομικά παράδοξο» ον, το οποίο παρέβη το κοινωνικό συμβόλαιο, αντιμετωπίζεται ως εχθρός της κοινωνίας, η οποία αμύνεται εναντίον του.

Στη σημερινή εποχή, ακολουθείται επίσης επιλεκτική τακτική και τιμωρείται εκείνος που προσβάλλει τους κανονιστικούς κανόνες, αφού ο κοινωνικός έλεγχος εκτός από την αντίδραση στην παρέκκλιση στοχεύει και στη συλλογική ομογενοποίηση. Σε αυτό συντελούν οι θεσμοί και οργανώσεις (σχολείο, στρατός), αλλά και ο έλεγχος της συμπεριφοράς που επιτυγχάνεται με την παραγωγή επιθυμιών, αναγκών, αλλά και κινήτρων για απολαύσεις με τη συμβολή της βιομηχανίας της διασκέδασης.

Στη σύγχρονη κοινωνία, ο ιδιωτικός τομέας αναλαμβάνει κάποιες αρμοδιότητες που σχετίζονται με την ασφάλεια των πολιτών, οι οποίες ανήκαν αποκλειστικά στον δημόσιο τομέα και λειτουργούν συμπληρωματικά με τις ήδη υπάρχουσες, με αποτέλεσμα να διευρύνεται ο κοινωνικός έλεγχος. Είναι σημαντικό ότι σε αυτή του την έκφανση, φαίνεται να έχει και τη συναίνεση των πολιτών.

Η καινούρια πλευρά του κοινωνικού ελέγχου στρέφεται προς την ασφάλεια, εστιάζοντας κυρίως στην υποκίνηση της συμπεριφοράς και όχι στην άμεση επιρροή της. Η αξία του κοινωνικού ελέγχου συνίσταται στο ατομικό συμφέρον και στην «καλύτερη» ζωή, της οποίας τα όρια είναι ρευστά.

Επειδή η ζωή συνεχώς γίνεται πολυπλοκότερη και οι άνθρωποι χρειάζεται να ανταποκρίνονται σε περισσότερα πλέγματα κανόνων και προσδοκιών, η υποταγή και η προσαρμογή τους σε καθολικά συστήματα κανόνων είναι δύσκολη. Αυτή η διαδικασία έχει ως αποτέλεσμα να γίνονται περισσότερο εγωκεντρικοί και φαινομενικά περισσότερο χειραφετημένοι, ενώ ουσιαστικά επηρεάζονται ευκολότερα από παρεμβάσεις στα κίνητρά τους.

Το ατομικό συμφέρον γίνεται ο κύριος παράγοντας για μια «καλύτερη ζωή» και η εξιδανίκευση των ανέσεων, εφόσον αποτελούν δείκτες κοινωνικής θέσης και κοινωνικής ταυτότητας, υποκινούν πράξεις και συμπεριφορές. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ελευθερία επιλογής. Το άτομο καθοδηγείται πλέον από τους σημαντικούς άλλους και όχι από το γενικευμένο άλλο.

Από την άλλη πλευρά, η σκληρή εργασία οδηγεί στην απόκτηση περισσότερων αγαθών, τα οποία χρησιμοποιούνται για να καλύψουν τα αισθήματα αποξένωσης, όπως και την έλλειψη ελεύθερου χρόνου που δημιουργούνται εξαιτίας της. Όμως, όσο περισσότερα υποκατάστατα αναζητά κάποιος τόσο πιο εξαρτημένος γίνεται από αυτά.

Παρόλα αυτά, η ανθρώπινη συμπεριφορά δεν παύει να είναι απρόβλεπτη και όχι απόλυτα καθοδηγήσιμη. Η δυνατότητα του ατόμου να ανήκει σε πολλές κοινωνικές ομάδες, αποτελεί έναν παράγοντα που συμβάλει καθοριστικά στην ανεξαρτησία του παρά το άγχος της ανταπόκρισής του σε διάφορες προσδοκίες. Συνεπώς, οι κοινωνικοί κανόνες χάνουν ολοένα περισσότερο τη γενική ισχύ τους και αντικαθίστανται από διαπροσωπικά και περιστασιακά σύνολα κανόνων.

Για να εξακολουθεί το κράτος να φαίνεται αποτελεσματικό στη λειτουργία του κατασκευάζει από καιρού εις καιρόν νέους εχθρούς και νέες απειλές όπως π.χ το οργανωμένο έγκλημα, τα ναρκωτικά, ή η βία των αλλοδαπών³⁴.

Αναφέρεται επίσης ότι ένα καθεστώς το οποίο σταδιακά χάνει τη νομιμότητά του θα προσπαθήσει να διατηρηθεί ενισχύοντας αφ' ενός τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του και αφ' ετέρου ικανοποιώντας περισσότερο συμβολικά και λιγότερο υλικά ορισμένες κατηγορίες πληθυσμού, οι οποίες αρχίζουν να αμφιβάλλουν γι' αυτό. Όπως δείχνουν οι έρευνες, μεγάλος αριθμός πολιτών έχασε μεγάλο μέρος της εμπιστοσύνης του στους θεσμούς που επεδίωκαν να ελαττώσουν την εγκληματικότητα. Οι πιο πρόσφατες έρευνες διαπιστώνουν το ρόλο που έχει το αίτημα για περισσότερη καταστολή, εξαιτίας της μεγαλύτερης αμφιβολίας σε ορισμένες ομάδες πληθυσμού για το ρόλο του κράτους στην προστασία της περιουσίας. Μία προσεκτική εξέταση των στατιστικών δείχνει ότι αν και διάφορες ομάδες επαγγελματιών ακόμη και ανώτερα στελέχη καταδικάζονται, οι εργάτες και οι

³⁴ Λαμπροπούλου 2001:67-73.

φτωχότεροι είναι εκείνοι που παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά εγκλεισμού στα σωφρονιστικά καταστήματα³⁵.

Με την αναδιοργάνωση της κρατικής αντίδρασης στην παραβατικότητα λόγω της αυξανόμενης κοινωνικής πολυπλοκότητας και της διαφοροποίησης, ο κοινωνικός έλεγχος γίνεται πιο εκλεπτυσμένος, ευέλικτος για να προσαρμόζεται στις διάφορες καταστάσεις. Ο σύγχρονος κοινωνικός έλεγχος έχει προσαρμοσθεί στο νέο τύπο ανθρώπου που είναι κινητικός και ευέλικτος, όπου πλέον κυρίαρχο ρόλο έχει η δυνατότητα προσαρμογής και όχι το ορθό ή το λάθος. Ο περιστασιακός και μεταβαλλόμενος χαρακτήρας του κοινωνικού ελέγχου ερμηνεύει την αποσύνδεσή του από την ηθική, τον κατακερματισμό του σε διάφορες μορφές ελέγχου, καθώς και την εξάπλωση του ιδιωτικού ελέγχου.

Στόχος των νέων μορφών ελέγχου είναι η ασφάλεια σε οριοθετημένα περιβάλλοντα, με ρευστά όρια μεταξύ αποκλεισμού και ενσωμάτωσης για να υπάρξει ευελιξία, ώστε το νέο σύστημα ελέγχου να μπορεί να μεταβάλλει το πλαίσιο δράσης του.

Δεν υπάρχει πλέον η διάκριση σε ενεργό και αντιδραστικό έλεγχο.

Το κράτος επιδιώκει την πρόληψη της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς χρησιμοποιώντας αποκλειστικά τεχνοκρατικές μορφές ελέγχου (ηλεκτρονική παρακολούθηση υπόπτων και καταδικασθέντων, έλεγχος του κυβερνοχώρου κ.λπ)³⁶.

Επίσης, η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων σε ένα σύνολο χωρών είχε ως αποτέλεσμα τη μετακίνηση τμήματος πληθυσμού προς τη Δύση. Σύμφωνα με μία έρευνα της ευρωπαϊκής κοινότητας το 1992, 2,5 εκατομμύρια ενήλικες αποφάσισαν να μετακινηθούν δυτικά και άλλα 10,5 εκατομμύρια σκεφτόντουσαν να το κάνουν. Αυτή η κατάσταση έδωσε την ευκαιρία στην Ευρώπη να αναπτύξει μηχανισμούς προστασίας: η αστυνομία επέκτεινε τις αρμοδιότητές της, έχοντας το δικαίωμα να μετακινείται ανάμεσα στις χώρες, υπάρχει ένα αμοιβαίο (joint) σύστημα πληροφόρησης, το οποίο είναι εξοπλισμένο με νέα τεχνικά εργαλεία και έχει εγκατασταθεί ένα αυστηρό σύστημα πληροφόρησης για τους ξένους. Με άλλα λόγια, η Ευρώπη οχυρώνεται και μοιάζει με φρούριο, ακολουθώντας κοινή πολιτική για τα άτομα που είναι έξω από αυτό. Η πολιτική ανάμεσα στα κράτη της Ευρώπης σε θέματα τα οποία αφορούν τη βίβα και τα αιτήματα για άσυλο θα είναι κοινή και υπάρχει ανταλλαγή πληροφοριών για τους ανεπιθύμητους. Όταν οι χώρες της

³⁵ Hulsman 1997:215-224.

³⁶ Λαμπροπούλου 2001: 69-72.

συνθήκης του Σένγκεν έχουν αρνητική πληροφόρηση για ένα άτομο, τότε θα του απαγορεύεται η είσοδος σε αυτές. «Ένα όχι από μία χώρα, είναι όχι από 12. Ένα ναι από μία είναι ναι μόνο από μία». Παρατηρείται λοιπόν, ότι παρόλο που αποδυναμώνονται τα εσωτερικά σύνορα, ενδυναμώνει ο κοινωνικός έλεγχος³⁷.

2. Ο φόβος του κοινού και η διαχείρισή του

Η εγκληματικότητα δημιουργεί ανασφάλεια και φόβο. Ο φόβος αυτός μπορεί να μην οφείλεται μόνο στην εγκληματικότητα, αλλά μπορεί να τροφοδοτείται με τη μεγαλύτερη ποινικοποίηση, με την παρουσία μεγαλύτερης αστυνομικής δύναμης, μέσα από καταγγελίες πολιτών, ή από τη συστηματική επιστημονική έρευνα για το σκοτεινό αριθμό. Παράδειγμα διαχείρισης φόβου είναι το χτίσιμο νέων φυλακών οι οποίες γέμισαν πολύ γρήγορα με αποτέλεσμα στη στροφή προς τις ιδιωτικές εταιρίες για την κάλυψη των αναγκών³⁸.

Ο φόβος του κοινού για το έγκλημα έγινε ένα από τα σημαντικότερα επιχειρήματα για τους νομοθέτες για τη θέσπιση αυστηρότερων νόμων και την υιοθέτηση σκληρότερης πολιτικής κατά τη δεκαετία του 90.

Η συμβολή των ΜΜΕ στην καλλιέργεια του φόβου είναι σημαντική, με την έντονη προβολή εγκλημάτων. Οι έρευνες δείχνουν ότι τα ΜΜΕ επιλέγουν το έγκλημα ως είδηση, διότι εμπεριέχει το στοιχείο του καινούργιου, και της αναταραχής, στοιχεία που διευκολύνουν τη δημιουργία της είδησης. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκουν τη διατήρηση του κοινού τους και ει δυνατό την αύξησή του. Παράλληλα, ενισχύουν τη σύννομη συμπεριφορά των πολιτών μέσω της κατασκευής εχθρικών ειδώλων. Με τον τρόπο αυτό βοηθούν τον μηχανισμό του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, διότι συσπειρώνουν τους πολίτες εναντίον των παραβατών. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, ο δράστης παρουσιάζεται ως διαφορετικός, ή ιδιαίτερα επικίνδυνος από τον οποίο η κοινωνία πρέπει να προστατευθεί.

Η αίσθηση απειλής την οποία νιώθει το κοινό από τους δράστες εγκλημάτων βίας σε συνδυασμό με την καλλιέργεια της από τα ΜΜΕ, έχει σαν αποτέλεσμα την αποδοχή έντονων και αυστηρών μέτρων ελέγχου για την αντιμετώπιση του προβλήματος, δίνοντας την αίσθηση μιας πλασματικής αποτελεσματικότητας του κράτους, ότι δηλαδή είναι ικανό να προστατεύσει τους πολίτες. Ταυτόχρονα,

³⁷ Christie 1994:70-73.

³⁸ Λαμπροπούλου 2001:82-83.

αποπροσανατολίζουν το κοινωνικό σύνολο από σοβαρά προβλήματα και συσκοτίζουν τους πραγματικούς λόγους γένεσης του εγκλήματος³⁹.

Ένα παράδειγμα από τα ΜΜΕ αποτελεί η εκπομπή “Crimestoppers” που αρχικά ξεκίνησε στο Albuquerque (Ν. Μεξικό) το 1976 και το 1988 εισήχθη στη Βρετανία. Το σχήμα της εκπομπής επιβλέπεται από την φιλανθρωπική επιτροπή Community Action Trust έχοντας την υποστήριξη του Home Office και της αστυνομίας, καθώς και την οικονομική υποστήριξη από ένα μεγάλο δίκτυο εταιριών. Το “Crimestoppers” αποτελεί ένα σχήμα συνεργασίας ανάμεσα στα ΜΜΕ, την επιχειρηματική κοινότητα, την αστυνομία και το κοινό. Κάθε εβδομάδα επιλέγεται από την αστυνομία ένα έγκλημα-στόχος (συνήθως ένα έγκλημα βίας), το οποίο δημοσιοποιείται από την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τον τύπο. Στη συνέχεια, το κοινό μπορεί να μεταδώσει τηλεφωνικώς ανώνυμες πληροφορίες σε μια υπηρεσία που λειτουργεί γι αυτό το σκοπό. Στην περίπτωση κατά την οποία η πληροφόρηση οδηγήσει στη σύλληψη του δράστη, ο πληροφοριοδότης έχει το δικαίωμα να υποβάλλει αίτηση για χρηματική αμοιβή, η οποία ευθυγραμμίζεται με μία σταθερή αμοιβή που έχει καθορίσει σε διάφορες χώρες ο πολυεθνικός οργανισμός “Crimestoppers Incorporated”. Οι Καναδικές κριτικές για την εκπομπή αυτή αναφέρουν δημιουργεί μια «ελίτ που ορίζει την παρέκκλιση», η οποία αποτελείται από την αστυνομία, τα ΜΜΕ και τους οργανισμούς επιχειρήσεων, και επιδιώκει να σχηματίσει δημόσιες αντιλήψεις για τον φόβο απέναντι στο έγκλημα. Στην Αγγλία, οι κριτικές αναφέρουν ότι η επιφανειακή εστίαση της εκπομπής στη βία και το σεξουαλικό έγκλημα, μεγαλώνει γενικά το φόβο του κοινού για το έγκλημα, ενώ σε ορισμένες ομάδες τον ενισχύει ακόμη περισσότερο. Για παράδειγμα, φεμινιστικές οργανώσεις ισχυρίζονται ότι η εκπομπή τοποθετεί τις γυναίκες στο ρόλο των μόνιμων και παθητικών θυμάτων⁴⁰.

Παρόλο που οι πολιτικοί και τα ΜΜΕ επικεντρώνονται γενικότερα στον φόβο, η έρευνα δείχνει ότι ο φόβος του εγκλήματος είναι σύνθετη υπόθεση και ότι όλοι οι άνθρωποι δεν φοβούνται με την ίδια ένταση, στις ίδιες καταστάσεις. Αναφέρεται ακόμη ότι η αίσθηση του φόβου στους ανθρώπους σχετίζεται επίσης με τον φόβο για τον ξένο και το άγνωστο. Για παράδειγμα, οι εθνικές και φυλετικές διαφορές υποκινούν έναν τέτοιο φόβο, επειδή οι άνθρωποι δε μπορούν να κατανοήσουν τις συμπεριφορές ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές πολιτιστικές ομάδες⁴¹.

³⁹ Λαμπροπούλου 1994:93-94.

⁴⁰ Johnston 1992:139-140.

⁴¹ Lane, Meeker 2000:498-499,503-504.

Ένας από τους τρόπους πληροφόρησης για την ασφάλεια του ιδιωτικού μας χώρου προέρχεται από το περιβάλλον μας. Αυτό συμβαίνει επειδή η πραγματικότητα είναι οργανωμένη και δομημένη με τρόπους οι οποίοι μας παρέχουν τα στοιχεία πληροφόρησης και αντίληψης. Τη σημασία των στοιχείων αυτών τονίζουν και πρόσφατες έρευνες σε περιοχές με μεγάλη εγκληματικότητα που αναφέρονται στο φόβο θυματοποίησης από το έγκλημα. Όταν ο χώρος που μας περιβάλλει είναι σε αναταραχή, ή σε σύγχυση (disordered) εκλαμβάνεται ως «επικίνδυνος», με αποτέλεσμα η αντίληψη αυτή να συντελεί στην γενίκευση του φόβου. Ειδικότερα, τα γκράφιτι, τα εγκαταλελειμμένα σπίτια, τα σπασμένα παράθυρα, η κατεστραμμένη δημόσια ιδιοκτησία στα πάρκα και στα γήπεδα, αποτελούν ορατά σημάδια που χαρακτηρίζουν αρνητικά τη συγκεκριμένη περιοχή, η οποία εκλαμβάνεται εξαιτίας του φόβου, ως μία τοποθεσία προς αποφυγή, ή ένας τόπος στον οποίο πηγαίνει κάποιος **με προσοχή**. Τέτοιες περιοχές δε μπορεί να είναι οι εύπορες συνοικίες, με αποτέλεσμα να στιγματίζονται ως επικίνδυνες οι φτωχές συνοικίες στις οποίες συγκεντρώνονται το περιθώριο, οι άνεργοι, οι μετανάστες. Δεν είναι σύμπτωση που αυτές οι ομάδες ταιριάζουν στο προφίλ της θεωρίας αστυνόμευσης για τα «**σπασμένα παράθυρα**» (broken windows), η οποία υποστηρίζει ότι εάν δεν τιμωρηθούν οι δημόσιες συμπεριφορές αποδιοργάνωσης, θα ελκύσουν και άλλους εγκληματίες, οδηγώντας έτσι σε πιο σοβαρά εγκλήματα. Η πολιτική της «**μηδενικής ανοχής**», όπως παρουσιάζεται, έχει σα στόχο τις πιο αδύναμες κοινωνικά ομάδες.

Επίσης, οι άνθρωποι οι οποίοι προξενούν φόβο και εκλαμβάνονται ως «κακοί» και «απειλητικοί», ανήκουν στις πιο αδύναμες κοινωνικά ομάδες, όπως είναι «οι άνθρωποι του δρόμου», οι εκδιδόμενες γυναίκες, οι ψυχικά ασθενείς, οι χρήστες ναρκωτικών ουσιών, οι περιφερόμενοι νέοι. Ο ξένος και ο άγνωστος εύκολα αντιμετωπίζονται ως απειλές για τον ιδιωτικό χώρο κάποιου⁴². Ο φόβος αυτός οδηγεί τους πολίτες στη λήψη προληπτικών μέτρων για την ασφάλειά τους, με αποτέλεσμα να στρέφονται στις ιδιωτικές επιχειρήσεις για την εξασφάλιση του σκοπού αυτού. Όμως, στόχος των ιδιωτικών επιχειρήσεων είναι το κέρδος και ο κυριότερος τρόπος για να το πετύχουν είναι η καλλιέργεια του αισθήματος ανασφάλειας και φόβου, διότι έτσι θα αυξάνεται η ζήτηση για προϊόντα και υπηρεσίες παροχής ασφάλειας. Επιπλέον, η έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς την αποτελεσματικότητα της αστυνομίας

⁴² Shearing, & Stenning 1987:30-32.

για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και της προστασίας των πολιτών, οδήγησε στην επέκταση του κοινωνικού ελέγχου μέσω της ιδιωτικής αστυνόμευσης.

3. Ιδιωτικοποίηση της εσωτερικής/δημόσιας ασφάλειας

Όπως αναφέρθηκε, τις τελευταίες δύο δεκαετίες παρατηρείται η τάση εξάπλωσης ιδιωτικών μορφών κοινωνικού ελέγχου. Ενώ μέχρι πρόσφατα το ρυθμιστικό κράτος εθεωρείτο αιτία πολλών παρενεργειών στον ιδιωτικό χώρο, αυτό που το αντικαθιστά δεν ελέγχεται εύκολα και περικλείει τον κίνδυνο προσβολής ατομικών δικαιωμάτων.

Ο μηχανισμός της πολιτικής των επιθυμιών και των απολαύσεων λειτουργεί καλύτερα σε τεχνητά περιβάλλοντα όπου δεν υπάρχει φτώχεια και αθλιότητα. Εκεί, ο κοινωνικός έλεγχος είναι εκλεπτυσμένος και ο προδραστικός του χαρακτήρας είναι με τη μορφή τεχνολογικής εξέλιξης⁴³.

Μέσω της μορφής της τεχνικής πρόληψης, η αρχιτεκτονική και ο σχεδιασμός του περιβάλλοντος λειτουργούν έτσι, ώστε να αποτρέπονται οι προβληματικές καταστάσεις και η δράση τους στην άσκηση του κοινωνικού ελέγχου παρουσιάζεται περισσότερο εκλεπτυσμένη σε σχέση με την παραδοσιακή πρόληψη (συλλήψεις, καταδίκες, φυλακίσεις παραβατών). Παράδειγμα αποτελεί ότι οι κατασκευαστικές εταιρίες προτιμούν να χτίζουν πολυτελείς κατοικίες μακριά από προβληματικές περιοχές, ώστε να μη διατρέχουν κίνδυνο οι ένοικοί τους. Η σύγχρονη μορφή του προδραστικού ελέγχου όπως αναφέρθηκε, έγκειται σε τεχνικές μορφές πρόληψης με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας. Συνεπώς οι πόλεις, τα εμπορικά κέντρα, τα σχολεία κλπ, σχεδιάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε άτομα και ομάδες να αντιλαμβάνονται αμέσως ότι οι παράνομες πράξεις τους ελέγχονται. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται να διατηρηθεί η τάξη και η ασφάλεια. Επιπλέον, διάφοροι οργανισμοί δρουν συμβουλευτικά σε θέματα όπως η πρόληψη από τα ναρκωτικά, η προφύλαξη από την εγκληματικότητα κλπ. Παράλληλα, υπάρχει αύξηση του ελέγχου του τρόπου ζωής (κάπνισμα, διατροφή, ποτό κ.λ.π), διάφορες ρυθμίσεις αντικαθιστούν τα μέτρα του ποινικού δικαίου (κυκλοφοριακή αγωγή) οι οποίες μπορεί να έχουν ηθικά στοιχεία, ή πρακτικό χαρακτήρα. Οι εξελίξεις αυτές στοιχειοθετούν την άποψη για αντικατάσταση των «κανονιστικών μηχανισμών» από «γνωστικούς», εφόσον η ισχύς των πρώτων ως κανονιστικά συστήματα παραγωγής

⁴³ Λαμπροπούλου 2001:80-81.

και αναπαραγωγής ελέγχου, σταδιακά μειώνεται⁴⁴. Κοντολογίς, το κράτος για την αποτελεσματικότητα της πρόληψης καταφεύγει στην πληροφορία και τη γνώση.

Χαρακτηριστικό στοιχείο του κοινωνικού ελέγχου είναι η «**εμπορευματοποίηση**» της ασφάλειας. Αυτό φαίνεται από το ρόλο του ελέγχου στα εμπορικά κέντρα, τα πάρκα ψυχαγωγίας και τις περιοχές που διαμένουν οι εύπορες οικογένειες. Η ανάλυση των χαρακτηριστικών των παραπάνω χώρων δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για τη δράση του κοινωνικού ελέγχου, όπου το κύριο χαρακτηριστικό είναι η συναίνεση⁴⁵.

Πιο συγκεκριμένα, τα **εμπορικά κέντρα** των οποίων συστατικό τους στοιχείο είναι η κατανάλωση βρίσκονται μακριά από τις πόλεις, ώστε να τα επισκέπτεται μία συγκεκριμένη ομάδα ατόμων, εφόσον η πρόσβαση εκεί από τα μέσα μαζικής μεταφοράς είναι δύσκολη. Οι ιδιωτικές εταιρίες που έχουν αναλάβει την προστασία τους ασκούν αυστηρό έλεγχο με σύγχρονα συστήματα ασφαλείας.

Αναφέρεται επίσης ότι η επιτήρηση μέσω του κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης πλέον θεωρείται απαραίτητη, όπως το ρεύμα, το νερό, το τηλέφωνο και το φωταέριο. Η επιτήρηση μέσα από το κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης στα εμπορικά κέντρα μαζί με την ιδιωτική ασφάλεια τα μετατρέπει σε χώρους **επιλεκτικού αποκλεισμού**, εφόσον διαβεβαιώνει τους πολίτες ότι τα **ανεπιθύμητα** τμήματα του πληθυσμού αποκλείονται. Αυτή η μορφή επιτήρησης χρησιμοποιείται και για τους δρόμους, όπου το επιλεκτικό βλέμμα της κάμερας δημιουργεί μία άνιση γεωγραφία ανάμεσα στις πόλεις, διότι βασίζεται πολλές φορές **σε κριτήρια τα οποία στηρίζονται στην προκατάληψη**, καθορίζοντας από τη μια πλευρά τις ασφαλείς περιοχές και τις επικίνδυνες από την άλλη. Το βλέμμα της κάμερας, λειτουργώντας μέσα στο πλαίσιο της πολιτικής της μηδενικής ανοχής, στοχεύει στις ομάδες οι οποίες είναι ήδη κοινωνικά και οικονομικά περιθωριοποιημένες και κατά συνέπεια δεν αποτελούν καταναλωτικό πληθυσμό, συντελώντας στην μεγαλύτερη στιγματοποίησή τους μέσα από μία πρακτική διαχωρισμού. Αυτό συμβαίνει, επειδή τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, από τη μία πλευρά δεν αντέχουν οικονομικά να προστατευθούν στα μέρη που συχνάζουν, από την άλλη, ο τρόπος ζωής τους μπορεί να γίνεται στα προστατευόμενα μέρη στόχος επιτήρησης και ελέγχου. Η έρευνα που διεξήγαγαν οι **Katherine Williams και Graig Johnstone**, καταλήγει ότι οι περιοχές που επιλέγονται για προστασία είναι εκείνες με τη μεγαλύτερη εμπορική κατανάλωση.

⁴⁴ Λαμπροπούλου 2001:89-90.

⁴⁵ Λαμπροπούλου 2001:76-80.

Θεωρούν αυτή την μορφή επιτήρησης, ως εργαλείο το οποίο θα εξασφαλίσει την απρόσκοπτη οικονομική ανάπτυξη. Αυτή η διαδικασία αποκλεισμού, διαχωρίζεται από εκείνη του Πανοπτικού, κατά τη λειτουργία του οποίου επιβλέπονται τα πάντα⁴⁶.

Τα **πάρκα ψυχαγωγίας** που μοιάζουν και αυτά με πόλεις, αναπαριστούν έναν κόσμο ιδεατό, στον οποίο οι επισκέπτες αναζητούν το χαμένο ρομαντισμό. Η ευχαρίστηση προσφέρεται σε ολόκληρη την οικογένεια που παρουσιάζει ένα μοντέλο αρμονικό και αγαπημένο. Η ασφάλεια επικρατεί και σε αυτά τα μέρη⁴⁷.

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ντίσνεϋλαντ, ένας παραμυθένιος τόπος, που κάνει τους επισκέπτες της να νοσταλγούν την παιδική τους ηλικία και τα όνειρα που είχαν για ένα καλύτερο μέλλον. Παρέχει τη δυνατότητα μιας απόδρασης από τη ρουτίνα της καθημερινότητας και όλα εκεί δείχνουν να δουλεύουν ρολόι. Όμως, η τάξη του “Ντίσνεϋ World” αποτελεί παράδειγμα μοντέρνας ιδιωτικής οργανωμένης αστυνόμευσης, όπου η πειθαρχία και ο έλεγχος είναι δεν είναι ορατοί με την πρώτη ματιά. Αναλυτικότερα, από τη στιγμή που θα μπει κάποιος μέσα είναι όλα κανονισμένα. Παντού υπάρχουν πινακίδες οι οποίες δίνουν οδηγίες για την παραμικρή λεπτομέρεια και υπενθυμίζουν το κάθε τι. Δεν υπάρχει δυνατότητα πρόσβασης σε μέρη εκτός σχεδίου. Η παραγωγή Ντίσνεϋ μπορεί να χειρισθεί πλήθη επισκεπτών διατηρώντας τους σε τάξη. Η πιθανότητα αναταραχής έχει προβλεφθεί. Οι ευκαιρίες αυτές ελαχιστοποιούνται με φιλική καθοδήγηση, με φυσικούς φραγμούς οι οποίοι περιορίζουν αυστηρά την επιλογή τέτοιων πράξεων, καθώς και με την επιτήρηση από υπαλλήλους που βρίσκονται παντού, επισημαίνοντας και διορθώνοντας την παραμικρή παρέκκλιση. Έμμεσες στρατηγικές ελέγχου έχουν ενσωματωθεί στις σχέσεις και στα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, κάθε ρύθμιση του χώρου επιδιώκει να οδηγεί τους επισκέπτες σε συγκεκριμένα μέρη. Το ίδιο συμβαίνει και με τους υπαλλήλους οι οποίοι έχουν καθήκον να φροντίζουν παράλληλα τη διατήρηση της τάξης. Αυτή η ενσωμάτωση λειτουργιών είναι αληθινή και όχι φαινομενική: «η ομορφιά δημιουργείται, η ασφάλεια παράγεται, οι υπάλληλοι είναι εξυπηρετικοί». Ο σκοπός της επιχείρησης είναι το κέρδος και ο έλεγχος επιτυγχάνεται έχοντας τη συναίνεση των επισκεπτών. Αυτή η φιλοσοφία επιχειρήσεων εξαπλώνεται και σε άλλους οργανισμούς κέρδους. Ο εξαναγκασμός του Ντίσνεϋ γίνεται ορατός με την άρση της συναίνεσης. Η αποτελεσματικότητα της δύναμης του ελέγχου στα μέρη διασκέδασης αποδεικνύεται από τη μεγάλη

⁴⁶ Williams, Johnstone 2000:192-193, 206-208

⁴⁷ Λαμπροπούλου 2001: ό.π.

προσέλευση ανθρώπων και την πολύωρη αναμονή. Αυτό ενισχύει την άποψη ότι οι άνθρωποι όταν πειστούν πως ορισμένες καταστάσεις είναι για το συμφέρον τους, μπορούν ακόμη και να υποφέρουν. Έχει γίνει σημαντική προσπάθεια για να συνδεθεί η θετική εικόνα του Ντίσνεϋ με τον Αμερικανικό τρόπο ζωής⁴⁸.

Οι συνοικίες που ζουν οι εύπορες οικογένειες (**gated communities**) δίνουν ειδυλλιακή εικόνα, εφόσον όλα λειτουργούν αρμονικά υπό την προστασία της ιδιωτικής ασφάλειας μέσα σε ένα πνεύμα συνεργασίας και χωρίς εξαναγκασμό όπως και στα πάρκα⁴⁹.

Το κοινό χαρακτηριστικό των χώρων αυτών είναι ότι δεν υπάρχει ανεργία φτώχεια και εγκληματικότητα και είναι αξιοσημείωτο ότι αυτοί οι «παράδεισοι» αυξάνουν συνέχεια. Αυτό οφείλεται στην υπαναχώρηση του κράτους πρόνοιας και της επικράτησης της αντίληψης του γρήγορου πλουτισμού με κάθε μέσο, όπως και στην αύξηση της ανεργίας και του αριθμού των φτωχών. Η αντιμετώπιση με υποψία του σύγχρονου κοινωνικού περιθωρίου από τις εύπορες ομάδες θυμίζει εκείνη που είχαν οι φεουδάρχες και οι βασιλείς για τις «επικίνδυνες τάξεις» τον Μεσαίωνα.

Είναι σημαντικό ότι την αύξηση των παραπάνω πλαισίων όπου κατοικούν και συχνάζουν τα εύπορα στρώματα, ακολουθεί η αύξηση από νέες θεραπευτικές κατηγορίες, διαγνώσεις, σύνδρομα που προορίζονται για τη μεταχείριση της παρέκκλισης των στρωμάτων αυτών για τα οποία χρησιμοποιούνται θεραπευτικά μέτρα. Για παράδειγμα, τα παιδιά των εύπορων οικογενειών μεγαλώνουν έχοντας πρόσβαση σε συμβούλους, θεραπευτές, δικηγόρους, ή οικογενειακούς φίλους, οι οποίοι σε περίπτωση παρέκκλισης, θα τους προστατεύσουν ώστε να παραμείνουν έξω από το τιμωρητικό σύστημα. Αντίθετα, όπως αναφέρεται παρακάτω, τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα αν και μπορεί να αντιμετωπιστούν με τον ίδιο τρόπο μεταχείρισης εντάσσονται στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης και υφίστανται τις συνέπειές του⁵⁰.

Αν και ο ιδιωτικός τομέας προστατεύει τα άτομα μέσα σε αυτά τα πλαίσια, οι πολίτες είναι απροστάτευτοι κατά την έξοδό τους από εκεί. Οι κάτοικοι των μητροπόλεων έχουν γίνει αιχμάλωτοι των ιδιωτικά προστατευμένων τόπων που ζουν, αφού στην ουσία φεύγουν από τις προστατευμένες κατοικίες τους και πηγαίνουν εκεί με όχημα.

⁴⁸ Shearing & Stenning 1987:317-323.

⁴⁹ Λαμπροπούλου 2001:78-79.

⁵⁰ Cohen 1985:258-259.

Η ανάπτυξη της «μαζικής χρήσης της ιδιωτικής περιουσίας» είχε παράλληλα συνέπειες στην κρατική αστυνομία, η οποία δίνει έμφαση στην προδραστική (ή προδρασιακή) παρά στην αντιδρασιακή μορφή αστυνόμευσης. Με άλλα λόγια, οι λειτουργίες της στοχεύουν στο να προλάβουν και να εμποδίσουν την τέλεση εγκλημάτων με τεχνικά μέσα⁵¹.

Σύμφωνα με τον **Horwitz** (1990), οι απαιτήσεις γι' αυτή τη μορφή ελέγχου συναντάται με μια ποικιλία νέων τεχνικών επιτήρησης που έχουν αλλάξει πολύ τη φύση της επιτήρησης: ηλεκτρονική παρακολούθηση, μικρόφωνα, αναλυτές τύπου φωνής, αναλυτές αναπνοής. Επίσης, οι υπολογιστές αποτελούν πηγή πληροφόρησης διότι διαθέτουν τεράστια συλλογή στοιχείων, παράγοντας που οδηγεί σταδιακά στη δυνατότητα πληροφόρησης για μεγάλα τμήματα πληθυσμού. Οι νέοι μηχανισμοί παρατήρησης αυξάνουν την αποτελεσματικότητα του κοινωνικού ελέγχου⁵².

Αναφέρεται επίσης ότι οι απαιτήσεις των καταναλωτών προϊόντων ασφαλείας αυξάνονται συνεχώς, επειδή επιδιώκουν όλο και καλύτερη προστασία. Σε αυτό συμβάλλει και η αποδοχή ότι η ιδιωτική ασφάλεια συνιστά συστατικό στοιχείο της δημόσιας ασφάλειας, όπως επίσης και τα προγράμματα πρόληψης εγκληματικότητας. Αξιοσημείωτο είναι ότι το εργαζόμενο προσωπικό στις ιδιωτικές εταιρίες είναι χαμηλόμισθο και χωρίς ιδιαίτερη εκπαίδευση. Επιπλέον, οι ιδιωτικές εταιρίες δεν έχουν δικαίωμα στη λήψη πληροφοριών σχετικά με το ποινικό παρελθόν των αιτούντων για θέση εργασίας⁵³.

Συνοψίζοντας, παρατηρείται ότι ο στόχος της νέας μορφής παρέμβασης είναι διαχειριστικός και επιδιώκει τη ρύθμιση της παρέκκλισης, χωρίς να παρεμβαίνει στην κοινωνική δομή. Τη ρύθμιση επιδιώκουν και οι ποινές και για το λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκαν οι εναλλακτικές ποινές, οι οποίες λειτουργούν προειδοποιητικά, διατηρώντας παράλληλα τη μορφή της συμβολικής αποδοκιμασίας.

Στη συνέχεια εξετάζονται αναλυτικότερα οι ιδιωτικές μορφές του κοινωνικού ελέγχου.

⁵¹ Λαμπροπούλου 2001 όπ. π.

⁵² Horwitz 1990:251-252.

⁵³ Cohn 1978:270-271.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

1. Ιδιωτική αστυνομία

Αρχικά, πρέπει να γίνει η διάκριση στις έννοιες «αστυνόμηση» (δομή επιτήρησης με λειτουργίες που εκπληρώνονται από τα αρμόδια άτομα, για την προστασία από το έγκλημα και την καταστολή των συγκεκριμένων πράξεων) και «αστυνομία» (μία συγκεκριμένη ομάδα προσωπικού και οργάνωση). Η λέξη αστυνόμηση προέρχεται από την ελληνική polis (η βάση της ρίζας polity, politeia) και αναφέρεται σε μια κοινωνικο-πολιτική λειτουργία, η οποία ασκείται στην κοινωνία των πολιτών. Μετά από το 18^ο αιώνα, η λέξη «αστυνομία» συνδέθηκε με τις συγκεκριμένες λειτουργίες παρεμπόδισης του εγκλήματος και διατήρησης της τάξης και ορίστηκε ως ένα συγκεκριμένο προσωπικό. Με την πάροδο του χρόνου οι δύο όροι ταυτίστηκαν⁵⁴.

Ιστορικά, ήταν ευκολότερη η διάκριση σε δημόσια και ιδιωτική αστυνομία. Αντίθετα, σήμερα υπάρχουν περιοχές όπου η δημόσια και ιδιωτική αστυνομία συνδέονται λειτουργικά, ή παρατηρούνται ομοιότητες στην συμπεριφορά σαν αποτέλεσμα της κίνησης της δημόσιας αστυνομίας στον ιδιωτικό τομέα, όπως και η μεταφορά καθηκόντων χρησιμοποιώντας παρόμοια μέσα.

Στοιχεία από μελέτη της μυστικής αστυνομίας των ΗΠΑ εμφανίζουν πέντε τρόπους αλληλεξάρτησης ανάμεσα στις δύο μορφές: α) δημόσιες και ιδιωτικές έρευνες από κοινού, β) δημόσιοι πράκτορες προσλαμβάνουν, ή εξουσιοδοτούν ιδιωτικούς, γ) ιδιωτικά συμφέροντα προσλαμβάνουν δημόσια αστυνομία, δ) νέοι τρόποι οργάνωσης κατά τους οποίους δεν είναι σαφής ο διαχωρισμός ανάμεσα στην ιδιωτική και τη δημόσια αστυνομία (ημι-δημόσιοι ή ημι-ιδιωτικοί αστυνομικοί οργανισμοί) και ε) η διαρκής ροή του προσωπικού ανάμεσα στις δύο αστυνομίες⁵⁵.

Στις σύγχρονες μητροπόλεις, σε πολλές περιπτώσεις η δημόσια αστυνομία θεωρείται ότι έχει αποτύχει να προστατεύσει επαρκώς τους πολίτες, με τον κίνδυνο να χάσει τη νομιμότητά της, ως προστάτη κατά της εισβολής. Αυτό δικαιολογεί την τεράστια ανάπτυξη της ιδιωτικής αστυνομίας, όπως και της ιδιωτικής βιομηχανίας

⁵⁴ Johnston 1992:4-6.

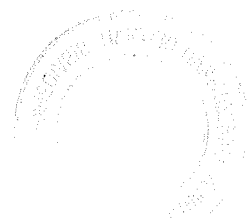
⁵⁵ Shearing & Stenning 1987:172-173.

ασφάλειας για μεγάλες οργανικές και βιομηχανικές εγκαταστάσεις⁵⁶. Επίσης, η ίδια πηγή αναφέρει ότι η πρόσληψη ενός υπαλλήλου με μειωμένο ωράριο κοστίζει φθηνότερα από έναν αστυνομικό υπάλληλο, στοιχείο που δείχνει ότι οι ιδιωτικές εταιρίες ενδιαφέρονται κυρίως για το κέρδος. Η ιδιωτική αστυνομία μπορεί να χρησιμοποιηθεί στις περιστάσεις με τις οποίες δεν ασχολείται η δημόσια αστυνομία, είτε από αδυναμία λόγω φόρτου εργασίας, είτε εξαιτίας απροθυμίας, παρόλο που διαθέτει τις δεξιότητες. Επίσης, παρατηρούνται νέα σταθερά σχήματα οργάνωσης τα οποία μπορούν να ονομαστούν σχεδόν δημόσιοι, ή σχεδόν ιδιωτικοί μόνιμοι αστυνομικοί οργανισμοί, οι οποίοι δημιουργούν ακόμη μεγαλύτερη σύγχυση στο διαχωρισμό δημόσια-ιδιωτική αστυνομία. Αν και εντοπίζονται πηγές σύγκρουσης και ανταγωνισμού ανάμεσά τους, εντέλει, λειτουργούν συμπληρωματικά, διότι στις περιπτώσεις που η ιδιωτική αστυνομία ζητά βοήθεια από τη δημόσια σε έρευνες συνεργασίας, αποκτά πλεονεκτήματα και μπορεί να διερευνά, να ανακρίνει, ή να κερδίσει πρόσβαση σε προστατευμένη πληροφορία. Επίσης, μπορεί να ελαττωθεί ή να εξαλειφθεί η νομική της ευθύνη.

Αυτό που μπορεί να προσφέρει η ιδιωτική στη δημόσια αστυνομία, είναι λιγότερο εμφανές. Επειδή οι ιδιωτικοί πράκτορες έχουν πρόσβαση σε ιδιωτικούς χώρους για τους οποίους χρειάζεται ένταλμα για τη δημόσια, μπορούν να συλλέξουν προσωπικές πληροφορίες και να τις παρέχουν στη δημόσια, διότι η δικαιοσύνη προστατεύει τους πολίτες από το κράτος, αλλά όχι από τη μεταξύ τους σχέση. Η ιδιωτική αστυνομία θεωρείται ιδιώτης και δε δεσμεύεται από ηθικούς, οργανωτικούς, ή νομικούς περιορισμούς, όπως η δημόσια. Για παράδειγμα, ο ιδιωτικός πράκτορας ο οποίος είναι υπεύθυνος για ένα πολυκατάστημα, μπορεί να οδηγήσει το άτομο που διέπραξε κλοπή στο υποκατάστημα, σε κάποιο γραφείο –παρόλο που δεν νομιμοποιείται- και να του κάνει ερωτήσεις χωρίς να του διαβάσει τα δικαιώματά του. Όπως είναι εμφανές, οι δύο μορφές αστυνόμευσης αλληλοτροφοδοτούνται και τα όριά τους δεν είναι εντελώς καθαρά.

Μάλιστα, η αύξηση της ιδιωτικής αστυνόμευσης σε συνδυασμό με τη χρήση μυστικών τακτικών και εκλεπτυσμένων μορφών επιτήρησης, επιτρέπει μεγαλύτερη εισβολή στους ιδιωτικούς χώρους και σχέσεις. Κατά συνέπεια, η συνεργασία αυτή μεταβάλλει τα όρια ανάμεσα στην δημόσια και ιδιωτική σφαίρα, πιθανόν με επιζήμιες συνέπειες σε θέματα που αφορούν την ελευθερία. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι αλλαγές

⁵⁶Shearing & Stenning 1987:39-40.

αυτού του είδους γίνονται ευπρόσδεκτες σε μια κοινωνία που ανησυχεί για το έγκλημα.⁵⁷ Είναι χαρακτηριστικό επίσης ότι ο διαχωρισμός ανάμεσα στη δημόσια και ιδιωτική αστυνομία συσκοτίζεται και με την ορολογία που χρησιμοποιείται. Η ιδιωτική αστυνομία χρησιμοποιεί όρους όπως «επιβολή», «περιπολία» και «παρεμπόδιση του εγκλήματος», οι οποίοι συνδέονται συνήθως με τις δραστηριότητες της δημόσιας αστυνομίας.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η ιδιωτική αστυνόμευση βρίσκεται σε μία διαδικασία «μεταμόρφωσης». Αυτό επιτυγχάνεται μέσω μιας μεγάλης ποικιλίας από ιδιωτικούς, και μη κυβερνητικούς οργανισμούς, οι οποίοι προσλαμβάνουν άτομα που δρουν για λογαριασμό τους. Η χρησιμοποίηση του προσωπικού που ανήκει στον ιδιωτικό τομέα σε διάφορους τομείς, όπως η ηλεκτρονική επιτήρηση, η επίβλεψη κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης, η είσπραξη χρεών ή προστίμων κ.λπ, μπορεί να θεωρηθεί ως αστυνόμευση. Υπό αυτό το πρίσμα, τα όρια δικαιοδοσίας ανάμεσα στη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα εξαφανίζονται⁵⁸.

Αυτή η μεταβολή ενδεχομένως δίνει τη δυνατότητα στην ιδιωτική αστυνομία να αυξήσει τη δύναμή της σε βάρος της κρατικής, με αποτέλεσμα να απειλήσει το μονοπώλιο εξουσίας της⁵⁹.

Η αύξηση της ζήτησης των ιδιωτικών εταιριών ασφάλειας είναι δυσανάλογη σε σχέση με την κρατική αστυνομία. Η αναλογία έφτασε σε ορισμένες χώρες σε 3:1 (ΗΠΑ) και το 2000 θα έφτανε σε 4:1⁶⁰. Επίσης, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι αναπτύσσονται και επαγγέλματα τα οποία έχουν σχέση με την ασφάλεια, όπως είναι για παράδειγμα οι διαμεσολαβητές (insurance adjusters), εκτιμητές ρίσκου (corporate risk managers), σύμβουλοι απωλειών (loss consultants), τα οποία δεν συμπεριλαμβάνονται στους υπολογισμούς⁶¹.

Συνοπτικά, η αστυνομία αναζητά λύσεις για την ενίσχυση των πολιτών. Επειδή όμως δεν μπορεί να ανταποκριθεί γίνεται παρέμβαση από τους ιδιωτικούς φορείς.

⁵⁷ Shearing & Stenning 1987:174-189.

⁵⁸ A:/Private Policing 1. htm .

⁵⁹ Shearing & Stenning 1987: ό.π.π.

⁶⁰ Λαμπροπούλου 2001:81-82.

⁶¹ Shearing & Stenning 1987:247-248.

2. Κοινοτική αστυνόμευση

Η κοινότητα, ως τρόπος αντιμετώπισης του εγκλήματος, αναβίωσε στην Ευρώπη κυρίως στη δεκαετία του '90⁶².

Ο όρος κοινοτική πρόληψη συνίσταται στην προσπάθεια αποτροπής των εγκλημάτων στον τόπο που δημιουργείται με την συμμετοχή των ανθρώπων που πλήττονται από αυτή. Η κοινοτική πρόληψη αποβλέπει στην ενίσχυση των κοινοτικών δεσμών και στη μείωση της διάπραξης αδικημάτων και κατά συνέπεια στη μείωση του φόβου του εγκλήματος. Επίσης, θεωρείται ότι μπορεί να αυξήσει την εμπιστοσύνη της κοινής γνώμης για τον τρόπο λειτουργίας της πολιτικής, της αστυνομίας και της δικαιοσύνης.

Το θεωρητικό πλαίσιο του μοντέλου που έχει τις ρίζες του στην αρχαία Ελλάδα, διατυπώθηκε από τον **Amitai Etzioni**, (1999) ο οποίος θεωρεί την «υπέρμετρη ελευθερία», ως σοβαρό πρόβλημα των σύγχρονων ανεπτυγμένων κοινωνιών. Η προσπάθεια των πολιτών να διευρύνουν τα όρια ελευθερίας της ατομικής τους δράσης, είχε σαν αποτέλεσμα να διαβρωθεί η κοινωνική αρετή και τάξη. Για να επέλθει η αποκατάσταση, χρειάζεται η αυτονομία που επιδιώκει ο κάθε πολίτης να βασίζεται στο σεβασμό της ηθικής τάξης της κοινωνίας. Ο Etzioni δεν δέχεται ότι αιτία της εγκληματικότητας είναι η φτώχεια, η ανεργία, ή η ελλιπής εκπαίδευση, ούτε επενδύει στην κοινωνική πολιτική. Γι' αυτόν, είναι απαραίτητη προϋπόθεση η συνοχή και η σταθερότητα του συστήματος αξιών της κοινωνίας. Κατά τη γνώμη του, στην κοινοτική πρόληψη είναι σημαντική η διαπαιδαγώγηση, η συνεργασία των γειτόνων και η αστυνομία.

Για να λειτουργήσουν τα μοντέλα της κοινοτικής πρόληψης, είναι απαραίτητη η συμμετοχή πολιτών, θεσμών, οργανώσεων, επιχειρήσεων και αστυνομίας.

Επίσης, τα μέτρα της κοινοτικής πρόληψης αφορούν και τη συνεργασία ενώσεων με κρατικούς φορείς, σε συστάσεις για τα άτομα που συχνάζουν στα κέντρα νεότητας, ή σε αθλητικούς συλλόγους, ή ακόμη και ρυθμίσεις οι οποίες αφορούν το ωράριό τους. Επιπρόσθετα, είναι πιθανόν να αφορούν τη ρύθμιση στις ώρες

⁶² Λαμπροπούλου 2002: (αδημοσίευτο χειρόγραφο).

κυκλοφορίας των μέσων μαζικής μεταφοράς, ή ακόμη να γίνονται υποδείξεις στα καταστήματα της περιοχής, υποδεικνύοντας τα άτομα στα οποία θα απαγορεύουν την είσοδο. Ακόμη, μπορεί να συμπεριλαμβάνουν τη σύμπραξη των επιχειρηματιών με ιδιωτικές εταιρίες ασφάλειας για την προστασία της περιοχής, ή ψυχαγωγικές εκδηλώσεις από τις εμπορικές επιχειρήσεις του δήμου. Ταυτόχρονα, με τη δημιουργία συμβουλευτικών κέντρων προσπαθούν να συμπεριλάβουν και την οικογένεια, επιδιώκοντας στην ενίσχυση του συστήματος αξιών.

Η φυσική παρουσία της αστυνομίας στην κοινότητα ως φορέα επίσημου κοινωνικού ελέγχου, θεωρείται σημαντική συμβολή και για την επίτευξη του σκοπού αυτού θεωρείται σημαντική και η εκπαίδευση του προσωπικού της⁶³.

Όπως αναφέρθηκε, η πολιτική της κοινοτικής αστυνόμευσης υπόσχεται τη ριζική αναμόρφωση των σχέσεων ανάμεσα στην αστυνομία και το κοινό.

Οι παραδοσιακές θεωρίες για την κοινοτική αστυνόμευση δεν φάνηκαν ιδιαίτερα αποτελεσματικές στις κοινωνικά μη προνομιούχες περιοχές, διότι δεν μπορούν να αναγνωρίσουν ότι η επικοινωνία της αστυνομίας με αυτές τις περιοχές αναπαράγει μία ασύμμετρη σχέση δύναμης ανάμεσά τους. Η διαδικασία της επικοινωνίας εμπεριέχει τον λόγο, ο οποίος με το μήνυμά του επηρεάζει τις πράξεις των ανθρώπων. Έτσι, η χρήση τους μέσα από την διαδικασία της επικοινωνίας μπορεί να συντελεί στη διατήρηση, ή στην πρόκληση δομών εξουσίας. Οι έρευνες διαπίστωσαν ότι παρά τις προσπάθειες από την πλευρά της αστυνομίας να προωθήσει το διάλογο με τους κατοίκους των περιοχών αυτών, η επικοινωνία δεν έγινε εφικτή, εξαιτίας της ακραίας δράσης με την οποία ταυτίζεται η αστυνομία στις υποβαθμισμένες περιοχές. Η εξουσία αυτή συνίσταται στην δυνατότητα του αστυνομικού να συλλαμβάνει, να περιορίζει, ή ακόμη και να σκοτώνει και απεικονίζεται με τη στολή του αστυνόμου και το πιστόλι. Έτσι, ο διάλογος με τους πολίτες αυτόματα γίνεται άνισος, ισχυροποιώντας την αστυνομία σε οποιαδήποτε ανεπίσημη συνεργασία.

Μία έρευνα που διεξήχθη πάνω σε αυτό το θέμα κατέληξε ότι η αστυνομία συνεχίζει να κρατά γι αυτήν την πληροφόρηση για το έγκλημα, η οποία είναι επιθυμητή στους πολίτες, ιδιαίτερα σε εκείνους που παραπονιούνται για εγκληματικότητα και άλλα προβλήματα τάξης στη γειτονιά τους.

Επίσης, η επικοινωνία της αστυνομίας με τους μετανάστες είναι δύσκολη, διότι υπάρχει η δυσκολία της γλώσσας και των πολιτιστικών διαφορών.

⁶³ όπ.π

Εξάλλου, οι έρευνες διαπιστώνουν ότι οι σχέσεις της αστυνομίας με τους κατοίκους των υποβαθμισμένων περιοχών ανέκαθεν ήταν «φτωχές». Αυτό το στοιχείο αποτελεί σημαντικό αποτρεπτικό παράγοντα για τη συμμετοχή στα προγράμματα προστασίας της κοινότητας των κατοίκων που ζουν στις υποβαθμισμένες περιοχές. Αυτή η παρατήρηση έχει γίνει ακόμη και από κατοίκους που οι αστυνομικοί τους ταξινομούν στην κατηγορία των «νομοταγών». Τέτοιες διαπιστώσεις θέτουν ερωτηματικό στο συμπέρασμα που υποστηρίζει ότι ακόμη και οι «καλοί άνθρωποι» της κοινότητας επιθυμούν στενότερη σχέση με την αστυνομία και αναζητούν μεγαλύτερη υπευθυνότητα για κοινωνική τάξη μέσα από την διαδικασία της κοινοτικής αστυνόμευσης. Σύμφωνα με την άποψη του **Manning** (1988), όσο η αστυνομία ασκεί εξουσία στο όνομα της πολιτείας, θα υπάρξει αντιπάθεια γι αυτήν από ένα μεγάλο τμήμα από τις φτωχές κοινότητες και θα αντιπροσωπεύει μία δυνητική μορφή βίας για όλους τους κατοίκους των κοινοτήτων⁶⁴.

Οι παραπάνω δυσκολίες επικοινωνίας της αστυνομίας με τους πολίτες ενδεχομένως παρατηρούνται όταν τα όρια δικαιοδοσίας της αστυνομίας δεν είναι σαφή.

Ένας άλλος παράγοντας που συντελεί στη φτώχη επικοινωνία της αστυνομίας με τις φτωχές γειτονίες, αποτελεί ο εκσυγχρονισμός των μεθόδων της αστυνομίας, οι οποίες βασίζονται πλέον και στην επιστημονική εξέλιξη. Η αστυνομία απαντά στο έγκλημα με πιο εκλεπτυσμένο τρόπο και ο έλεγχός της σε αυτό βασίζεται στην εξέλιξη της επιστήμης (τα στοιχεία εισάγονται στο κομπιούτερ, εξετάσεις DNA, στατιστικά εγκλημάτων κ.α). Η εξέλιξη της αστυνόμευσης, δίνει έμφαση στον ποινικό έλεγχο, ως το κυριότερο μέσο για να λυθούν τα κοινωνικά προβλήματα. Η ενθάρρυνση των ανθρώπων να συμβάλλουν στην πρόληψη του εγκλήματος, βασίζεται στη λογική της αποτελεσματικότητας με κάθε μέσο. Δεν υπάρχει πολύς χώρος για πολιτικά δικαιώματα, κοινωνική δικαιοσύνη, ή δημοκρατία.

Επίσης, αναφέρεται ότι τόσο τα παραδοσιακά μοντέλα της αποτροπής του εγκλήματος, όσο και η κοινοτική αστυνόμευση, βλέπουν το έγκλημα ως τεχνικό πρόβλημα, γι' αυτό και η επίλυσή του βασίζεται σε τεχνικές μεθόδους. Αυτές οι αντιλήψεις αποδυναμώνουν τους δεσμούς της κοινότητας, επειδή οι έννοιες βοήθεια και φροντίδα είναι αποπροσωποποιημένες, χρηματοδοτούμενες και ελεγχόμενες,

⁶⁴Karp: "Community Justice 1998:180-181.

ώστε οι άνθρωποι οι οποίοι συμμετέχουν στα προγράμματα να νιώθουν χειραγωγούμενοι.

Επίσης, ο λόγος και η πρακτική της αστυνομίας έχουν προσαρμοσθεί στις τεχνικές διαδικασίες. Η γλώσσα που χρησιμοποίησαν περιλαμβάνει όρους και διατυπώσεις που μόνο εκείνοι μπορούν να αποκωδικοποιήσουν. Αυτή η τόσο διαφορετική γλώσσα από την καθημερινή, τους απομακρύνει από τους πολίτες και ιδιαίτερα από όσους στερούνται εκπαίδευσης, ή εμπειριών. Κατά συνέπεια, δημιουργούνται εμπόδια επικοινωνίας ανάμεσα στην αστυνομία και στις κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές⁶⁵.

Ένα θέμα το οποίο συνήθως δεν λαμβάνεται υπόψη, είναι η οικονομική αξία των περιοχών στις οποίες εφαρμόζονται τα προγράμματα. Σύμφωνα με τους ερευνητές, οι περιοχές διακρίνονται στην αξία χρήσης για εκείνους που ζουν εκεί και στην ανταλλακτική αξία για όσους επενδύουν σε αυτήν. Αυτό σημαίνει ότι εάν σε μία περιοχή γίνουν επενδύσεις από μεγάλες επιχειρήσεις, θα υπάρξουν αλλαγές στα χαρακτηριστικά της κοινότητας, εφόσον θα μειωθεί η ανεργία και πιθανώς και η εγκληματικότητα. Όπως είναι φανερό, ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα των υποβαθμισμένων περιοχών είναι η οικονομική κατάσταση και όχι η έλλειψη κοινωνικής συνοχής. Κατά συνέπεια, η καλύτερη πρόληψη συνίσταται στη δημιουργία ευκαιριών εκπαίδευσης και εργασίας για τους κατοίκους⁶⁶.

3. Κοινοτικές μορφές πρόληψης

Το μοντέλο της κοινοτικής αστυνόμευσης τελικά συνέβαλε στην επέκταση του κοινωνικού ελέγχου, εφόσον δημιουργήθηκαν –εκτός από τις ήδη υπάρχουσες- και κάποιες άλλες μορφές αστυνόμευσης, όταν δηλαδή πολίτες-ιδιώτες εθελοντικά αναλαμβάνουν από την αστυνομία κάποια από την υπευθυνότητα για τη δημόσια ασφάλεια. Οι πολίτες μπορούν να δραστηριοποιηθούν με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους.

Μία μορφή οργανωμένων συλλογικών πράξεων είναι οι **περιπολίες πολιτών ή άτομα που προστατεύουν την παρουσία των γειτόνων**.

Μία άλλη μορφή είναι όταν **πολίτες εγγράφονται σαν ειδικοί αστυφύλακες**, ή όταν αναλαμβάνουν βοηθητικές λειτουργίες της αστυνομίας. Πολλοί από αυτούς,

⁶⁵ Schneider 1999:358-359.

⁶⁶ Λαμπροπούλου 2002: (αδημοσίευτο χειρόγραφο).

παρ' όλες τις διαβεβαιώσεις ότι θα χρησιμοποιούνταν σε επείγοντα περιστατικά, εργάστηκαν σε συστηματική βάση για να αποφύγει το κράτος να πληρώσει υπερωρίες στους κανονικούς αστυνομικούς. Αναφέρεται ακόμη, ότι είχαν κυλιόμενο ωράριο στις ώρες εργασίας και τα καθήκοντά τους ήταν περιπολίες ρουτίνας, παρακολούθηση, έλεγχος της κίνησης. Είναι ενδιαφέρουσα η επισημάνση ότι οι εθελοντές τελικά αποδέχονται σταδιακά την αστυνομική κουλτούρα

Στην **Αγγλία και Αυστραλία**, δημιούργησαν **ομάδες επιτήρησης στις γειτονιές (Neighbourhood Watches)**, όπου οι πολίτες ενεργούν σαν «τα μάτια και τα αυτιά» της αστυνομίας. Οι ομάδες αυτές συγκροτήθηκαν κυρίως στις περιοχές στις οποίες οι κάτοικοι έχουν ανεπτυγμένο το αίσθημα της κοινότητας και όχι όταν αισθάνονται ότι πραγματικά κινδυνεύουν. Αν και υποστηρίχθηκε από την πολιτεία και συνδέθηκε αρχικά με την μείωση στα αναφερόμενα εγκλήματα, η θετική αντιμετώπισή της τακτικής αυτής έληξε το πρώτο τέταρτο του 1990, με τη δημοσιοποίηση των εγκληματικών ερευνών, η οποία έδειξε την υψηλότερη αύξηση στο αναφερόμενο έγκλημα από το 1857.

Η **επαγρύπνηση (vigilantism)**, αποτελεί ένα συνεχόμενο θέμα στην ιστορία του κοινωνικού ελέγχου και της αστυνόμευσης στην Αμερική. Στο πρόσφατο παρελθόν οι ομάδες επαγρύπνησης αναφέρθηκε ότι λειτούργησαν σε χώρες όπως η Ταϊτή, οι οποίες λύντσαραν τέσσερις άνδρες που προσπάθησαν να σαμποτάρουν τις προεδρικές εκλογές. Στις Φιλιππίνες, ομάδες επαγρύπνησης σε συνεργασία με την αστυνομία προσπάθησαν να αποτρέψουν την εξάπλωση του κομμουνισμού, στη Βραζιλία, η αστυνομία έχει αναμειχθεί με «ομάδες θανάτου», οι οποίες οργανώθηκαν για να διώξουν τους νέους άστεγους ανθρώπους από τους δρόμους και στην **Κίνα**, η αστυνομία επαίνεσε δημόσια μια ομάδα κάποιας επαρχίας όταν πάνω από είκοσι άτομα ξυλοκόπησαν με ρόπαλα ένα ληστή μέχρι θανάτου. Ακραίο παράδειγμα αυτο-αστυνόμευσης αποτελούν οι «ομάδες τιμωρίας» της Β. Ιρλανδίας από παραστρατιωτικούς και από νομοταγείς πολίτες, ενάντια σε παραβατικές συμπεριφορές. Κατά τη δημοσίευση πρόσφατου άρθρου, αναφέρεται η χρήση κάποιων μεθόδων προς τους παραβάτες οι οποίες γίνονται αποδεκτές από τους κατοίκους, αλλά και από τους ίδιους τους παραβάτες: συνήθως πριν το ξυλοδαρμό, ή τον πυροβολισμό, υπάρχει μία λεκτική προειδοποίηση. Εάν το θύμα είναι πολύ νέο τότε θα τιμωρηθεί ο πατέρας αντί του παραβάτη. Τα θύματα δέχονται κάποιες φορές τη δημόσια τιμωρία και παρά την αγριότητά της, εκείνοι οι οποίοι την ασκούν, έχουν

την υποστήριξη της κοινότητας. Η μόνη κριτική που ασκούν οι πολίτες αναφέρεται στην επιείκεια της τιμωρίας.

Εγείρεται λοιπόν ένα θέμα που αφορά στο χαρακτήρα της κοινοτικής αστυνόμευσης ως μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου, διότι η πολιτική που ακολουθήθηκε ήταν η ρύθμιση των «προβληματικών πληθυσμών». Ο **Tucker (1985)**, συντηρητικός εγκληματολόγος, **προτείνει την επαγρύπνηση πλειοψηφίας των πολιτών**, η οποία δεν θα ανέχεται παράξενη, επικίνδυνη ή ανεύθυνη συμπεριφορά. Οι ιστορικές μελέτες δίνουν πολλά παραδείγματα από τέτοιες κινήσεις οι οποίες έχασαν τον έλεγχο. Πολλές από αυτές ξεκίνησαν για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και κατέληξαν να διευρύνουν την τακτική τους και σε διάφορες άλλες ομάδες τις οποίες θεωρούσαν «ύποπτες»⁶⁷.

Συνοψίζοντας, παρατηρείται ότι η κοινοτική αστυνόμευση λειτούργησε συμπληρωματικά στις άλλες μορφές αστυνόμευσης, χωρίς ουσιαστικά να επιτύχει το στόχο της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να συντελέσει στη διεύρυνση του κοινωνικού ελέγχου.

Το νέο σωφρονιστικό σύστημα κυρίως στις ΗΠΑ στηρίζεται σε έναν συνεταιρισμό τύπου δημόσιος/ιδιωτικός. Ο ιδιωτικός τομέας παρέχει στην κοινότητα υπηρεσίες, οι οποίες όμως συχνά χρηματοδοτούνται από το κράτος. Οι ιδιωτικές εταιρίες και εγκαταστάσεις πουλούν προγράμματα τα οποία αγοράζει το κράτος, ενώ τα κρατικά προγράμματα τροφοδοτούν και υποστηρίζουν αυτές τις προσπάθειες. Ενώ ο δημόσιος τομέας εμπλέκεται λιγότερο στην παροχή των υπηρεσιών, διατηρεί τον έλεγχο στο τι ακριβώς παρέχεται. Όπως υποστηρίζεται, η παρέμβαση της κοινότητας στη μεταχείριση των παραβατών κατέληξε στην αύξηση του αριθμού των εμπλεκόμενων υπηρεσιών. Η μεταχείριση η οποία επιβλήθηκε αφορά κυρίως γενικές συμπεριφορές κυρίως απ' ότι συγκεκριμένες πράξεις παραβατών. Έτσι, το άτομο αποτελεί το κέντρο των κοινοτικών προγραμμάτων και η παράβαση γίνεται λιγότερο σημαντική. Κατά συνέπεια, η τακτική της μεταχείρισης συντελεί στη διατήρηση της απαίτησης των επαγγελματιών για την ταξινόμηση των παραβατών. Ως εκ τούτου, αντί να επικεντρωθεί η προσπάθεια στην αλλαγή των δομών με βάση το πλαίσιο της κοινότητας, υπάρχει αύξηση του ρόλου της πολιτείας, των ειδικών και των οργανισμών. Τελικά, η συζήτηση γύρω από την κοινότητα στην ουσία δικαιολογεί τη συμμετοχή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στον κρατικό τομέα, ενώ παράλληλα

⁶⁷Johnston 1992:κεφ. 7,8.

δημιουργήθηκε ένας νέος συνασπισμός για να ρυθμίσει τη συμπεριφορά των παραβατών. Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στην μεταχείριση των παραβατών, συμβάλλει στη ταξινόμηση των παρεκκλινόντων σε δύο ομάδες, στους σοβαρούς παραβάτες που λαμβάνουν την τιμωρούνται αυστηρά και στους λιγότερους σοβαρούς για τους οποίους χρησιμοποιούνται εναλλακτικά μέτρα. Συνεπώς, οι υπηρεσίες ελέγχου λειτουργούν συμπληρώνοντας η μία τις δραστηριότητες της άλλης επεκτείνοντας με αυτό τον τρόπο τον κοινωνικό έλεγχο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ

1. Εξελίξεις της σωφρονιστικής πολιτικής

Τον 20^ο αιώνα ο στόχος της σωφρονιστικής πολιτικής στις ΗΠΑ και σε όλη την Ευρώπη ήταν η **κοινωνική επανένταξη**. Η αποτυχία μείωσης του εγκλήματος, και υποτροπής των παραβατών οδήγησαν σε άλλες μεθόδους. Ο φόβος του εγκλήματος και η απαίτηση του κοινού για σκληρότερες ποινές οδήγησε στην πολιτική της «εξουδετέρωσης» των παραβατών μέσω της φυλάκισης, ώστε να μη μπορούν να βλάψουν την κοινωνία. Συνεπώς, τη θέση της «βελτιωτικής μεταχείρισης» διαδέχθηκε το μοντέλο της «δίκαιης» και «ανάλογης» με την πράξη του δράστη (just desert) ποινής. Επειδή κρίνεται ότι ο δράστης εάν αφεθεί ελεύθερος στο μέλλον θα τελέσει και άλλες αξιόποινες πράξεις, κλείνεται στη φυλακή, χωρίς να ενδιαφέρει πλέον η κοινωνική του επανένταξη. Στόχος της ποινής είναι η αχρήστευση (incapacitation), και η προστασία της κοινωνίας.

Η πολύ περιορισμένη πλέον λήψη μέτρων βελτιωτικής μεταχείρισης, σε συνδυασμό με τη συχνότερη χρήση της εφαρμογής της θανατικής ποινής και την αύξηση των κρατουμένων, οι φυλακές γίνονται πάλι χώροι οριστικής αποθήκευσης.

Τα ευρωπαϊκά συστήματα τιμώρησης χαρακτηρίζονται από αλληλοσυμπλήρωση μηχανισμών του κοινωνικού ελέγχου (bifurcation), και λήψης μέτρων που οδήγησαν σε αύξηση των ποινών για τις λιγότερες σοβαρές παραβάσεις και σε υπερβολική χρήση της στέρησης της ελευθερίας⁶⁸.

⁶⁸ Houchon 1997:2-3.

Άλλοι λόγοι που συνέβαλαν στην αλλαγή της Αμερικανικής σωφρονιστικής πολιτικής είναι οι ακόλουθοι: πρώτα απ' όλα με την κατάρρευση του κομμουνισμού δεν υπήρχε πλέον η απειλή του εξωτερικού εχθρού, η οποία έστρεφε το ενδιαφέρον του κόσμου στην αντιμετώπισή του, αποσπώντας το από άλλα ζητήματα, όπως για παράδειγμα της εσωτερικής πολιτικής⁶⁹. Με το τέλος του ψυχρού πολέμου αποκτά προτεραιότητα ο πόλεμος στους εσωτερικούς εχθρούς και το έγκλημα παρουσιάστηκε ως ένας από τους κυριότερους⁷⁰.

Τα ΜΜΕ βοήθησαν πολύ στην προώθηση του εγκλήματος στον καινούριο του ρόλο, προβάλλοντάς το εντονότερα. Οι κοινωνικά μη ευνοούμενες ομάδες (φτωχοί, γυναίκες, παιδιά μετανάστες), ήταν εκείνες που σχετίστηκαν περισσότερο με αυτό και θεωρήθηκαν ως επικίνδυνες⁷¹.

Επιπλέον, υποστηρίζεται από κάποιους επιστήμονες ότι τα ποσοστά εγκλεισμού ακολουθούν την πορεία της οικονομικής βιομηχανίας, δηλαδή σε περιόδους κρίσης ανεβαίνουν και σε περιόδους ύφεσης κατεβαίνουν.

Είναι λοιπόν κατανοητό, ότι ο πληθυσμός των φυλακών είναι αποτέλεσμα μίας σύνθετης διαδικασίας που αφορά διάφορους παράγοντες: α) εξωτερικών παραγόντων του ποινικού συστήματος δικαιοσύνης, όπως δημογραφικών και οικονομικών εξελίξεων, β) «ποσοστών εγκληματικότητας», κατανοώντας ότι ο σκοπός και το περιεχόμενο της επίσημα καταγεγραμμένης εγκληματικότητας επηρεάζεται και από κοινωνικές αλλαγές και από τις αλλαγές στην πολιτική του εγκλήματος, γ) στάσεων, πολιτικών αποφάσεων στα διαφορετικά επίπεδα της σύναψης απόφασης μέσα στο ίδιο το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και δ) το πολιτικό περιεχόμενο της συγκεκριμένης εποχής καθώς και ο τρόπος με τον οποίο οι πολιτικοί ερμηνεύουν και αντιδρούν σε αντίθετες τάσεις της κοινής γνώμης⁷².

Έτσι, παρουσιάστηκε το έγκλημα με αυξημένες τιμές και η πολιτική που συνηθίζεται στην περίπτωση αυτή είναι η φυλάκιση. Επίσης, παρουσιάζεται αύξηση στον αριθμό των μακροχρόνιων ποινών.

Όμως οι ΗΠΑ τη δεκαετία του '90 δεν παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα εγκληματικότητας σε σχέση με τις δυτικές χώρες⁷³. Παρόλα αυτά η άποψη του κοινού –η οποία διαμορφώνεται κυρίως από τα ΜΜΕ- είναι διαφορετική, θεωρώντας

⁶⁹ Burton-Rose, Pens & Wright 1998:4-5.

⁷⁰ Christie 1994:70-73.

⁷¹ Burton-Rose, Pens & Wright 1998:4-5.

⁷² Snacken, Beyens:84-85.

⁷³ Tonry 1999:421-422, 424-425.

το έγκλημα ως το κυριότερο πρόβλημα της χώρας, με αποτέλεσμα να απαιτεί ακόμη σκληρότερη ποινική πολιτική, θεωρώντας τους δικαστές επιεικείς.

Στον αποπροσανατολισμό της γνώμης του κοινού για σκληρότερες ποινές συντελούν και οι **πολιτικοί**, οι οποίοι για να κερδίσουν πολιτικό γόητρο εστιάζουν στον πόλεμο του εγκλήματος και κυρίως στον πόλεμο κατά των ναρκωτικών. Οι πολιτικοί έχουν πολιτικό όφελος, εφόσον κερδίζουν την εμπιστοσύνη του κόσμου από την υπόσχεσή τους ότι θα απαντήσουν αυστηρά στο έγκλημα, φυλακίζοντας όσους περισσότερους μπορούν. Η επικράτηση της πιο συντηρητικής πολιτικής έκανε τους νομοθέτες να μην σταματούν στην παραγωγή των νόμων για την καταπολέμηση του εγκλήματος⁷⁴. Τα τελευταία χρόνια η μόνη θέση που αξίζει να έχει ένας υποψήφιος πολιτικός είναι σκληρότερη από του αντιπάλου του⁷⁵.

Αυτή η τακτική είχε σαν αποτέλεσμα την **αυστηροποίηση των ποινών** και την εισαγωγή του νόμου **“three strikes and you are out”**, κατά τον οποίο στην τρίτη ποινική παράβαση στην οποία θα προβεί κάποιος, κλείνεται στη φυλακή μέχρι ισόβια. Ο νόμος αυτός ενδεχομένως υποκινεί σε πιο βίαιη συμπεριφορά, διότι κάποιος που διαπράττει μία κλοπή σαν τρίτο αδίκημα και γνωρίζει ότι θα φυλακισθεί ισόβια, δεν έχει τίποτε να χάσει, εάν για παράδειγμα σκοτώσει κάποιον άνθρωπο στην προσπάθειά του να αποφύγει τη σύλληψη⁷⁶.

Οι έρευνες διαπιστώνουν ότι το 85% των ατόμων που καταδικάστηκε με αυτή τη νομοθεσία σε αυστηρότερες ποινές ήταν για μη βίαιες πράξεις. Επίσης, οι μαύροι που καταδικάζονται με το νόμο αυτό αποτελούν το 43% των κρατουμένων, δηλαδή 13 φορές περισσότεροι από τους λευκούς κρατούμενους. Η αναποτελεσματικότητα του νόμου είναι εμφανής, εφόσον με τη χρήση του δεν ελαττώθηκε ο αριθμός των ατόμων που διώκονται ποινικά.

Είναι άξιο λόγου, ότι σε πολλές χώρες τα ποσοστά κάποιων μειονοτικών ομάδων στη φυλακή είναι υψηλά και συνεχώς αυξάνονται, εφόσον τα μέλη των ομάδων αυτών έχουν περισσότερες πιθανότητες να συλληφθούν, να καταδικαστούν και να κλειστούν στη φυλακή. Σε αυτό συντελεί και η μικρότερη ανοχή της πλειοψηφίας απέναντί τους, η οποία θεωρεί τις ομάδες αυτές υπεύθυνες για κάποια κοινωνικά προβλήματα.

⁷⁴ Irwin, Austin & Baird 1998:33-34.

⁷⁵ Greenwood 1998:138-139.

⁷⁶ Burton-Rose, Pens & Wright 1997:15-20

Η δημόσια αντεγκληματική πολιτική των ΗΠΑ ασχολήθηκε με τα περισσότερο ορατά σύμβολα της αστικής αταξίας για να φαίνεται περισσότερο αποτελεσματική. Οι έρευνες δείχνουν ότι η μείωση της εγκληματικότητας δεν μπορεί να αποδοθεί στην εφαρμογή αυτών των μέτρων, διότι όπως υποστηρίζουν πολλοί ακαδημαϊκοί στην παραπάνω μείωση συντελεί μία ποικιλία παραγόντων, όπως για παράδειγμα κάποιες αλλαγές που συντελέστηκαν στις περιοχές υψηλής εγκληματικότητας, η μείωση της κατανάλωσης του αλκοόλ, ή οι αλλαγές στα χαρακτηριστικά της αγοράς ναρκωτικών ουσιών. Εξάλλου, το έγκλημα έχει σημειώσει ουσιαστική πτώση και σε κάποιες περιοχές στις οποίες δεν έχει ακολουθηθεί αυτή η πολιτική⁷⁷.

Η βία, η κρατική καταπίεση και ο αριθμός των χαμηλών οικονομικών στρωμάτων στη φυλακή, αυξάνει. Η σύνδεση των μειονοτικών ομάδων με το έγκλημα δημιουργεί στερεότυπα στο μυαλό των πολιτών, αλλά και των υπευθύνων που τους προδιαθέτουν αρνητικά και τους καθιστούν καχύποπτους απέναντί τους. Έτσι, τα άτομα που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να τους σταματήσει η αστυνομία και σε κάποιες χώρες μεγαλύτερες πιθανότητες να συλληφθούν. Αυτή η διαδικασία οδηγεί σε φαύλο κύκλο, διότι δημιουργεί εχθρότητα των ομάδων αυτών απέναντι στην αστυνομία, με αποτέλεσμα την άρνηση συνεργασίας, την αποξένωση με συνέπεια να οδηγεί σε αυστηρότερες ποινές⁷⁸.

Η υποχώρηση του Κράτους Πρόνοιας δημιούργησε επιπλέον προβλήματα που συντέλεσαν επίσης στην «ενοχοποίηση» των αδύναμων κοινωνικά ομάδων και ο πόλεμος κατά της φτώχειας έχει μετατραπεί σε πόλεμο κατά των φτωχών. Συγκεκριμένα, στις ΗΠΑ οι διαδικασίες και οι προϋποθέσεις για τη συμμετοχή στο πρόγραμμα πρόνοιας είναι πολύ δύσκολες, ιδιαίτερα για τους χρήστες ουσιών, τις νεαρές μητέρες, ή τους νόμιμους μετανάστες, με αποτέλεσμα να έχουν εντελώς αποκλειστεί και να θεωρούνται υπαίτιοι για αυτό τον αποκλεισμό. Ο μηχανισμός αυτός οδηγεί στην περιθωριοποίησή τους, η οποία στη συνέχεια επιτρέπει την πολιτική χρησιμοποίηση των «άχρηστων» φτωχών που αρνούνται να εργαστούν, ως αποδιοπομπαίων τράγων. Έτσι, μπαίνει σε λειτουργία ένας μηχανισμός ο οποίος προσωποποιεί τις ελλείψεις που υπάρχουν σε διάφορες δομές της κοινωνίας, μεταφέροντας την ευθύνη στις αδύναμες ομάδες, ενώ παράλληλα αφαιρεί την ευθύνη της απροθυμίας από τους εκλεγμένους πολιτικούς να λάβουν δραστικά μέτρα. Κατά συνέπεια, αντί το πρόβλημα να εστιάζεται στην αποτυχία της οικονομίας και στις

⁷⁷ Greene 1999:178-180.

⁷⁸ Tonry 1998:60-61, 67-68.

κοινωνικές δομές, μεταφέρεται η ευθύνη στους τεμπέληδες άνεργους και στους επαίτες. Ο μηχανισμός αυτός γίνεται πιο αποτελεσματικός, επειδή τα αδύναμα οικονομικά στρώματα δεν μπορούν να οργανωθούν ώστε να συμμετέχουν στις πολιτικές συγκρούσεις και έτσι δεν μπορούν να εμποδίσουν τη διαδικασία η οποία δημιουργεί στερεότυπα. Οι φτωχοί δηλαδή χωρίζονται σε αυτούς που αξίζουν και σε εκείνους που δεν αξίζουν. Ο διαχωρισμός αυτός είναι εργαλείο άσκησης πολιτικής δύναμης και ελέγχου στην κοινωνία, διότι οι φτωχοί που «αξίζουν» και εργάζονται για να μην περιθωριοποιηθούν, χρησιμοποιούνται για να κρατούν περισσότερο χαμηλές τις τιμές στην αγορά εργασίας. Αντίθετα, εκείνοι που φέρουν το στίγμα ότι «δεν αξίζουν» αποκλείονται από την αγορά εργασίας και δύσκολα μπορούν να ανταγωνισθούν το δραστήριο τμήμα του πληθυσμού. Έτσι, λειτουργούν ως προειδοποίηση για όσους σκεφθούν να μην τηρήσουν το κοινωνικό συμβόλαιο⁷⁹. Αυτός ο τρόπος χειρισμού των αδύναμων κοινωνικά ομάδων ενισχύει την άποψη του Reiman (1979), ότι ο πλούσιος γίνεται πλουσιότερος και ο φτωχός μπαίνει στη φυλακή.

Για τους παραπάνω λόγους ο πληθυσμός των κρατουμένων έχει αυξηθεί υπερβολικά τα τελευταία χρόνια. Στις **ΗΠΑ** στα μέσα του 1998, οι ενήλικοι κρατούμενοι έφτασαν στα 1,6 εκατομμύρια, δηλαδή μία αναλογία 668 στους 100 χιλιάδες κατοίκους⁸⁰. Επίσης υπάρχουν 3,8 εκατομμύρια άτομα που είναι με αναστολή εκτέλεσης ποινής, ή έχουν απολυθεί. Κοντολογίς, συνδυάζοντας όλες τις κατηγορίες 1 στους 36 Αμερικάνους βρίσκεται υπό τον έλεγχο της ποινικής δικαιοσύνης⁸¹. Στην **Αυστραλία**, η αύξηση δεν είναι τόσο μεγάλη, είναι όμως σημαντική. Δηλαδή η αναλογία έχει αυξηθεί από περίπου 60 το 1984 σε περίπου 100 το 1995, ενώ στη **Μεγάλη Βρετανία** οι κρατούμενοι είναι 125 ανά 100 χιλιάδες κατοίκους. Οι κρατούμενοι αυξήθηκαν από 43000 σε 54000, κατατάσσοντάς την στις υψηλότερες αναλογίες κρατουμένων στη Δυτική Ευρώπη⁸². Η **Σουηδία** έχει το χαμηλότερο ποσοστό εγκλεισμού, δηλαδή 50 κρατουμένους ανά 100 χιλιάδες κατοίκους⁸³.

Τα ποσά που ξοδεύονται στη σωφρονιστική πολιτική είναι τεράστια και μάλιστα σε βάρος άλλων τομέων, όπως για παράδειγμα της εκπαίδευσης, της υγείας, ή του

⁷⁹ Nissen 1999:249-251.

⁸⁰ Tonry 1999:419-420.

⁸¹ Irwin, Austin & Baird 1998:33-34.

⁸² Harding 1997:17-19.

⁸³ Tonry: 1999:419-420.

περιβάλλοντος. Είναι εμφανές, ότι μέσα από τη νοοτροπία «εάν τις χτίσουμε θα έρθουν», που σημαίνει ότι συνεχώς θα γεμίζουν, επιβεβαιώνεται η άποψη για την εξάπλωση της «βιομηχανίας ασφάλειας»⁸⁴.

Επίσης, η επιρροή της φυλακής μπορεί να είναι εγκληματογενής για κάποιον, εξαιτίας της επαφής του στο χώρο αυτό με σκληρότερους εγκληματίες. Επιπλέον, κατά την αποφυλάκιση κάποιου, ο αυτοπροσδιορισμός του ως άτομο σε συνδυασμό με την αντίδραση των άλλων απέναντί του και την εσωτερίκευση του στίγματος, συμβάλλουν στο να συνειδητοποιήσει το άτομο ότι η κοινωνική του θέση στον έξω κόσμο δεν θα είναι ποτέ όπως πριν την είσοδό του⁸⁵, με αποτέλεσμα να οδηγείται σε παράνομες δραστηριότητες για την επιβίωσή του⁸⁶.

Ένα σημαντικό ποσοστό των κρατουμένων κατέχουν οι καταδικασθέντες για αδικήματα σχετικά με τα ναρκωτικά. Επίσης, η αύξηση της φτώχειας και του χάσματος ανάμεσα στους πλούσιους και στους φτωχούς τα τελευταία χρόνια, σε συνδυασμό με την αύξηση της καταστολής και τον πόλεμο για τα ναρκωτικά, δίνει μεγαλύτερες δυνατότητες ελέγχου των «επικίνδυνων» πληθυσμών και πρακτικά σημαίνει, όπως αναφέρεται τον πόλεμο ενάντια στα λιγότερο χρήσιμα άτομα, τα αποκαλούμενα «κοινωνικά σκουπίδια». Στην φυλακή ουσιαστικά βρίσκονται κυρίως χρήστες και μικροδιακινητές, ενώ οι μεγαλέμποροι μόνο κατ' εξαίρεση. Επίσης υπάρχει και η κίνηση για εξαναγκαστικές θεραπείες⁸⁷. Οι θεραπείες αυτές δεν είναι αποτέλεσμα ελευθερίας επιλογής, εφόσον επιλέγονται για να αποφευχθεί ο εγκλεισμός. Τα κέντρα αυτά εκτός από τις υποχρεωτικές θεραπείες διατηρούν αυστηρές συνθήκες ασφάλειας, εντατική επιτήρηση, και υπάρχουν συνεχείς απαιτήσεις για να αποφεύγονται οι συνέπειες των ανεπιθύμητων συμπεριφορών, όπως επίσης και να παρουσιάζονται θετικές συμπεριφορές. Διατηρούν έναν κρυφό εξαναγκασμό, ο οποίος καμουφλάρεται πίσω από τη ρητορική της βελτίωσης, ενώ στην ουσία συντελούν στην επέκταση του δικτύου⁸⁸.

Ο τρόπος με τον οποίο χειρίστηκαν τον «πόλεμο στα ναρκωτικά» έχει επιπτώσεις κυρίως στις χαμηλότερες τάξεις και κυρίως στις μειονότητες, εφόσον 66% των καταδικασμένων κρατουμένων για ναρκωτικά είναι μαύροι. Ο εγκλεισμός των μαύρων στα σωφρονιστικά καταστήματα έχει άσχημες συνέπειες για τις οικογένειές

⁸⁴ Greenwood 1998:136-137, επίσης, Λαμπροπούλου 2001:85-86.

⁸⁵ Goffman 1994:81-82.

⁸⁶ Blumstein 1998:133-134.

⁸⁷ Christie 1994: 63-70.

⁸⁸ Cohen 1985:258-260.

τους, εφόσον αυξάνεται η διάρρηξη των οικογενειακών σχέσεων, καθώς επίσης και για τις γειτονιές τους, οι οποίες γκετοποιούνται περισσότερο, διότι περιορίζονται περισσότερο οι ευκαιρίες για την αγορά εργασίας⁸⁹.

Ο υπερπληθυσμός των φυλακών και οι άλλες μορφές ενδιάμεσων ποινών συντέλεσε στη γρήγορη ανάπτυξη των **boot camps**. Τα boot camps είναι στρατόπεδα, στα οποία οι κρατούμενοι εκπαιδεύονται στην πειθαρχία μέσα από στρατιωτικές δραστηριότητες, χωρίς όμως να υπάρχουν ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Γενικά, όσοι απολύονται από εκεί δεν εμφανίζουν μειωμένη υποτροπή, σε σχέση με εκείνους που αποφυλακίζονται από το παραδοσιακό σωφρονιστικό σύστημα⁹⁰.

Παρέκβαση: Η περίπτωση της Ελλάδας⁹¹

Η Ελλάδα ακολουθεί το παράδειγμα των ΗΠΑ και των περισσότερων Ευρωπαϊκών χωρών, όσον αφορά στην ενδυνάμωση του μηχανισμού του κοινωνικού ελέγχου, ενώ παρατηρούνται και οι ανάλογες τάσεις προδραστικού ελέγχου και διάδοσης της ιδιωτικής αστυνομίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η νομοθεσία για την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα⁹². Ενδεικτικά αναφέρεται η εξέταση του DNA για τον κατηγορούμενο, την οποία το δικαστήριο ζητά υποχρεωτικά, αλλά όχι εξαναγκαστικά. Επιτρέπονται επίσης οι ανώνυμες καταθέσεις, αλλά δεν λαμβάνονται υπόψη στην καταδίκη του κατηγορουμένου, η άρση του τηλεφωνικού απορρήτου και του απορρήτου συμβατικής, ή ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, οι ηλεκτρονικές παρακολουθήσεις, ο έλεγχος της κίνησης τραπεζικών λογαριασμών, τα προγράμματα προστασίας μαρτύρων. Επίσης, προβλέπεται μειωμένη ποινή για τους μετανοούντες, ή ακόμη και απαλλαγή για όσους συμβάλλουν στην εξάρθρωση εγκληματικών οργανώσεων. Επίσης, έχει συσταθεί αυτοτελής ειδική αστυνομική υπηρεσία με την ονομασία «Διεύθυνση Εσωτερικών Υποθέσεων» που έχει ως έργο «τη διερεύνηση, εξιχνίαση και δίωξη σε όλη την επικράτεια των εγκλημάτων που διαπράττουν ή συμμετέχουν σε αυτά αστυνομικοί όλων των βαθμών»⁹³. Για τις ανάγκες διεκπεραίωσης του έργου της μπορεί να εισηγηθεί την άρση οποιασδήποτε μορφής απορρήτου, καθώς επίσης και να προβεί σε χρήση ηλεκτρονικής παρακολούθησης.

⁸⁹ Savelsberg 1999:190-191.

⁹⁰ Zhang 1998:314-315.

⁹¹ Βασίζεται κυρίως σε στοιχεία από τις μελέτες Λαμπροπούλου 2001, 2002, ιδίως σελ 83-86.

⁹² Ν. 2713/1999 και Ν.2928/2001.

⁹³ Ν. 2713/1999 αρ.1

Αυτού του τύπου προδραστικά μέτρα έχουν συμβάλλει σε διάφορες αλλαγές του ποινικού νόμου. Επίσης, σε κάθε Δήμο ή Κοινότητα, ο οποίος έχει πληθυσμό άνω των τριών χιλιάδων, συνιστάται Συμβούλιο Πρόληψης της Εγκληματικότητας, το οποίο αποτελείται από επιστήμονες και λειτουργούς που διαμένουν στον αντίστοιχο Δήμο, ή Κοινότητα και είναι εξειδικευμένοι στον τομέα της εγκληματικότητας⁹⁴.

Όπως αναφέρθηκε τα ΜΜΕ συμβάλλουν σημαντικά στη διαχείριση του φόβου όσον αφορά στο έγκλημα και πολλοί επιστήμονες έχουν την άποψη ότι τα ΜΜΕ δύνανται να δώσουν έμφαση στην εγκληματικότητα, η οποία ενδεχομένως μπορεί να επηρεάσει την αντεγκληματική πολιτική. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε πέντε ημερήσιες αθηναϊκές εφημερίδες και μιας επαρχιακής, καταλήγει ότι το είδος των αδικημάτων που παρουσιάζει ο Τύπος της χώρας μας συμπίπτει με τα αποτελέσματα διεθνών ερευνών. Συγκεκριμένα, τα άρθρα των εφημερίδων αναφέρονται σε βαριές μορφές εγκληματικότητας, αλλά αντίθετα με τις ξένες έρευνες, αφορούν εγκλήματα βίας γνωστών μεταξύ τους ατόμων. Η παρουσίαση της εγκληματικότητας γίνεται κυρίως από την πλευρά της αστυνομίας και εστιάζεται «στον τρόπο τέλεσης της πράξης, στην διαλεύκανσή της στην απαγγελία κατηγορίας και στην καταδίκη». Το έγκλημα δραματοποιείται, επικεντρώνεται στο πρόσωπο του δράστη, ο οποίος συνήθως χαρακτηρίζεται αρνητικά, όπως επίσης στα χαρακτηριστικά τα δικά του αλλά και της οικογενείας του, απλοποιείται και ερμηνεύεται τυποποιημένα. Για το θύμα αναφέρονται λιγότερα στοιχεία. Τα ΜΜΕ ως ο κύριος πληροφοριοδότης, τονίζοντας τα εγκλήματα βίας, επηρεάζουν την εικόνα της εγκληματικότητας την οποία έχει το κοινό και δεν συμβάλλουν στην κατανόηση των βαθύτερων αιτίων της, αλλά ούτε και στην αντιμετώπιση πιθανής θυματοποίησης. Συνέπεια αυτού του τρόπου χειρισμού της είδησης για το έγκλημα είναι η αύξηση του φόβου για την εγκληματικότητα, η οποία όμως δεν ανταποκρίνεται στον πραγματικό κίνδυνο θυματοποίησης με αποτέλεσμα την έκφραση απόψεων για αυστηρότερο κυρωτικό σύστημα⁹⁵.

Τα κύρια επιχειρήματα για την υιοθέτηση της παραπάνω πολιτικής ήταν η αύξηση της εγκληματικότητας, καθώς και ο κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η ανάγκη για ενίσχυση του προσωπικού του αστυνομικού σώματος, όπως και του φυλακτικού προσωπικού στα σωφρονιστικά καταστήματα. Ο αριθμός των σωφρονιστικών υπαλλήλων έχει αυξηθεί σε 63%

⁹⁴ Ν. 2713/1999, αρ.16

⁹⁵ Λαμπροπούλου και Αρφαράς 1997:431-444.

(1980: 1047, 1998: 1710) και η αντιστοιχία τους στην αναλογία κρατουμένων έχει σημειώσει βελτίωση (7,8:1 το 1980, 4,3:1 το 1998) Αντίθετα, υπάρχει μια σταθερή μείωση στους κοινωνικούς λειτουργούς, όπως και στο εξειδικευμένο προσωπικό στις φυλακές και στην Υπηρεσία Επιμέλειας των Ανηλίκων. Η μείωση των κοινωνικών λειτουργών στα σωφρονιστικά καταστήματα έφθασε το 36%, και αντικατοπτρίζεται και στην αναλογία κρατουμένων και κυμαίνεται από 141,1:1 το 1980 σε 177,4 το 1998. Το ίδιο συμβαίνει και με το εξειδικευμένο προσωπικό πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, 12 άτομα πανεπιστημιακής εκπαίδευσης προσλήφθηκαν το 1980 σε 27 Ελληνικές φυλακές, το 1985, έξι, το 1990, επτά και το 1998, ένδεκα. Η αναλογία τους προς τους κρατούμενους ήταν το 1980, 682:1 και το 1998, 677,5:1. Η αναλογία ιατρικού και τεχνικού προσωπικού είναι κάπως καλύτερη από πριν, αλλά ακόμη απογοητευτική, αν και πρέπει να ληφθεί υπόψη, ότι το ιατρικό προσωπικό είναι απρόθυμο να εργαστεί σε σωφρονιστικά καταστήματα. Το 1980, η αναλογία ήταν 221 κρατούμενοι προς ένα μέλος ιατρικού προσωπικού, ενώ το 1998, 124.2. Οι κοινωνικοί λειτουργοί αντιπροσωπεύουν το 2%-4,4% του προσωπικού της φυλακής, οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι το 80%, το εξειδικευμένο προσωπικό το 0,4-0,9%, ενώ το διοικητικό το 10%-12%. Με άλλα λόγια, παρ' όλη την ετήσια μείωση που εμφανίζεται τις δύο τελευταίες δεκαετίες στο προσωπικό των κοινωνικών λειτουργών (-0,6%), για τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους υπάρχει αύξηση που κυμαίνεται στο 42,5 το χρόνο και για τους αστυνομικούς η διαθέσιμη πληροφόρηση της τελευταίας δεκαετίας αναφέρει 250 αστυνομικούς.

Επίσης, έχει υποχωρήσει η υποστήριξη των κρατικών οργανισμών οι οποίοι προσφέρουν κοινωνική υποστήριξη σε ευαίσθητες ομάδες πληθυσμού, ενώ παρατηρείται η τάση για να μεταφερθούν οι παραπάνω υπευθυνότητες σε ιδιωτικούς, ή μη κυβερνητικούς οργανισμούς, (οι οποίοι θα χρηματοδοτούνται μερικώς από την πολιτεία), ή στις τοπικές αρχές.

Η κατανόηση της αδυναμίας της αστυνομίας να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των πολιτών για ασφάλεια, οδηγεί σε έλλειψη εμπιστοσύνης στην πολιτεία και η γενική απροθυμία στην οικονομική της υποστήριξη, οδηγεί έναν μεγάλο αριθμό πολιτών να εμπιστεύονται την ανάθεση της ιδιωτικής τους ασφάλειας στις ιδιωτικές εταιρίες. Τα Ευρωπαϊκά οικονομικά προγράμματα για την καταπολέμηση των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού, συντελούν στην επιτάχυνση της παραπάνω διαδικασίας. Υπό αυτό το πρίσμα, μπορούμε να μιλάμε για

διεύρυνση του δικτύου του κοινωνικού ελέγχου, ενώ η πολιτική κατά του εγκλήματος έχει περιοριστεί στην καταστολή.

Σχετικά με τον αριθμό των ποινών φυλάκισης, οι βραχυχρόνιες ποινές από τρεις έως δώδεκα μήνες, που μετατρέπονται σε χρηματική ποινή έχουν τριπλασιαστεί (5,5%-14,4%), ενώ οι ποινές από ένα έως πέντε χρόνια έχουν εξαπλασιαστεί (0,8%-4,8%).

Ο αριθμός των κρατουμένων ενώ στην δεκαετία του '80 παρουσίασε μείωση, στην δεκαετία του '90 αυξάνεται. Το 1990, ο αριθμός των κρατουμένων ανεβαίνει στους 7.588, το 1995 στους 9.377, ενώ τον 1996 στους 8.786 κρατουμένους. Ο ετήσιος μέσος όρος κρατουμένων ανέρχεται στους 169 τον χρόνο. Η αύξηση του αριθμού των κρατουμένων μπορεί να συσχετισθεί με την αύξηση της εγκληματικότητας μετά το 1990, αλλά σημαντικό ρόλο έχει και η υψηλή εκπροσώπηση των αλλοδαπών στον έγκλειστο πληθυσμό. Παρ' όλα αυτά, σχετικά σε σύγκριση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες τα ποσοστά των κρατουμένων στην Ελλάδα παραμένουν σχετικά χαμηλά και αυτό επιτυγχάνεται με τις επιεικείς ποινές, ή την μετατροπή της φυλάκισης σε χρηματική ποινή, διότι σύμφωνα με τον Ελληνικό ποινικό κώδικα, οι μικρές ποινές φυλάκισης μπορούν να εξαγοραστούν (άρθρο 82, παρ. 1,2). Αυτή η μορφή διακανονισμού αποτελεί κυρίως ένα μέσο διαχείρισης του υπερπληθυσμού των φυλακών και των οικονομικών αναγκών της δικαιοσύνης.

Η τακτική του να μην επιβάλλεται απ' ευθείας χρηματική ποινή, βασίζεται στην γενική και ειδική πρόληψη, αλλά έχει και συμβολική σημασία. Ειδικότερα, η επιβολή μιας μετατρεπόμενης ποινής, δίνει την εντύπωση επιεικούς μεταχείρισης, αλλά διατηρεί και τον στιγματιστικό χαρακτήρα της, δηλώνοντας την απαξία του εγκλήματος. Επιπρόσθετα, το άτομο που καταδικάσθηκε, αποδίδει το γεγονός ότι δεν φυλακίσθηκε στα έξοδα της απονομής της δικαιοσύνης και συνεπώς να θεωρείται η μετατροπή της ποινής ως μία μορφή οικονομικής ανταπόδοσης προς την κοινωνία. Τέλος, η μετατροπή λειτουργεί και ως υποκατάστατο των εναλλακτικών ποινών.

Τα τελευταία χρόνια οι αλλοδαποί αποτελούν υψηλό ποσοστό του σωφρονιστικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένου και εκείνων που είναι προφυλακισμένοι, την 1^η Ιανουαρίου του 1997, 37,8% των κρατουμένων (5.313) ήταν αλλοδαποί, την 1^η Ιανουαρίου 1998, 40,2% από τους 6.150, την 1^η Ιανουαρίου 1999, 46,3%, από 7.280 κρατούμενους και την 1^η Ιανουαρίου 2000, 46,6% από 7.625. Το 40%-45% από αυτούς είναι υπόδικοι.

Αύξηση μέχρι 250% τη δεκαετία του '90 παρουσιάζει και ο αριθμός των συλληφθέντων για παράβαση της νομοθεσίας περί ναρκωτικών ουσιών και των αδικημάτων μέχρι 275,6%. Επίσης, αύξηση παρουσιάζει και ο αριθμός των φυλακισθέντων που ανέρχεται στο 14-23% του συνόλου των κρατουμένων⁹⁶.

Η αποφυλάκιση επιτυγχάνεται όταν ο κρατούμενος έχει εκτίσει το μεγαλύτερο μέρος της ποινής του, με την πρόωγη αποφυλάκιση, δηλαδή την υφ' όρων απόλυση, η μετατροπή του υπόλοιπου της ποινής σε χρηματική, ή τον ευεργετικό υπολογισμό των ημερών εργασίας κ.λπ. Οι έρευνες διαπιστώνουν ότι από τη μία πλευρά υπάρχει συνεχιζόμενη μείωση στα άτομα που έχουν εκτίσει το μεγαλύτερο μέρος της ποινής τους από 31% σε 12,5% και από την άλλη πλευρά αύξηση 20% των αποφυλακίσεων από τη μετατροπή της ποινής σε χρηματική, όπως και μία αύξηση στην υπό όρους απόλυση κατά 15%. Επίσης, έχει διαπιστωθεί αξιοσημείωτη μείωση κατά 3% τα τελευταία χρόνια στον αριθμό των γρηγορότερων αποφυλακίσεων των κρατουμένων, οι οποίοι εργάζονται στις εγκαταστάσεις του καταστήματος, ή έξω από αυτές. Αυτό οφείλεται στην αποφυλάκιση υπό όρους, με αποτέλεσμα οι κρατούμενοι να μην επιλέγουν πλέον την εργασία ως μέσο επίτευξης γρηγορότερης αποφυλάκισης. Ο αριθμός των ετήσιων αποφυλακίσεων δείχνει ότι 18% περισσότεροι κρατούμενοι παραμένουν στα καταστήματα κράτησης στο τέλος του κάθε χρόνου. Αυτό πρέπει να συσχετισθεί με την επιβολή μακροχρόνιων ποινών και με την αύξηση αυστηρότητας των ποινών για τα εγκλήματα.

Από τις διαθέσιμες στατιστικές προκύπτει μία γενική αύξηση στα κονδύλια της Ελληνικής Αστυνομίας κατά την τελευταία δεκαετία, του 102,4%, ενώ η ετήσια αναλογία αύξησης είναι 14,4% σε τρέχουσες τιμές. Η αύξηση στον προϋπολογισμό του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την ίδια περίοδο είναι περίπου 140,6% ενώ η ετήσια 16,6%.

Συνοψίζοντας, η ελληνική αντεγκληματική πολιτική φαίνεται να είναι διφορούμενη, διότι ακολουθεί και την παραδοσιακή ποινική αντίδραση, παράλληλα προσπαθεί να αποκεντρώσει την διοίκηση των «προβληματικών πληθυσμών», αλλά και να ελαττώσει τα έξοδα του κράτους. Παρατηρείται επίσης, επέκταση της ποινικοποίησης, σε τομείς εκτός ποινικού νόμου, όπως η εργασία και η δημόσια πολιτική, ενώ υπάρχει η τάση για περιορισμό των αρμοδιοτήτων λειτουργίας

⁹⁶ Λαμπροπούλου 2002:1-2

επαγγελματιών και παλιών οργανισμών χωρίς να έχουν φανεί αναποτελεσματικοί, ενώ παράλληλα καταβάλλονται προσπάθειες ενδυνάμωσης καινούριων.

2. Ιδιωτικοποίηση των φυλακών

Η ύπαρξη ιδιωτικών σωφρονιστικών καταστημάτων δεν αποτελεί καινούρια πρακτική. Η μη κρατική ανάμειξη στη δικαιοσύνη έχει εμφανισθεί προηγουμένως στις ΗΠΑ, καθώς και στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες. Για παράδειγμα, στην Αγγλία, τον Μεσαίωνα, επικρατούσε η άποψη ότι ο καλύτερος τρόπος απονομής δικαιοσύνης ήταν να αφεθεί η δίωξη των εγκληματιών στα χέρια των θυμάτων και των πολιτών, γι αυτό και αναλάμβαναν τη δίωξη ιδιώτες. Στην Ευρώπη, πρόδρομος της φυλακής ήταν τα workhouses houses ή houses of correction, τον 16^ο αιώνα, όπου τοποθετήθηκε για διάφορες εργασίες το τμήμα του πληθυσμού, το οποίο, εξαιτίας της κατάρρευσης της φεουδαρχίας και της εκβιομηχάνισης έμεινε άνεργο. Ήταν ο πρόδρομος της underclass, ή αλλιώς «επικίνδυνων τάξεων». Τα workhouses που σε πολλά από αυτά υπήρχε ιδιωτική ανάμειξη, εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη την Ευρώπη, όπου εκεί περιορίστηκε ένα τμήμα των χαμηλών εξαθλιωμένων οικονομικά στρωμάτων για να εργασθούν.

Στις Ευρωπαϊκές χώρες, πριν από το 18^ο αιώνα στις φυλακές, οι οποίες συνήθως λειτουργούσαν από ιδιώτες, κρατούνταν οι φερόμενοι ως δράστες για αρκετούς μήνες πριν ακόμη γίνει η δίκη τους. Τον 18^ο αιώνα, στην Αγγλία, οι φυλακές αποτελούσαν επικερδείς οργανώσεις-ιδρύματα, εφόσον παρείχαν επιπλέον ανέσεις σε αυτούς οι οποίοι μπορούσαν να πληρώσουν κατά την παραμονή τους. Οι παροχές και οι οικογενειακές επισκέψεις είχαν εμπορευματοποιηθεί και επειδή οι περισσότεροι κρατούμενοι ήταν φτωχοί, δημιουργήθηκε ένα χάσμα ανάμεσα σε προνομιούχους κρατούμενους και μη⁹⁷.

Οι ΗΠΑ και οι άλλες ανεπτυγμένες χώρες έδειξαν από τη δεκαετία του '80 μεγάλο ενδιαφέρον για την ιδιωτικοποίηση, δηλαδή τη συστηματική μεταφορά των λειτουργιών του δημόσιου στον ιδιωτικό τομέα (Adam Smith Institute). Η ιδιωτικοποίηση των φυλακών βασίστηκε στη φιλοσοφία του ελεύθερου ανταγωνισμού (laissez faire).

⁹⁷ Shichor 1995:19-28.

Στις χώρες του ελεύθερου ανταγωνισμού, η αγορά και το κράτος βρίσκονταν σε σχέσεις αλληλεξάρτησης και εθεωρείτο ότι μπορούν να συντονίζονται. Το κράτος φρόντιζε να εναρμονίζεται το ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα για κέρδος με το δημόσιο συμφέρον με διαφορετικό βαθμό επιτυχίας κάθε φορά⁹⁸.

Τα πλεονεκτήματα που αναγνωρίζουν στην ιδιωτικοποίηση οι υπερασπιστές της είναι πρώτα απ' όλα ότι θα παρέχει καλύτερης ποιότητας υπηρεσίες με οικονομικότερο και πιο αποτελεσματικό τρόπο⁹⁹. Αυτό συμβαίνει επειδή παρακάμπτεται η γραφειοκρατία και τα ιδιωτικά καταστήματα κράτησης θα είναι ευέλικτα στη λειτουργία τους και στη λήψη αποφάσεων, θα είναι πιο παραγωγικά και περισσότερο αποδοτικά από οικονομικής απόψεως. Έτσι, οι ιδιωτικές εταιρίες έχουν την ικανότητα να χτίζουν περισσότερες εγκαταστάσεις με γρηγορότερους ρυθμούς. Επειδή ο ιδιωτικός τομέας λειτουργεί με βάση τον ανταγωνισμό και τη μείωση του κόστους, αποτελεί σημαντικό όφελος για τους φορολογούμενους. Ο **Savas**, τοποθετεί το ζήτημα στη βάση μονοπώλιο-ανταγωνισμός, υποστηρίζοντας ότι όποιος έχει το μονοπώλιο είναι λιγότερο αποτελεσματικός και ευέλικτος¹⁰⁰. Όμως, όπως έχει δείξει ο **Sutherland** (1956), οι μεγάλες επιχειρήσεις δεν προτιμούν τον ανταγωνισμό και προσπαθούν, είτε να τον ελαττώσουν είτε να τον εξαλείψουν¹⁰¹. Αυτό γίνεται ευκολότερα όταν υπάρχουν λίγοι ισχυροί οργανισμοί, όταν είναι υψηλή η 'τιμή εισόδου' στην αγορά και περιορισμένες οι δυνατότητες ανακατανομής του συμβολαίου, στοιχεία που εμφανίζονται στις ιδιωτικοποιημένες αγορές της φυλακής.

Όπως υποστηρίζουν οι **Lilly και Knepper** (1992), παρά όλη την αύξηση στον αριθμό των εταιριών που φιλοδοξούν να συμμετάσχουν στο «σωφρονιστικό βιομηχανικό σύμπλεγμα», στην αγορά κυριαρχούν λίγοι πολυεθνικοί οργανισμοί, για τους οποίους είναι διαθέσιμοι διάφοροι μηχανισμοί οι οποίοι βοηθούν στην επικράτησή τους. Όμως, υπάρχει ο κίνδυνος η κυβέρνηση «να τεθεί υπό ομηρία» όταν εξαρτάται από ένα μικρό αριθμό ιδιωτικών εταιριών διότι έχει μικρή επιλογή στις τιμές. Το ρίσκο φαίνεται μεγαλύτερο όταν οι ιδιωτικοί λειτουργοί έχουν την άδεια όχι μόνο να λειτουργούν ένα συγκεκριμένο οργανισμό, αλλά να τον χτίσουν, ή και να τους ανήκει.

Η αποτυχία που σχετίζεται με τη δημόσια λειτουργία των φυλακών έγινε ένα από τα ισχυρότερα επιχειρήματα των υπέρμαχων της ιδιωτικοποίησης. Σε αυτό

⁹⁸Shichor 1995:1-9.

⁹⁹James κ.ά 1997: 1-2

¹⁰⁰ Shichor 1995:16-18.

¹⁰¹ Cavadino, Dignam 1992:159-161.

συνετέλεσε η πολιτική απροθυμία να καλύψει μεγάλες και συνεχιζόμενες δαπάνες για τη συνεχιζόμενη αύξηση των κρατουμένων¹⁰².

Γενικότερα η φυλακή -ιδιωτική ή δημόσια- σημαίνει πολλά χρήματα. Οι κρατούμενοι χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον στο παρελθόν σε περιόδους έλλειψης εργατικών χεριών, ως φθινό εργατικό δυναμικό, σε φυλακές, γαλέρες και σε αποικίες. Έτσι, χρησιμοποιήθηκαν ή για να χτίσουν οι ίδιοι τις φυλακές τους, ή εργαζόμενοι σε αυτές, παρήγαγαν αγαθά για τους ίδιους, ή για εξαγωγή στην αγορά.

Η ενοικίαση των σωφρονιστικών καταστημάτων σε ιδιωτικές εταιρίες έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα κερδοφόρα επιχείρηση.

Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις οι οποίες προμηθεύουν τα σωφρονιστικά καταστήματα με υγειονομικά και φαρμακευτικά υλικά, με είδη διατροφής, ρουχισμού κ.λπ, αποτελούν τομείς που αναπτύσσονται με γρήγορους ρυθμούς. Οι κρατούμενοι δαπανούν μεγάλα ποσά χρημάτων σε εμπορεύματα, όπως τσιγάρα, καφές, σνακς και είδη υγιεινής, με αποτέλεσμα τα ποσά αυτά να αποτελούν κέρδος για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, στοιχείο που ενισχύει την άποψη ότι οι κρατούμενοι αποτελούν μεγάλη επιχείρηση και η βιομηχανία της ιδιωτικοποίησης των φυλακών είναι η πιο κερδοφόρα βιομηχανία στην Αμερική.

Οι γιγαντιαίες εταιρίες επικοινωνίας AT & T Corp. υπολόγισαν ότι τα έσοδά τους από τους κρατούμενους το 1995 έφτασαν το ένα δισεκατομμύριο δολάρια σε υπεραστικά τηλεφωνήματα.

Η επιχείρηση Ασφάλειας Wackenhut που έκανε επενδύσεις σε σωφρονιστικά καταστήματα έκανε απόσβεση στο 18% των εξόδων τα τελευταία πέντε χρόνια και η εταιρία κατατάχθηκε στις κορυφαίες μικρές επιχειρήσεις της χώρας. Επίσης, στην περιοχή Έσμορ, μία άλλη μεγάλη ιδιωτική εταιρία που έχει αναλάβει τη λειτουργία της φυλακής, παρουσίασε αύξηση των εσόδων της από 4,6 εκατομμύρια δολάρια το 1990, σε 25 εκατομμύρια δολάρια το 1995.

Σήμερα, περισσότερα από εκατό καταστήματα κράτησης διοικούνται από ιδιωτικές εταιρίες με περίπου 62.000 κρεβάτια, με τη βιομηχανία να εξαπλώνεται γρήγορα. Επίσης, ιδιωτικές εταιρίες μεταφοράς έχουν συμβόλαια να μετακινούν τους κρατούμενους εντός και εκτός των ορίων της πολιτείας, ιδιωτικές εταιρίες προμηθεύουν τα σωφρονιστικά καταστήματα με ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό και οι επιχειρήσεις τροφοδοσίας με τρόφιμα. Εταιρίες υψηλής τεχνολογίας έχουν μπει

¹⁰² Harding 1997:1-24.

δυναμικά στον χώρο για τον εξοπλισμό των σωφρονιστικών καταστημάτων με εξελιγμένα συστήματα και μηχανισμών ελέγχου¹⁰³.

Για τους παραπάνω λόγους δε θα πρέπει να αγνοηθούν τα κίνητρα των ιδιωτικών επιχειρήσεων.

Ο υπολογισμός του κόστους των σωφρονιστικών καταστημάτων είναι περίπλοκο θέμα. Η σύγκριση κόστους ανάμεσα στις ιδιωτικές και δημόσιες φυλακές είναι δύσκολη, διότι κατ' αρχάς θα πρέπει να ελέγχει όμοια πράγματα (ίδιο είδος εγκατάστασης, ίδιο επίπεδο ασφάλειας, ίδια γεωγραφική περιοχή), πράγμα που δεν συμβαίνει με τα δύο είδη σωφρονιστικών καταστημάτων. Εξάλλου ο ιδιωτικός τομέας ασχολείται με όχι τόσο σοβαρές παραβάσεις σε αντίθεση με τον δημόσιο. Επίσης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το κρυμμένο κόστος που εντοπίζεται και στους δύο τομείς. Ο υπολογισμός του κόστους στον δημόσιο τομέα είναι δύσκολο να εντοπιστεί (αποπληρωμή με δόσεις, χρηματοδότηση, έξοδα που προκύπτουν από άλλες υπηρεσίες, ή από άλλους λογαριασμούς π.χ συντάξεις κ.α), αλλά και στον ιδιωτικό αποτελεί πολύπλοκη περίπτωση (η παρακολούθηση με κάμερες θα διεξάγεται από δημόσιους υπαλλήλους, έξοδα του συμβολαίου και των νομικών κ.α)¹⁰⁴.

Ένας από τους μεγαλύτερους υπερασπιστές της ιδιωτικοποίησης, ο **Logan** (1990), καταλήγει ότι η ιδιωτικοποίηση των φυλακών δεν είναι απαραίτητα λιγότερο δαπανηρή υπόθεση¹⁰⁵.

Όσον αφορά στις εγκαταστάσεις των ιδιωτικών σωφρονιστικών καταστημάτων δεν είναι πάντα καλύτερες από τις δημόσιες. Διάφορες μελέτες έδειξαν λάθη σχεδιασμού τόσο στις ιδιωτικές όσο και στις δημόσιες φυλακές, ενώ οι ιδιωτικές εταιρίες θυσιάζουν τα κριτήρια ποιότητας και ασφάλειας, προς όφελος του κέρδους. Για παράδειγμα, οι αποδράσεις κρατουμένων από μία ιδιωτική φυλακή, οδήγησαν σε έρευνα η οποία διαπίστωσε ότι δύο από τους τοίχους της δεν είχαν καλή ενίσχυση από ατσάλι, στοιχείο που έδωσε τη δυνατότητα στους κρατουμένους να δραπετεύσουν¹⁰⁶.

Επιπλέον, άλλες έρευνες διαπίστωσαν σκληρή μεταχείριση των κρατουμένων και έλλειψη τυπικής φροντίδας για τη ζωή και την υγεία τους. Διαπίστωσαν ακόμη,

¹⁰³Burton-Rose, Pens & Wright 1998:102-106.

¹⁰⁴ Shichor 1995:135-164.

¹⁰⁵ Logan 1990:117-118.

¹⁰⁶ Cavadino, Dignam 1992:165-167.

μεγάλη εκμετάλλευση της εργασίας τους αλλά και χρήση χαμηλής ποιότητας φυλακτικού προσωπικού¹⁰⁷.

Επίσης, ούτε όσον αφορά στην ποιότητα υπάρχει σαφής άποψη για τους δύο τομείς σωφρονιστικών καταστημάτων, διότι για να αξιολογηθεί ο όρος ποιότητα χρειάζεται να διασαφηνιστεί τι εμπεριέχεται στον όρο, όπως και τι αποτελεί μια καλή φυλακή.

~~Τις τελευταίες δεκαετίες η ιδιωτικοποίηση των σωφρονιστικών καταστημάτων~~ κατέληγε στην διεύρυνση του κοινωνικού ελέγχου, αφού ο ιδιωτικός τομέας αποδείχθηκε ιδιαίτερα δραστήριος στην αποδοτική εφαρμογή όχι μόνο της φυλάκισης αλλά και των εναλλακτικών ποινών. Σύμφωνα με τους **Feeley και Moyle (1991)**, η σπουδαιότερη συμβολή του ιδιωτικού τομέα στα σωφρονιστικά καταστήματα, είναι ότι προώθησε νέες μορφές ποινών, που επεκτείνουν την ικανότητα του κράτους να εφαρμόσει την ποινική κύρωση.

Επίσης, αναφέρεται ότι οι ιδιωτικές φυλακές λειτουργούν συμπληρωματικά στον σωφρονισμό. Σύμφωνα με κάποιους επιστήμονες, η διαρκής επιτήρηση (tagging), θα χρησιμοποιείται σε αυτούς που ορίζονται ως επικίνδυνες ομάδες, δηλαδή εκδιδόμενες γυναίκες, παιδιά που ζουν στο δρόμο, μικρότερους παραβάτες κλπ.

Τα καινούρια αυτά προγράμματα συμβάλλουν στην επέκταση του δικτύου, διότι ενσωματώθηκαν στη διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης και παρέχουν έναν επιπρόσθετο μηχανισμό ελέγχου στον πελατειακό πληθυσμό¹⁰⁸.

Οι επιπτώσεις του εγκλεισμού, είτε σε ιδιωτικό σωφρονιστικό κατάστημα, είτε σε δημόσιο, εξακολουθούν να είναι δυσμενείς, τόσο για τα ίδια τα άτομα τα οποία εγκλείονται όσο και για τις οικογένειές τους, που υφίστανται σταδιακά πολλαπλές μορφές 'αποστέρησης', επειδή δυσκολεύει η δυνατότητά τους για πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά και κατά συνέπεια οδηγούνται σε κοινωνικό αποκλεισμό.

¹⁰⁷ Shichor 1995:189-208.

¹⁰⁸ Shichor 1995:60-64.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ¹⁰⁹

1. Αύξηση των ποινικών νόμων και εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης

Το σύγχρονο κοινωνικό κράτος δικαίου που κυριάρχησε τις περασμένες δεκαετίες στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, επεδίωξε με τις παρεμβάσεις στην οικονομία και την κοινωνία μεταξύ των άλλων, τη βελτίωση των όρων ζωής των οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερων στρωμάτων και γενικότερα ευρύτερων ομάδων πληθυσμού, αύξηση των ευκαιριών και δικαιότερη κατανομή του πλούτου. Οι παρεμβάσεις του όμως είχαν σαν αποτέλεσμα αύξηση των νόμων και μεγάλες παρεμβάσεις στον ζωτικό χώρο ατόμων και ομάδων.

Παράλληλα, είχε ως αποτέλεσμα τη δικαστικοποίηση (μεγαλύτερη συμμετοχή των δικαστηρίων στην παραγωγή κανόνων και υποδείξεων προς το νομοθέτη για τη ρύθμιση των κοινωνικών συγκρούσεων) και τη διόγκωση του γραφειοκρατικού μηχανισμού.

Ο κυριότερος λόγος διόγκωσης του δικαίου οφείλεται στην κοινωνική διαφοροποίηση, διότι συνδέεται με πολλές ατομικές δραστηριότητες που χρειάζονται συντονισμό από δικαϊκούς κανόνες. Από την άλλη πλευρά, οι αλλαγές οι οποίες έγιναν στις λειτουργίες της οικογένειας και γενικότερα της κοινότητας, έφεραν μείωση στις εξωδικαιϊκές μορφές και στα μέσα του κοινωνικού ελέγχου. Το γεγονός ότι οι κοινωνικές συνήθειες και κανόνες δεν λειτουργούν δεσμευτικά για τα άτομα, περιορίζει τη δυνατότητα αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς, παρέχοντας έδαφος στο κράτος να επέμβει και να δημιουργεί περισσότερους κανόνες.

Επιπλέον, οι σύγχρονες βιομηχανικές και τεχνολογικές εξελίξεις δημιούργησαν την ανάγκη για νέες νομοθετικές ρυθμίσεις (διακίνηση πληροφοριών, προστασία περιβάλλοντος). Επίσης, η συμμετοχή των κρατών σε διεθνείς οργανισμούς ή άλλες ενώσεις οδήγησε σε αύξηση των νόμων.

Οι αναλύσεις του **Habermas** είναι από τις καλύτερες για το φαινόμενο. Η αύξηση των δικαϊκών κανόνων είχε ως αποτέλεσμα την αποϊδιωτικοποίηση των συγκρούσεων, την αποπολιτικοποίησή τους και την απώλεια της ικανότητας αυτορρύθμισης των διαφορών μεταξύ των κοινωνικών ομάδων.

¹⁰⁹ Το παρόν τμήμα βασίζεται κυρίως στη μελέτη της Λαμπροπούλου 1999:300-307, 312-327

Αποϊδιωτικοποίηση σημαίνει ότι η επίλυση της διαφοράς αναλαμβάνεται από τρίτους μέσα από τυποποιημένες διαδικασίες ρύθμισής τους, ενώ η **αποπολιτικοποίηση** αναφέρεται στην τυποποιημένη νομική διαδικασία που ακολουθείται για την επίλυση των σοβαρών κοινωνικών συγκρούσεων.

Αυτή η διαδικασία αποσυνδέει το αντικείμενο της διαμάχης από το κοινωνικό του υπόβαθρο, χωρίς συχνά να διασαφηνίζονται οι αιτίες της διαφοράς.

Η διεύρυνση συμμετοχής στις δημοκρατικές διαδικασίες για τη λήψη αποφάσεων σε ολοένα μεγαλύτερα τμήματα πληθυσμού, μείωσε την ουσιαστική συμμετοχή τους. Έτσι ο πολίτης μετατράπηκε σε καταναλωτή και πελάτη. Αυτό φαίνεται στη δημιουργία καταναλωτικών επιθυμιών, η οποία είναι και ο μηχανισμός για τη διατήρηση της συμβατικής συμπεριφοράς.

Το κυνήγι του ατόμου για την απόκτηση ανέσεων οδηγεί σε φαύλο κύκλο και στην υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης εργασιακής ηθικής. Η προβαλλόμενη άποψη ότι οι ανέσεις αυτές μπορούν να αποκτηθούν από τον καθένα, μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για τη χρησιμοποίηση παράνομων μέσων. Ο Habermas αναλύει τη διαδικασία αυτή ως «αποικιοποίηση του βιόκοσμου» (μη επιτυχής αντιστάθμιση των παραδοσιακών μορφών διαβίωσης που έχουν καταστραφεί μέσω κοινωνικών λειτουργιών). Αναλυτικότερα, οι διάφορες διαδικασίες οι οποίες εξελίσσονται στον βιόκοσμο, δημιούργησαν ορισμένους ελεγκτικούς μηχανισμούς (κοινωνική θέση, επαγγελματική αυθεντία κ.λπ), οι οποίοι είναι ανεξάρτητοι από τη συνεννόηση και την ηθική και σε συνδυασμό με συστημικούς μηχανισμούς όπως της αγοράς, τον αποσύνδεσαν από το σύστημα. Η οικονομία και το κράτος συμβάλλουν στην υλική αναπαραγωγή του βιόκοσμου, με το χρήμα και την ισχύ. Η υλική αναπαραγωγή του συνίσταται στη προσπάθεια των ατόμων για αποτελεσματική αντιμετώπιση των διαφόρων κοινωνικών καταστάσεων μέσα από ένα ενιαίο πλαίσιο δράσης.

Βασική αιτία των συγκρούσεων είναι η επέμβαση του συστήματος σε τομείς συμπεριφοράς, οι οποίοι βασίζονται στην κοινωνική ενσωμάτωση, επηρεάζοντας αρνητικά την ικανότητά του για συμβολική αναπαραγωγή. Αυτό σημαίνει ότι η μεσολάβηση του χρήματος και της ισχύος δεν βοηθούν τη διαδικασία της επικοινωνίας, η οποία είναι απαραίτητη για τη συμβολική αναπαραγωγή του βιόκοσμου. Αντίθετα, εξουδετερώνουν την ανάγκη επικοινωνίας και συναίνεσης, εφόσον μπορούν να κατευθύνουν μόνο πράξεις που εκπληρώνουν οικονομικές και πολιτικές λειτουργίες. Η αντικατάσταση της επικοινωνιακής πράξης (συνεννόηση) από την εργαλειακή, όπου η συνεργασία και η συνεννόηση συμβαίνουν για την

επίτευξη κάποιου στόχου, επέφερε την αποικιοποίηση του βιόκοσμου. Παθολογικά συμπτώματα της αποικιοποίησης του βιόκοσμου είναι ο ωφελμιστικός και ηδονιστικός τρόπος ζωής, η απώλεια της κοινωνικής αλληλεγγύης και οι διάφορες μορφές διαταραχής.

2. Εξωδικαστικές μορφές επίλυσης των διαφορών που αφορούν

το ποινικό δίκαιο

Τη δεκαετία του '80 η αύξηση των νομικών ρυθμίσεων σε συνδυασμό με την δικαστικοποίηση της κοινωνικής ζωής, καθώς και την απαίτηση για περιορισμό του εγκλεισμού, είχε ως αποτέλεσμα την προσπάθεια αντιμετώπισης κάποιων παραβάσεων με εναλλακτικούς τρόπους απονομής της δικαιοσύνης.

Οι εναλλακτικές μορφές ποινικής δικαιοσύνης προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικά προβλήματα με μη ειδικούς. Στόχος τους είναι η αύξηση της κοινωνικής συνοχής, η αλληλεγγύη, όπως και η παροχή υπηρεσιών από μη ειδικούς, οι οποίοι όμως τελικά, είτε συντελούν στην ύπαρξη προβλημάτων είτε προσδιορίζουν καινούρια.

Οι υπηρεσίες παρέχονται από μη αμειβόμενα μέλη μέσα από την ίδια την ομάδα, αλλάζοντας συνεχώς τους ρόλους του βοηθού και των βοηθουμένων, ώστε η λήψη των αποφάσεων να γίνεται μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες και να αποφεύγεται η δημιουργία κέντρων εξουσίας, εξαιτίας της λήψης αποφάσεων συνεχώς από τα ίδια άτομα.

Στις εξωδικαστικές μορφές επίλυσης της σύγκρουσης, ο δικαστής είναι ο μεσολαβητής, ή ο διαιτητής, στερείται αυθεντίας και έχει ως στόχο τη συνεννόηση των μερών. Οι αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονταν με τη συμμετοχή των εμπλεκόμενων μερών, είναι δεσμευτικές γι αυτά, εφόσον τα ίδια δέχθηκαν να αναλάβουν κάποιες υποχρεώσεις. Επειδή όμως δεν τίθεται θέμα εξαναγκασμού για την αποδοχή της εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς, υπάρχει πάντα ως τελευταία λύση η δυνατότητα προσφυγής στην τυπική δικαιοσύνη.

Τα προγράμματα ξεκίνησαν πρώτα στις ΗΠΑ, όπως το **Night Prosecutor Program** στην πόλη Κολόμπους του Οχάιο των ΗΠΑ. Αντίστοιχο είναι και το σύστημα των **magistrates court** (ειρηνοδικείο) στη Μ. Βρετανία και η **απονομή της λαϊκής δικαιοσύνης** στις πρώην κομμουνιστικές χώρες. Η ιδέα του προγράμματος βασίστηκε στην παρατήρηση ότι πολλά άτομα κατηγορούνται για ποινικά αδικήματα,

τα οποία σχετίζονται με οικογενειακές διαφορές. Η αιτία των διαφορών αυτών εντοπίστηκε σε παρανοήσεις και ευθύνονται σε διαφορετικό βαθμό τόσο ο δράστης όσο και το θύμα. Επίκεντρο της επίλυσης ήταν οι συνέπειες της πράξης και όχι η ενοχή. Η αποκατάσταση της βλάβης, ή και η αίτηση συγγνώμης χρησιμοποιείται αντί της ποινής, χωρίς έτσι να στιγματίζεται ο δράστης, ο οποίος τίθεται υπό τον έλεγχο της ομάδας, η οποία τον πιέζει έμμεσα για σύννομη συμπεριφορά.

Οι μεσολαβητές ήταν εθελοντές μη ειδικοί με μία σύντομη εκπαίδευση που βασιζόταν σε δύο αρχές: α) οι συγκρούσεις πρέπει να επιλύονται με τη **συναίνεση** των εμπλεκόμενων μερών και β) η αναβίωση της σύγκρουσης δεν πρέπει να αναπαραχθεί, γι αυτό η επίλυση πρέπει να αντιμετωπίζει τα αίτια της διαφοράς.

Η διαδικασία είχε ως εξής: κάθε εμπλεκόμενο μέρος παρουσίαζε την υπόθεσή του χωρίς διακοπή. Κατόπιν, ο μεσολαβητής προσπαθούσε με ερωτήσεις να αναδείξει τα διαφορετικά συμφέροντα και στο τέλος να εκθέσει το όφελος μιας συμβιβαστικής επίλυσης. Ακολουθούσε συζήτηση από τους εμπλεκόμενους με σκοπό την επίτευξη συμφωνίας. Στην περίπτωση που δεν συμφωνούσαν, ο μεσολαβητής πρότεινε μια λύση και εάν ξανά δε συμφωνούσαν, υπήρχε η δυνατότητα προσφυγής στο δικαστήριο.

Αυτό το πρόγραμμα είχε μεγάλη επιτυχία. Το 1972 έγιναν 3626 διαδικασίες από τις οποίες οι 2202 περιπτώσεις (61%) είχαν επιτυχή μεσολάβηση. Ογδόντα τέσσερις (84) υποθέσεις (2%) παραπέμφθηκαν στη δικαιοσύνη, ενώ σε 1341 (37%), δεν εμφανίστηκαν οι ενδιαφερόμενοι και έπαυσε η διαδικασία. Τα έξοδα κυμαίνονταν στο 20% των εξόδων μιας συνηθισμένης διαδικασίας.

Ακολουθεί η ίδρυση τριακοσίων (300) Κέντρων (Neighborhood Justice Centers), τα οποία χρηματοδοτούνταν κατά το ήμισυ από το κράτος. Συνεργάζονται με τα δικαστήρια και οι υποθέσεις τους είναι με παραπομπή από την αστυνομία, ή από τον εισαγγελέα και μόνο ένας μικρός αριθμός από τις κοινωνικές υπηρεσίες. Ασχολούνται ως επί το πλείστον με ποινικά αδικήματα και κυρίως με πλημμελήματα. Στόχος τους ήταν η επίτευξη συμφωνίας και όχι η καταδίκη κάποιου. Η μέθοδός τους ήταν η μεσολάβηση και οι μεσολαβητές ήταν εκπαιδευμένοι εθελοντές από την ίδια περιοχή με τα εμπλεκόμενα μέρη, ή επαγγελματίες για την παροχή συμβουλών με γνώσεις νομικής ψυχολογίας κτλ. Ήταν άτομα από όλα τα επαγγέλματα με μεγαλύτερη συμμετοχή εκείνων οι οποίοι ασκούσαν βοηθητικά επαγγέλματα. Η διαδικασία μεσολάβησης ήταν παρόμοια με το Night Prosecutor Program του

Κολόμπους. Το έργο τους αξιολογήθηκε θετικά και χαρακτηρίστηκαν οικονομικά, ευέλικτα και δίκαια.

Οι άτυπες μορφές απονομής δικαιοσύνης θεωρήθηκαν ότι ανταποκρίνονται στην ενίσχυση της κοινωνικής αυτονομίας. Το κράτος, χάνει το ρόλο της άμεσης παρέμβασης και δίνει χώρο σε κοινωνικούς μηχανισμούς για την επίλυση των συγκρούσεων, με σκοπό την ενίσχυση της κοινωνικής αυτονομίας. Οι κοινωνικές ομάδες όπου ανήκουν τα ενδιαφερόμενα μέρη αναλαμβάνουν την ευθύνη της διευθέτησης της διαφοράς. Το κράτος συνεχίζει να υπάρχει μέσα από θεσμούς και διαδικασίες που το υποστηρίζουν και βοηθούν στην αναπαραγωγή του, θεσπίζοντας τις αρχές προστασίας των ζωτικών τομέων.

Το μοντέλο της κοινωνικής αυτοβοήθειας και αλληλεγγύης προωθήθηκε από τους κοινωνικούς μεταρρυθμιστές, οι οποίοι υπήρξαν και οι πρωτεργάτες της υιοθέτησής του. Απέβλεπαν στην ποιοτική βελτίωση της κοινωνικής πολιτικής, υποστηρίζοντας ότι η γραφειοκρατική δομή και ο επαγγελματικός τρόπος παροχής υπηρεσιών παραβλέπει τις πραγματικές ανάγκες των πολιτών, ενώ με την επέκτασή τους και στον ιδιωτικό τομέα, περιορίζονται οι πρωτοβουλίες τους σε όφελος του ιδιωτικού τομέα. Οι κοινοτικές μορφές απονομής δικαιοσύνης έτυχαν αποδοχής και από συντηρητικούς πολιτικούς. Αυτοί, για λόγους περικοπής κρατικών δαπανών υποστήριξαν την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από ομάδες πολιτών.

Όμως, η έλλειψη επικοινωνίας ανάμεσα στους φορείς παρόμοιων προγραμμάτων εμπόδισε την ανάπτυξη συνεργασίας, ή πληροφόρησης για τον τρόπο λειτουργίας τους και την αποτελεσματικότητά τους. Από την άλλη πλευρά, η έλλειψη γνώσεως για το χειρισμό των υποθέσεων από τους μη ειδικούς και υποδομής, δεν βοήθησαν στην εξάπλωση του μοντέλου.

Όμως, ασκήθηκε και έντονη κριτική σε αυτούς τους τύπους επίλυσης των διαφορών, η οποία υποστήριζε ότι η προσπάθεια αποκέντρωσης της κρατικής διαχείρισης προβληματικών πληθυσμών στοχεύει στην αντικατάσταση της πολιτικής που συντηρεί τέτοιους πληθυσμούς, από μία άλλη, η οποία θα έχει δραστική επέμβαση στη ζωή του ατόμου από ιδιώτες που δεν έχουν καν τις δεσμεύσεις των δικαστών. Εξάλλου, όπως έδειξαν οι έρευνες, οι ιδιώτες-δικαστές χρειάζονται την υποστήριξη της τυπικής δικαιοσύνης, ενώ συχνά χρησιμοποιήθηκαν εναντίον εκείνων για τους οποίους δημιουργήθηκαν. Έτσι, αφενός οι μη ειδικοί που ανέλαβαν τη διευθέτηση των διαφορών, λειτούργησαν αυταρχικά και με προκαταλήψεις, κατά κάποιον τρόπο δηλαδή ως δικαστές, αφετέρου οι συντηρητικοί πολιτικοί

χρησιμοποίησαν το μοντέλο για τη μείωση του κόστους των υπηρεσιών, ενώ διευρύνθηκε κι άλλο το δίκτυο του κοινωνικού ελέγχου.

Επίσης, ενώ ο στόχος των Κέντρων ήταν η βελτίωση των κοινωνικών σχέσεων, φάνηκε αποτελούν ένα τρόπο απονομής δικαιοσύνης δεύτερης κατηγορίας, που απευθύνεται σε φτωχά περιθωριακά άτομα και σε μειονότητες, ώστε να μην απασχολούν τη τυπική δικαιοσύνη. Πολλά από τα κέντρα της κοινότητας δεν κατευθύνονται μόνο προς τους παραβάτες που έχουν καταδικαστεί, αλλά λειτουργούν και αποτρεπτικά στοχεύοντας σε πληθυσμούς που είναι «σε κίνδυνο», συμβάλλοντας στο διαχωρισμό, επικίνδυνος-μη επικίνδυνος¹¹⁰.

Σε γενικές γραμμές, ο στόχος της άτυπης ποινικής δικαιοσύνης για δίκαιη και ισότιμη μεταχείριση των εμπλεκόμενων μερών στη διαδικασία, η εύκολη πρόσβαση στην απονομή δικαιοσύνης, η αποφυγή του στίγματος και η μείωση του κόστους δεν στέφθηκε με επιτυχία.

Αντίθετα, με αυτό τον τρόπο κρίνονται δικαστικά υποθέσεις που δεν θα κινούντο από τους ενδιαφερόμενους και μετακινούνται υποθέσεις από το τυπικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης στο άτυπο, με αντίκτυπο στις κρατικές δαπάνες. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε, δε διαβεβαιώνεται ότι η άτυπη δικαιοσύνη είναι πιο δίκαιη, ή ότι δεν υπάρχει περίπτωση να υπερισχύουν όσοι έχουν δυνατότητα οργάνωσης των συμφερόντων τους.

Για το λόγο αυτό, οι προσπάθειες των Ευρωπαίων επιστημόνων κατευθύνθηκαν προς τη βελτίωση απονομής της τυπικής δικαιοσύνης με εξειδικευμένους δικαστές, μεγαλύτερη διαφάνεια της δικαστικής διαδικασίας και ενίσχυση της ισότιμης μεταχείρισης των πολιτών.

3. Εφαρμογή εναλλακτικών μορφών απονομής δικαιοσύνης για την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού των φυλακών

Εκτός από τις εξωδικαστικές μορφές αναπτύχθηκαν γι άλλο λόγο, αλλά στο ίδιο σύστημα τα εναλλακτικά μέτρα στη στέρηση της ελευθερίας. Για την αποσυμφόρηση

¹¹⁰ Cohen 1985

των φυλακών χρησιμοποιήθηκαν εναλλακτικά μέτρα τα οποία δεν οδηγούν σε εγκλεισμό, όπως για παράδειγμα οι **κατά παρέκκλιση διαδικασίες** (diversion).

Υπάρχει επίσης η στρατηγική της «**μπροστινής πόρτας**» (“front door strategy”), κατά την οποία οι φορείς δίωξης ακολουθούν διαφορετική πολιτική, όπως είναι η εξωποινική επίλυση διαφορών, η διαμεσολάβηση κ.λπ

Επίσης, χρησιμοποιείται και η **πολιτική της στασιμότητας** (“stand still policy”), η οποία συνδυάζει και τις εναλλακτικές ποινές, αλλά και τον εγκλεισμό. Για το λόγο αυτό είναι γνωστή με τον όρο **bifurcation** (διακλάδωση) ή **dualisation** (δυσισμός). Συμπεριλαμβάνει: α) τις εναλλακτικές ποινές για ελαφρότερες παραβάσεις, αλλά όταν υπάρξει υποτροπή προβλέπεται καταδίκη σε μακροχρόνια στέρηση της ελευθερίας β) την επέκταση της χωρητικότητας των σωφρονιστικών καταστημάτων, καθώς και την επιβολή μακροχρόνιων ποινών για τις σοβαρότερες παραβάσεις και γ) την χρήση υπό όρους απολύσεων, όπως και πρόωγων αποφυλακίσεων. Η τελευταία πολιτική οδηγεί σε σταθερή αύξηση του πληθυσμού των κρατουμένων, εφόσον δεν δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη μείωση του μέσου όρου κράτησης¹¹¹.

Ο **Stanley Cohen**¹¹² αναφέρει ότι οι εναλλακτικές ποινές λειτουργούν τελικά συμπληρωματικά, συντελώντας στην επέκταση του δικτύου στο παραδοσιακό σύστημα. Ενδεικτικά, φέρνει ως παράδειγμα, τις κατά παρέκκλιση διαδικασίες. Η αστυνομία και η δικαιοσύνη έχοντας και την επιλογή των κατά παρέκκλιση διαδικασιών, τις χρησιμοποιούν για μεγαλύτερη παρέμβαση σε περιπτώσεις, οι οποίες υπό άλλες συνθήκες δεν θα είχαν συνέπειες. Η επιδίωξη των προγραμμάτων αυτών ήταν να εμποδίσουν τη διαδικασία στιγματισμού η οποία επέρχεται με την καταδίκη του δράστη, καθώς και τις αρνητικές επιπτώσεις από τον εγκλεισμό του σε καταστήματα κράτησης. Γι αυτό, «μετακινούν» τον δράστη από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης σε προγράμματα μεταχείρισης στην κοινότητα πριν ακόμη να κηρυχθεί ένοχος. Οι έρευνες δείχνουν ότι η επιρροή των κατά παρέκκλιση διαδικασιών στην υποτροπή ήταν περιορισμένη και καταλήγουν ότι η αποτυχία τους συνίσταται στην επιλογή των εναγομένων με όχι σοβαρές κατηγορίες που διαφορετικά η δίωξή τους θα είχε παύσει, ή οι κυρώσεις τους θα ήταν ασήμαντες. Έτσι, τα προγράμματα των κατά παρέκκλιση διαδικασιών αφενός επισημοποιούν προηγούμενες ανεπίσημες πρακτικές και αφετέρου δημιουργούν νέες, εκεί όπου πριν

¹¹¹ σημειώσεις Νικολόπουλου 2002: «Νέες τάσεις αντιμετώπισης των εγκλείστων στον ευρωπαϊκό χώρο».

¹¹² Cohen 1985:53-56.

δεν υπήρχαν¹¹³. Στην επέκταση του δικτύου συντελεί και η ιδεολογία της γρήγορης παρέμβασης με τη χρήση ψυχολογικών, ή κοινωνικών κριτηρίων, που επιτρέπουν στις κατά παρέκκλιση διαδικασίες να ενσωματωθούν σε ευρύτερες παρεμβατικές στρατηγικές. Ορίζονται νέοι πληθυσμοί που επιλέγονται να μπου σε κάποια μορφή παρακολούθησης και τα σύνορα διάκρισης του περιορισμού γίνονται ασαφή. Αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει ένας συνεχιζόμενος σωφρονισμός χωρίς όρια διάκρισης που τελειώνει η φυλακή, ή που αρχίζει η κοινότητα.

Για παράδειγμα, η **ηλεκτρονική επιτήρηση** θεωρείται ως εναλλακτική μορφή εγκλεισμού, η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα στη νέα έκφραση της αλλαγής των στόχων του κοινωνικού ελέγχου και συμβάλλει στη διεύρυνση του δικτύου¹¹⁴.

Αναλυτικότερα, υπάρχουν τρεις μορφές ηλεκτρονικής επιτήρησης: Η πρώτη μορφή ονομάζεται **ενεργητική** (active) και χρησιμοποιείται στην κατ' οίκον φυλάκιση. Η λειτουργία της γίνεται με έναν πομπό, που εμφυτεύεται στον αστράγαλο του παραβάτη και εκπέμπει σε απόσταση 60 μέτρων. Το σήμα αυτό το λαμβάνει ένας δέκτης που υπάρχει δίπλα στο τηλέφωνο, και μέσω της τηλεφωνικής γραμμής το μεταφέρει στον κεντρικό υπολογιστή. Η δεύτερη μορφή ηλεκτρονικής επιτήρησης λέγεται **παθητική** (passive) και βασίζεται πάλι στο τηλέφωνο. Ο κεντρικός υπολογιστής χρησιμοποιώντας το σύστημα "random" τηλεφωνεί τυχαίες ώρες, οι πληροφορίες γράφονται σε μια κασέτα και κατόπιν γίνεται έλεγχος με έναν εξακριβωτή φωνής ώστε να διαπιστωθεί εάν τηρούνται οι όροι επιτήρησης. Η τρίτη μορφή είναι η **ανιχνευτική** (tracking) και συνίσταται σε έναν πομπό που τοποθετείται στο λαιμό, ή κάτω από τα ρούχα, ο οποίος εκπέμπει συνεχώς σήματα σε έναν υποδοχέα που βρίσκεται στην περιοχή π.χ το αυτοκίνητο του επιτηρητή, για το χρονικό διάστημα που ο επιτηρούμενος κινείται έξω από το σπίτι του, αλλά σε μια καθορισμένη περιμετρική ζώνη (cellular cells). Με αυτό τον τρόπο ο επιτηρητής μπορεί να ελέγχει ανά πάσα στιγμή εάν το άτομο βρίσκεται στη ζώνη ελέγχου. Το πρόβλημα έγκειται στο κατά πόσο το νέο μέτρο αντικαθιστά πράγματι την ποινή φυλάκισης, ή αποτελεί πιο αυστηρή μορφή τιμωρίας. Οι έρευνες δείχνουν ότι δεν αποτελεί φθηνότερη εναλλακτική λύση από τον εγκλεισμό, όπως επίσης ότι δεν συντελεί στην μείωση της υποτροπής¹¹⁵.

¹¹³ Austin, Krisberg 1981: 171-172.

¹¹⁴ Λαμπροπούλου 2001:88-89.

¹¹⁵ Bonta, Wallace-Capretta & Rooney 2000:72-73

Χαρακτηριστικό είναι ότι οι επιμελητές δοκιμασίας δεν αντιμετωπίζουν θετικά το μέτρο της ηλεκτρονικής παρακολούθησης, καθώς μέχρι τώρα ο ρόλος τους βασιζόταν στην προσωπική επαφή (case work) και στη μορφή της βοήθειας (aide, assistance). Όπως φαίνεται, τώρα δημιουργείται μια νέα εικόνα που είναι του αστυνόμου, του χειριστή του ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Τα τελευταία στατιστικά στοιχεία από τις ΗΠΑ αναφέρουν ότι η ηλεκτρονική επιτήρηση εφαρμόζεται σχεδόν σε κάθε πολιτεία. Το μέτρο αυτό δεν εφαρμόζεται σε όλους τους παραβάτες. Η εφαρμογή του αφορά λιγότερο σοβαρές παραβάσεις και όχι βίαιους παραβάτες. Αναφέρεται, αλλά δεν διευκρινίζεται ότι το πρόγραμμα αυτό μπορεί να εφαρμοστεί και σε οχήματα, τα οποία μπορεί να προγραμματιστούν έτσι ώστε να μην τίθενται σε λειτουργία όταν ένας παραβάτης έχει καταναλώσει αλκοόλ. Επίσης, υπάρχουν μηχανήματα που ειδοποιούν πιθανά θύματα για οικιακή βία, ότι ο παραβάτης είναι κοντά¹¹⁶.

Είναι σαφές ότι πολλοί μικροπαραβάτες τίθενται σε κάποιο είδος οργανωμένου ελέγχου, ενώ πριν την εισαγωγή των προγραμμάτων αυτών θα γύριζαν στις οικογένειές τους. Η συμμετοχή σε επιβλεπόμενα προγράμματα επιβάλλεται ως μία μορφή αναστολής εκτέλεσης ποινής, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει και εκπαίδευση για εργασία. Τα περισσότερα από τα προγράμματα όμως διευθύνονται από ιδιωτικούς οργανισμούς¹¹⁷.

Επιπλέον, αναδύθηκαν ειδικοί οι οποίοι ανέλαβαν τη «φροντίδα» όλο και περισσότερων κατηγοριών συμβάλλοντας αποφασιστικά στην εξέλιξη της ζωής τους, εφόσον η κρίση τους αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα γι αυτήν. Έτσι λοιπόν, μέσα από ένα «διαγνωστικό ιμπεριαλισμό» δημιουργούνται νέες κατηγορίες ασθενειών, ακριβές θεραπείες ξοδεύονται για τους αθεράπευτους, οι τομείς «πρόληψης» διευρύνονται συνεχώς. «Ανακαλύπτονται» νέες μορφές αταξίας (disordered) οι οποίες αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα άτομα.

Η απεγκληματοποίηση καταλήγει στην επανεστίαση σε άλλες συμπεριφορές που ορίζονται ως εγκληματικές, καταλήγοντας σε εντονότερο και αυστηρότερο έλεγχο, για τις περισσότερο «σοβαρές» παραβάσεις. Παράδειγμα αποτελεί η αλλαγή της νομοθεσίας σχετικά με την μαριχουάνα στις ΗΠΑ, που την ταξινόμησε στα παταίσματα. Στη συνέχεια όμως, διαπιστώθηκε αύξηση στις συλλήψεις εθισμένων στην ηρωίνη, όπως και ατόμων τα οποία διέπραξαν παραβάσεις σχετικά με τη χρήση

¹¹⁶ <http://www.payback.org.uk>

¹¹⁷ Shichor 1995:169-175.

άλλων ουσιών. Παρατηρείται λοιπόν από τη μία πλευρά σμίκρυνση του δικτύου, αλλά από την άλλη επέκταση και σκλήρυνσή του¹¹⁸.

Η Labelling Approach έχει από καιρό επισημάνει ότι πολλές μορφές παρέμβασης είναι ιατρογενείς (iatrogenic) και προτείνονται τόσο στον σκληρό πυρήνα του συστήματος (φυλάκιση), όσο και στον πιο χαλαρό. Όπως λοιπόν η βιομηχανία υγείας υπονοεί ότι για την ιατρογενή ασθένεια ευθύνεται ο ασθενής, κατά τον ίδιο τρόπο οι ιδεολογίες του ελέγχου του εγκλήματος τοποθετούν την ευθύνη στους παραβάτες και μάλιστα σε μία ιδιαίτερη ομάδα των παραβατών, τους «αδιόρθωτους», τους «εγκληματίες καριέρας», οι οποίοι επιμένουν να κρατούν υψηλά τα ποσοστά υποτροπής. Όλη αυτή η στρατηγική ελέγχου καλύπτεται από μία ρητορική για το καλό της κοινότητας¹¹⁹.

Οι ιδεολογίες του κοινωνικού ελέγχου εξαρτώνται από λέξεις-κλειδιά, οι οποίες έχουν συμβολική σημασία και είναι αποκομμένες από την καθημερινή διάλεκτο: νόμος και τάξη, μεταχείριση, κοινότητα, κόσμιοι άνθρωποι. Αναφέρεται επίσης ότι η προσπάθεια του μηχανισμού ελέγχου έγκειται στο να κάνει τη γλώσσα όσο το δυνατό περισσότερο μη εικονογραφική, απομονώνοντας τις λέξεις από τα αντικείμενα, ή τις διαδικασίες που παρατηρούνται. Οι ειδικοί, χρησιμοποιώντας τη τεχνική γλώσσα, γίνονται μέλη μιας κοινότητας λόγου, η οποία δεν γίνεται κατανοητή από την κοινή λογική. Αυτή η γλώσσα του ελέγχου έχει διευρύνει το λεξιλόγιό της και χρησιμοποιεί: α) ευφημισμούς (ειδικό λεξιλόγιο που αμβλύνει ή μεταμφιέζει τον ουσιαστικό χαρακτήρα του τιμωρητικού συστήματος), β) ιατροκοποιεί και ψυχολογιοποιεί (η γλώσσα αυτή πηγάζει από το ιατρικό μοντέλο παρέκκλισης). Οι ψυχίατροι επεκτείνουν συνεχώς το αντικείμενό τους ορίζοντας νέες κατηγορίες ατόμων ως ασθενείς), γ) ακρωνύμια (χρησιμοποιούνται συντομογραφίες όχι για να εξοικονομηθεί χρόνος, αλλά σαν τεχνική μεταφοράς ιδιαίτερης ιδεολογίας και μηνύματος) και δ) «τεχνικές φλυαρίες» (technobaβble), (ανάπτυξη μικρού και εξειδικευμένου λεξιλογίου που είναι ακατανόητο για τον μη επαγγελματία)¹²⁰.

¹¹⁸ Austin, Krisberg 1981:177-178.

¹¹⁹ Cohen 1985:53-56.

¹²⁰ Cohen 1985:272-281.

Συμπεράσματα

Ύστερα από τη μελέτη του θέματος του κοινωνικού ελέγχου μπορούμε να καταλήξουμε στα ακόλουθα συμπεράσματα: Πρώτα απ' όλα, ο κοινωνικός έλεγχος αφορά όλες τις κοινωνικές ομάδες, με τη διαφορά ότι ανάλογα με την κοινωνική διαστρωμάτωση λαμβάνει διαφορετική ποιότητα. Σε αυτή τη διαδικασία, όπως αναφέρθηκε, έχουν σημαντικό ρόλο οι μηχανισμοί των επίσημων φορέων του κοινωνικού ελέγχου, διότι παράγουν ανισότητα. Αρχικά, ο νομοθέτης μαζί με το κοινωνικό σύνολο κατασκευάζει το νόημα του εγκλήματος και κατόπιν η δικαιοσύνη αποδίδει τον χαρακτηρισμό, χρησιμοποιώντας εκτός από το αδίκημα και άλλα στοιχεία του προσώπου του δράστη. Σε αυτή τη διαδικασία τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα είναι εκείνα που αντιμετωπίζουν τις συνέπειες της κατασκευής αυτής, εφόσον η κοινωνική απόσταση έχει σημαντικό ρόλο, διότι αυξάνει τη τάση να δοθεί σε κάποιες πράξεις το νόημα του εγκλήματος και να ορισθούν τα άτομα ως εγκληματίες.

Επίσης, διαπιστώθηκε ότι στις παραπάνω διαδικασίες υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων, κατά την οποία λαμβάνουν μέρος διάφορες ομάδες, οι οποίες προσπαθούν να τα προωθήσουν, αναλόγως με την περίπτωση. Οι αδύναμες κοινωνικά ομάδες αδυνατούν να οργανωθούν, ώστε να υπερασπίσουν, ή να προωθήσουν τα συμφέροντά τους, με αποτέλεσμα να περιθωριοποιούνται και να λαμβάνουν όλη την αυστηρότητα του κοινωνικού ελέγχου και ένα τμήμα της να καταλήγει στη φυλακή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υφίστανται οι ίδιοι και οι οικογένειές τους τις στιγματιστικές συνέπειες και τα επακόλουθά τους τα οποία καθιστούν ακόμη δυσκολότερη την ήδη δυσχερή ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο και να οδηγούνται σε αποκλεισμό. Αντίθετα, οι περισσότερο ισχυρές κοινωνικές ομάδες οργανώνονται, προασπίζουν τα συμφέροντά τους και επιτυγχάνουν την επίλυση των διαφορών τους μέσω πιο ήπιων μηχανισμών ελέγχου και βρίσκονται στη φυλακή μόνο κατ' εξαίρεση.

Στη σύγχρονη εποχή, επειδή οι κανονιστικοί μηχανισμοί ελέγχου εξασθενούν, η παρέμβαση του κοινωνικού ελέγχου στο ευρύ κοινωνικό σύνολο γίνεται στις επιθυμίες, με αποτέλεσμα την εμπορευματοποίηση και ιδιωτικοποίησή του. Η εξέλιξη

της τεχνολογίας επηρεάζει την μορφή του κοινωνικού ελέγχου, ο οποίος πλέον διαχέεται, αποκτά προδραστική μορφή και προσανατολίζεται στην ασφάλεια. Επιπλέον, η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών στο κράτος, επέφερε την αύξηση παρεμβάσεων από ιδιωτικούς τομείς, οι οποίοι τελικά λειτουργούν συμπληρωματικά, με αποτέλεσμα να επέρχεται διεύρυνση του δικτύου του κοινωνικού ελέγχου. Η επέμβαση του ιδιωτικού τομέα στην ασφάλεια στοχεύει κυρίως στο κέρδος, εφόσον ξοδεύονται από τους πολίτες χρήματα για τη λήψη προληπτικών μέτρων, ώστε να διατηρήσουν την ασφάλειά τους. Η καλλιέργεια του αισθήματος της ανασφάλειας βοηθά στο να είναι επικερδείς οι ιδιωτικές εταιρίες, διότι αυξάνονται οι πωλήσεις τους. Έτσι δημιουργείται ένα πλήθος από ιδιωτικούς φορείς, οι οποίοι τελικά λειτουργούν συμπληρωματικά με τους κρατικούς.

Οι ομάδες ειδικών θεωρήθηκαν απαραίτητες, για να ανταπεξέλθουν στη νέα μορφή ελέγχου, η οποία συνδυάζεται και με εναλλακτικά μέτρα απονομής δικαιοσύνης για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας. Όμως, όπως διαπιστώθηκε, συντελούν στη διεύρυνση του δικτύου, διότι μέσα από τον ορισμό νέων ασθενειών και παρεκκλίσεων, επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους, έχοντας υπό την επίβλεψή τους συνεχώς μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού, που διαφορετικά δεν θα είχαν γίνει αντικείμενο ελέγχου. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και για τη χρήση εναλλακτικών μέτρων απονομής δικαιοσύνης, διότι παρά την καλή πρόθεση των βασικών εισηγητών και υποστηρικτών τους δεν έφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η μεγάλη παρέμβαση από ιδιωτικούς φορείς λειτούργησε συμπληρωματικά στους ήδη υπάρχοντες, εφόσον τίθενται υπό επίβλεψη πληθυσμοί, οι οποίοι υπό άλλες συνθήκες δεν θα απασχολούσαν τη δικαιοσύνη. Όμως, διατηρείται ένας πυρήνας για την εφαρμογή παραδοσιακών ποινών, ενώ η χρήση της μιας ή της άλλης μορφής, είναι ρευστή.

Συνεπώς, ο κοινωνικός έλεγχος επεκτείνεται συνεχώς περισσότερο με τρόπο εκλεπτυσμένο, έχοντας τη συναίνεση των πολιτών.

Το κράτος από την πλευρά του συμμετέχει σε αυτή τη διαδικασία, από τη μία πλευρά χρηματοδοτώντας τους ιδιωτικούς φορείς και από την άλλη πλευρά δημιουργώντας σύγχυση στους πολίτες με την αναπαραγωγή απειλών, τις οποίες όμως ελέγχει. Έτσι, όχι μόνο αναπαράγει την επικοινωνία, αλλά δημιουργεί και εμπιστοσύνη σ' αυτό, επιδοκimasία των επιλογών του από τους πολίτες και διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης. Η κατασκευή «νέων» εγκλημάτων ως «νέων» απειλών, έχει ως αποτέλεσμα την καλλιέργεια του φόβου για την

εγκληματικότητα και την απαίτηση για αυστηρότερες ποινές. Η αλλαγή στη σωφρονιστική πολιτική αποτελεί από παράδειγμα διαχείρισης του φόβου. Οι ποινές γίνονται μεγαλύτερης διάρκειας, με αποτέλεσμα οι φυλακές να γεμίζουν και να χτίζονται καινούριες, ως επί το πλείστον από τον ιδιωτικό τομέα. Οι ιδιωτικές φυλακές αποτελούν επιχείρηση με τεράστιο κέρδος, που σημαίνει ότι πρέπει να παραμένουν γεμάτες, άπονη, με σοβαρές συνέπειες για τη σωφρονιστική πολιτική.

Συνοψίζοντας, από τη μελέτη της λειτουργίας των ιδιωτικών φορέων ελέγχου (φυλακές, επιχειρήσεις ασφάλειας), φάνηκε ότι ο κύριος στόχος τους είναι το κέρδος, με αποτέλεσμα η δράση τους να επηρεάζεται από συμφέροντα τα οποία έμμεσα ή άμεσα επηρεάζουν και την κρατική πολιτική.

Παρατηρείται λοιπόν ότι υπάρχει διαπλοκή επιχειρηματικών, εμπορικών και πολιτικών συμφερόντων.

Σε αυτή τη διαδικασία οι ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες υφίστανται τις δυσμενείς επιπτώσεις και βιώνουν πολύπλευρη 'αποστέρηση', διότι εμποδίζεται η συμμετοχή τους στην κοινωνική επικοινωνία και περιορίζεται η πρόσβασή τους σε κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες. Η Πολιτεία εφόσον δεν «αγγίζει» τις κοινωνικές δομές δεν συντελεί στην επίλυση του προβλήματος, αλλά με τα διάφορα μέτρα διαχειρίζεται αλλιώς το πρόβλημα. Τα μέτρα αυτά χωρίς αμφιβολία δείχνουν την προσπάθεια του κράτους και αποτελούν ένα τρόπο βοήθειας για τους πληθυσμούς αυτούς, όμως δεν λύνουν το πρόβλημα, ή για να είμαστε πιο ρεαλιστές δεν εξουδετερώνουν καν κάποιους παράγοντες δημιουργίας τους.

Η ουσιαστική ενίσχυση των κοινωνικών ομάδων, ώστε να μπορέσουν να υπερασπιστούν και να προωθήσουν τα συμφέροντά τους, δεν πρέπει να είναι επιφανειακή. Στην ουσία χρειάζεται να αλλάξουν τα ερμηνευτικά σχήματα αντίληψης της πραγματικότητας, ώστε να αλλάξουν οι μηχανισμοί που περιθωριοποιούν και εγκληματοποιούν τις ομάδες αυτές. Γεννάται όμως το ερώτημα εάν είναι εφικτή αυτή η μεταβολή, εφόσον κατά τη διαπραγμάτευση υπάρχουν τόσο μεγάλα συμφέροντα όχι μόνο οικονομικά ή πολιτικά, αλλά και κοινωνικά επαγγελματικά και κατά πόσο είναι διατεθειμένες να παραιτηθούν έστω από κάποια από αυτά οι ομάδες που τα υποστηρίζουν. Είναι κατανοητό, ότι η διαδικασία έχει μεγάλες δυσκολίες, εάν λάβουμε μάλιστα υπόψη τα παραδείγματα που δίνει η ιστορία για τον τρόπο κατάκτησης των δικαιωμάτων. Κατά τη λήψη αποφάσεων σε οποιοδήποτε επίπεδο, είναι απαραίτητο να υπολογίζονται οι επιπτώσεις τους στις πιο αδύναμες κοινωνικά ομάδες, όπως και να λαμβάνονται υπόψη τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτός ο τρόπος

ίσως συμβάλλει στην αποφυγή του αποκλεισμού κάποιων ευπαθών ομάδων, υψώνοντας δηλαδή τείχη που τις κρατούν έξω από αυτά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρουλάκης, Νικόλαος: *Ποινικόν Δίκαιον. Γενικόν Μέρος. Α' Τα θεμέλια*,
Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985

Auerhahn, Kathleen: «Selective incapacitation and the problem of prediction», στο:
Criminology 37 (1999): 703-733.

Austin, James, Krisberg, Barry: «Wider, stronger and different nets: The Dialectics of
Criminal Justice Reform», στο: *Crime & Delinquency*, (1981):165-196 (Φάκελος
υλικού).

Becker, S. Howard: *Οι περιθωριοποιημένοι*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2000.

Blumstein, Alfred: «Criminal Justice Conundrum: Rising prison populations and
stable crime rates», στο: *Crime & Delinquency* 44 (1998):127-135.

Bonta, James κ.ά.: «Can electronic monitoring make a difference? An evaluation of
three Canadian programs», στο: *Crime & Delinquency* 46, (2000):61-75.

Burton-Rose, Daniel κ.ά.: *The celling of America* Common Courage Press, Monroe,
Maine 1998.

Cavadino, Michael & Dignam, James: *The Penal System*, Sage, London 1992.

Christie, Nils: *Crime control as industry. Towards GULAGS western style*, Routledge,
London, New York 1994

Cohen, Stanley: *Visions of social control*, T.J Press Ltd, Cornwall, Great Britain,
1985

Cohn, Alvin: *The future of policing*, Sage, Beverly Hills, London 1978

Crawford, Charles, Chiricos, Ted & Kleck, Gary: «Race, racial threat and sentencing of habitual offenders», στο: *Criminology* 36 (1998):481-510.

Foucault, Michel: *Ο μεγάλος εγκλεισμός*, Μαύρη λίστα, Αθήνα 1999.

Foucault, Michel: *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, Ράππα, Αθήνα 1989

Goffman, Erwin: *Άσυλα*, Ευρύαλος, Αθήνα 1994.

Goffman, Erwin: *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*, Penguin Books Ltd, Harmondsworth, Middlessex, 1968.

Green, A. Judith: «Zero tolerance: A Case Study of Police Policies And Practices In New York City», στο: *Crime & Delinquency* 45 (1999):171-187.

Greenwood, W. Peter: «Investing in prisons or prevention: the state policy makers dilemma», στο: *Crime & Delinquency* 44 (1998):136-142.

Hannon, Lance & Defronzo, James: «The Truly Disadvantaged, Public Assistance, and Crime», στο: *Social Problems* 45 (1999):383-392.

Hahn, Paul H.: *Emerging Criminal Justice. Three Pillars for a Proactive System*, Sage, California 1998.

Harding, W. Richard: *Private Prisons and Public Accountability*, Transaction Publishers, New Jersey 1997.

Hebenton, Bill, Thomas Terry: *Policing Europe. Co-operation, conflict and control*, St. Martins Press, N. York 1995.

Horwitz, V. Allan: *The Logic of Social Control*, Plenum Press, New York and London 1990 (Φάκελος υλικού).

Houchon, Guy: «Η εμφάνιση των ανελαστικών ποινών στο Βέλγιο και η ποινολογική θεωρία» Εισήγηση στο Επιστημονικό Συμπόσιο που οργάνωσε στη μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη το Ε.Κ.Κ.Ε, σε συνεργασία με το Πάντειο Πανεπιστήμιο με θέμα: «Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του εικοστού πρώτου αιώνα» 1997

Hulsman, Louk και Bernat de Celis, Jackeline: *Άστοχες Ποινές. Το Ποινικό Σύστημα υπό αμφισβήτηση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1997.

Irwin, John, Austin, James & Baird, Chris: «Fanning the flames of fear», στο: *Crime & Delinquency* 44 (1998):32-48 .

James, Andrian L. κ.ά: *Privatizing prisons. Rhetoric and reality*, Sage, London 1997.

Johnston, Les: *The rebirth of private policing*, Routledge, London 1992.

Καβουνίδη, Τζένη: «Κοινωνικός Αποκλεισμός: Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής», στο: *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*, Τόμος 1^{ος} , ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996, σελ. 48-79.

Karp, David R: *Community Justice. An emerging field*, Rowman & Littlefield, New York 1998.

Κασιμάτη, Κούλα: «Εισαγωγή», στο: *Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία*, Gutenberg, Αθήνα 1998 σελ.13-35.

Κατσούλης Ηλίας: «Προτεραιότητες πολιτικής συμπεράσματα», στο: : *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*, Τόμος 1^{ος} , ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996, σελ. 17-43.

Κούρτοβικ, Ιωάννα: «Οι ποινικές διαδικασίες ως μοχλός διακρίσεων και κοινωνικού αποκλεισμού», στο: *Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*, Ιδεοκίνηση, Αθήνα 1997, σελ.153-162.

Λαμπροπούλου, Έφη: *Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου*, Κριτική, Αθήνα 2001.

Λαμπροπούλου, Έφη: *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήση, Αθήνα 1994.

Λαμπροπούλου, Έφη: *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

Λαμπροπούλου Έφη: *Η αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ευρώπη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002.

Λαμπροπούλου, Έφη: «Κοινοτισμός και κοινοτικές μορφές πρόληψης του εγκλήματος: Το 'Νέο παράδειγμα' «στην Πρόληψη;», υπό δημοσίευση στον τιμητικό τόμο για την καθηγήτρια Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002b.

Λαμπροπούλου, Έφη: «The 'end' of Correctional Policy and the Management of the Correctional 'Problem' in Greece», στο: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2001.

Λαμπροπούλου, Έφη και Αρφαράς, Αλέξανδρος.: «Τύπος και Εγκληματικότητα στο: *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, Τόμος 2. Αφιέρωμα στη μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη, ΕΚΚΕ, Αθήνα 2000.

Μανωλεδάκης, Ιωάννης: «Η κατάχρηση της ποινικής καταστολής», στο: *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, (1989):39-57 (Φάκελος υλικού).

Mathiesen, Thomas: *Prison on trial. A critical assessment*, Sage, London, Newbury Park, New Delhi 1994.

Lane, Jody & Meeker, W. James: «Subcultural diversity and the fear of crime and gangs», στο: *Crime & Delinquency* 46 (2000):497-521.

Logan, Charles H.: *Private Prisons Cons and Pros* Oxford University Press, N. York, 1990.

Murphy, John W. & Dison, Jack E.: *Are prisons any better?*, Sage, London 1990.

National Advisory Committee on Criminal Justice Standards and Goals: «*Private Security. Report of the task force on private security*».

Νικολόπουλος, Γιώργος: «Κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνικός έλεγχος: από το 'κοινωνικό κράτος' στο 'ποινικό κράτος'», 2001, (Σημειώσεις μεταπτυχιακού).

Νικολόπουλος, Γιώργος: «Νέες τάσεις αντιμετώπισης των εγκλείστων στον ευρωπαϊκό χώρο», 2002, (Σημειώσεις μεταπτυχιακού).

Nissen, Sylke: «Control and Marginalization», στο: *Crime, Law and Social Change* 32 (1999):235-256.

Παπαθανασόπουλος, Ευστράτιος: «Κατ' οίκον φυλάκιση με ηλεκτρονική επιτήρηση», στο: *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας* (1990-1992):225-241 (Φάκελος υλικού).

Πετράκη, Γεωργία: «Κοινωνικός Αποκλεισμός: παλαιές και νέες 'αναγνώσεις' του κοινωνικού προβλήματος», στο: *Τδρυμα Σάκη Καράγιωργα: Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα 1988, σελ.19-24.

Rosenbaum, Dennis P. *The challenge of community policing. Testing the promises* Sage, London 1994.

Savelsberg, Joachim: «Controlling violence: criminal justice, society, and lessons from the US», στο: *Crime, Law and Social Change* 30 (1999):185-203.

Schneider, Stephen R. «Overcoming barriers to communication between police and socially disadvantage neighbourhoods: a critical theory of community policing» στο: *Crime, Law and Social Change* 30 (1998-1999):347-377.

Shearing, D. Clifford, Stenning C. Philip: *Private Policing*, Sage, California 1987.

Sherman, Lawrence W.: «Reducing Incarceration Rates: The Promise of experimental Criminology», στο: *Crime & Delinquency* 46 (2000):299-314.

~~Shichor David: *Punishment for Profit. Private Prisons/Public Concerns*, Sage, London, 1995.~~

Snacken, Sonia, Beyens, Kristel: «Sentencing and Prison Overcrowding», στο: *European Journal on Criminal Policy and Research*, σελ.84-99 (Φάκελος υλικού).

Sorenson, John κ.ά.: «Capital Punishment and Deterrence: Examining the Effect of Executions on Murder in Texas», στο: *Crime & Delinquency* 45 (1999):481-493.

Spon, Cassia & Holleran, David: «The imprisonment penalty paid by young, unemployed black and Hispanic male offenders», στο: *Criminology* 38 (2000):281-306.

Steffensmeier, Darrel, Ulmer, Jeffery & Kramer, John: «The interaction of race, gender, and age in criminal sentencing: the punishment cost of being young, black and male», στο: *Criminology* 36 (1998):763-797.

Tonry, Michael: «Why Are U.S Incarceration Rates So High»? , στο: *Crime & Delinquency* 45 (1999):419-437.

Tonry, Michael: «A Comparative Perspective on Minority Groups, Crime, and Criminal Justice», στο: *European Journal of Crime*, (1998):60-73, (Φωτοτυπίες μεταπτυχιακού).

Τσαλίκोगλου, Φωτεινή: *Μυθολογίες βίας και καταστολής*, Παπαζήση, Αθήνα 1989.

Τσαούσης, Δ.: *Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία*, Gutenberg, Αθήνα 1979.

Τσαούσης, Δ.: *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Gutenberg, Αθήνα 1984.

Τσιάκαλος Γιώργος: «Κοινωνικός αποκλεισμός: ορισμοί, πλαίσιο και σημασία», στο: *Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία* Gutenberg, Αθήνα 1998 σελ. 39-65

Τσίγκανου, Ιωάννα: «Το κοινωνικό μειονέκτημα της παραβατικότητας», στο: *Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*, Ιδεοκίνηση, Αθήνα 1997, σελ. 23-42

Weitzer, Ronald & Tuch, A. Steven: «Race, Class and Perceptions of Discrimination by the Police», στο: *Crime & Delinquency* 45 (1999): 494-507.

Williams, Katherine & Johnston, Graig: «The politics of the selective gaze: closed circuit television and the policing of public space», στο: *Crime, Law and Social Change* 34 (2000): 183-210.

Zhang, X. Sheldon: «In Search of Hopeful Glimpses: a critique of research strategies in current boot camp evaluations», στο: *Crime & Delinquency* 44 (1998): 314-334.

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Electroning monitoring of offenders <http://www.payback.org.uk>

Police Futures Group [file:///A:/ Private Policing 1.htm](file:///A:/Private%20Policing%201.htm)

In Search of Security: An International Conference on Policing and Security
policing@Icc.gc.ca or dcooley@Icc.gc.ca

The Electroning Monitoring Programm: What is it? file//A:/Ketchikan, Alaska-
Electronic Monitoring Program. htm

Privacy in America <http://www.aclu.org/library/pbr2.html>

